

Hallituksen esitys Eduskunnalle Euroopan yhteisöjen ja niiden jäsenvaltioiden sekä Bosnia ja Hertsegovinan välillä tehdyn vakautus- ja assosiaatiosopimuksen hyväksymisestä sekä laiksi sopimuksen lainsäädännön alaan kuuluvien määräysten voimaansaattamisesta

ESITYKSEN PÄÄASIALLINEN SISÄLTÖ

Esityksessä ehdotetaan, että eduskunta hyväksyisi Luxemburgissa kesäkuussa 2008 Euroopan yhteisöjen ja niiden jäsenvaltioiden sekä Bosnia ja Hertsegovinan¹ välillä tehdyn vakautus- ja assosiaatiosopimuksen sekä lain sen lainsäädännön alaan kuuluvien määräysten voimaansaattamisesta. Sopimus on luonteeltaan jaetun toimivallan sopimus eli niin sanottu sekasopimus, jonka määräykset kuuluvat osittain jäsenvaltion ja osittain Euroopan yhteisön toimivaltaan.

Sopimuksen tavoitteena on tukea Bosnia-Hertsegovinan pyrkimyksiä demokratian ja oikeusvaltioperiaatteen lujittamisessa, edistää Bosnia-Hertsegovinan ja koko alueen poliittista, taloudellista ja institutionaalista vakauttamista muun muassa kansalaisyhteiskunnan kehittämisen, alueellisen kaupan integraation sekä eri alojen, varsinkin oikeus- ja sisäasioihin liittyvän yhteistyön kautta; kehittää osapuolten välistä poliittista vuoropuhelua, tukea Bosnia-Hertsegovinan pyrkimyksiä kehittää taloudellista ja kansainvälistä yhteistyötään muun muassa lainsäädäntönsä lähentämisellä yhteisön säännöstöön; tukea Bosnia-Hertsegovinan pyrkimyksiä saattaa pää-

tökseen toimivaan markkinatalouteen siirtyminen sekä kehittää asteittain yhteisön ja Bosnia-Hertsegovinan välinen vapaakauppa-alue.

Sopimuksen johdannossa osapuolet tunnustavat Bosnia-Hertsegovinan aseman mahdollisena Euroopan unionin jäsenehdokkaana Euroopan unionista tehdyn sopimuksen mukaisesti sillä edellytyksellä, että se täyttää kesäkuussa 1993 kokoontuneen Eurooppa-neuvoston vahvistamat arviointiperusteet ja panee onnistuneesti täytäntöön tämän sopimuksen määräykset. Sopimuksella parannetaan siten asteittain Bosnia-Hertsegovinan valmiuksia liittyä Euroopan unioniin.

Osapuolet ratifioivat tai hyväksyvät tämän sopimuksen omien menettelyjensä mukaisesti. Ratifiointi- tai hyväksymiskirjat talletetaan Euroopan unionin neuvoston pääsihteeristöön. Sopimus tulee voimaan viimeisen ratifiointi- tai hyväksymiskirjan talletuspäivää seuraavan toisen kuukauden ensimmäisenä päivänä. Lakiehdotus on tarkoitettu tulemaan voimaan tasavallan presidentin asetuksella säädettävänä ajankohtana samaan aikaan kuin sopimus tulee voimaan.

¹ käytetään myös Bosnia-Hertsegovina

SISÄLLYS

ESITYKSEN PÄÄASIALLINEN SISÄLTÖ.....	1
SISÄLLYS.....	2
YLEISPERUSTELUT	4
1 JOHDANTO	4
2 NYKYTILA	4
2.1 Euroopan yhteisön ja Bosnia-Hertsegovinan väliset sopimus- ja kauppasuhteet	4
2.2 Suomen ja Bosnia-Hertsegovinan kahdenväliset sopimus- ja kauppasuhteet.....	5
2.3 Nykytilan arviointi	5
3 ESITYKSEN TAVOITTEET JA KESKEISET EHDOTUKSET	5
4 ESITYKSEN VAIKUTUKSET	6
4.1 Taloudelliset vaikutukset	6
4.2 Vaikutukset viranomaisten toimintaan.....	6
4.3 Ympäristövaikutukset	6
4.4 Yhteiskunnalliset vaikutukset	6
5 ASIAN VALMISTELU	6
5.1 Asian valmistelu Euroopan unionissa	6
5.2 Asian kansallinen valmistelu	7
6 MUITA ESITYKSEEN VAIKUTTAVIA SEIKKOJA.....	7
YKSITYISKOHTAISET PERUSTELUT.....	8
1 SOPIMUKSEN SISÄLTÖ JA SEN SUHDE SUOMEN LAINSÄÄDÄNTÖÖN	8
I OSASTO: YLEISET PERIAATTEET	8
II OSASTO: POLIITTINEN VUOROPUHELU	8
III OSASTO: ALUEELLINEN YHTEISTYÖ	9
IV OSASTO: TAVAROIDEN VAPAA LIKKUVUUS	9
I LUKU	9
Teollisuustuotteet	9
II LUKU	10
Maatalous ja kalastus.....	10
III LUKU.....	10
Yhteiset määräykset	10
V OSASTO: TYÖNTEKIJÖIDEN LIKKUVUUS, SJOITTAUTUMINEN, PALVELUJEN TARJOAMINEN JA PÄÄOMANLIIKKEET	10
I LUKU	10
Työntekijöiden liikkuvuus.....	10
II LUKU	12
Sijoittautuminen	12
III LUKU.....	12
Palvelujen tarjoaminen	12
IV LUKU.....	13
Maksuliikenne ja pääomanliikkeet.....	13
V LUKU	13
Yleiset määräykset	13
VI OSASTO: LAINSÄÄDÄNNÖN LÄHENTÄMINEN, LAINVALVONTA JA KILPAILUSÄÄNNÖT	13
VII OSASTO: OIKEUS, VAPAAUS JA TURVALLISUUS	14
VIII OSASTO: YHTEISTYÖPOLITIIKAT	15
IX OSASTO: RAHOITUSYHTEISTYÖ.....	16

	X OSASTO: INSTITUTIONAALISET MÄÄRÄYKSET, YLEISET	
	MÄÄRÄYKSET JA LOPPUMÄÄRÄYKSET	16
2	LAKIEHDOTUKSEN PERUSTELUT	18
3	VOIMAANTULO.....	19
4	EDUSKUNNAN SUOSTUMUKSEN TARPEELLISUUS JA KÄSITTELYJÄRJES TYS	19
4.1	Eduskunnan suostumuksen tarpeellisuus	19
4.2	Käsittelyjärjestys.....	21
	LAKIEHDOTUS	22
	Euroopan yhteisöjen ja niiden jäsenvaltioiden sekä Bosnia ja Hertsegovinan välisen vakautus- ja assosiaatiosopimuksen lainsäädännön alaan kuuluvien määräysten voimaansaattamisesta	22
	SOPIMUSTEKSTI	23

YLEISPERUSTELUT

1 Johdanto

Euroopan unionin Länsi-Balkan -politiikan perustana on vuonna 1999 käynnistetty vakautus- ja assosiaatioprosessi. Sen tavoitteena on varustaa prosessiin kuuluvat Länsi-Balkanin maat, joita ovat Albania, Bosnia-Hertsegovina, Kosovo², Kroatia, Makedonia, Montenegro ja Serbia, sellaisilla eurooppalaisiin käytäntöihin ja standardeihin perustuvilla valmiuksilla, joilla ne voivat ylläpitää vakaita demokraattisia instituutioita, varmistaa oikeusvaltion pysyvyyden ja säilyttää avoimen ja vauraan talouden. Vakautus- ja assosiaatioprosessi edellyttää sekä Euroopan unionilta että Länsi-Balkanin mailta pysyvää sitoutumista siihen, että ne pysyvät tiukasti tavoitteessaan integroida alue täydellisesti unioniin ja että ne toteuttavat siihen tarvittavat toimenpiteet.

Vakautus- ja assosiaatioprosessin kulmaksi on kunkin Länsi-Balkanin maan kanssa solmittava vakautus- ja assosiaatiosopimus. Vakautus- ja assosiaatiosopimukset ovat laaja-alaisia jaetun toimivallan sopimuksia, jotka kattavat vapaakaupan lisäksi poliittisen vuoropuhelun ja määräyksiä yhteistyön kehittämistä useilla eri aloilla. Sopimusten johdantoon on sisällytetty maininta kyseisten maiden asemasta mahdollisina Euroopan unionin jäsenehdokkaana.

Vakautus- ja assosiaatiosopimukset ovat Euroopan yhteisön perustamissopimuksen 310 artiklan nojalla tehtyjä jaetun toimivallan sopimuksia, jotka sisältävät sekä yhteisön että jäsenvaltioiden toimivaltaan kuuluvia määräyksiä. Vakautus- ja assosiaatiosopimusten kauppapoliittisten määräysten osalta yhteisön toimivalta on yksinomainen. Useimmat muut sopimusten kattamat yhteistyöalat sen sijaan sisältävät myös jäsenvaltioiden toimivaltaan kuuluvia asioita. Sopimukset edellyttävät siksi sekä yhteisön että jäsenvaltioiden hyväksymistä. Sopimukset ovat pääperiaatteiltaan samantyyppisiä, mutta ne sisältävät tiettyjä maakohtaisia eroja.

Euroopan yhteisöllä on tällä hetkellä voimassa olevat vakautus- ja assosiaatiosopimukset Kroatian ja Makedonian kanssa. Albanian sopimus allekirjoitettiin kesäkuussa 2006 ja Montenegron sopimus lokakuussa 2007. Molemmat sopimukset ovat parhailaan ratifioitavina jäsenmaissa. Suomi hyväksyi Albanian sopimuksen marraskuussa 2007. Serbian sopimus allekirjoitettiin huhtikuussa 2008. Jäsenmaiden hallitukset antavat kuitenkin sopimuksen ratifiointia koskevan esityksen kansallisille parlamenteilleen vasta kun Euroopan unionin neuvosto toteaa yksimielisesti, että Serbia on täydessä yhteistyössä entisen Jugoslavian alueen kansainvälisen rikostuomioistuimen (ICTY) kanssa.

Bosnia-Hertsegovinan vakautus- ja assosiaatiosopimus allekirjoitettiin Luxemburgissa 16 päivänä kesäkuuta 2008. Sopimus tulee voimaan, kun kaikki osapuolet ovat hyväksyneet sen omien menettelyjensä mukaisesti.

2 Nykytila**2.1 Euroopan yhteisön ja Bosnia-Hertsegovinan väliset sopimus- ja kauppasuhteet**

Vakautus- ja assosiaatiosopimuksen voimaantuloa odottaessa kauppaa ja siihen liittyviä kysymyksiä koskevat määräykset on pantu täytäntöön Euroopan yhteisön ja Bosnia-Hertsegovinan välisellä väliaikaisella sopimuksella kaupasta ja kaupan liitännäistoimenpiteistä, joka tuli voimaan 1 päivänä heinäkuuta 2008 (EUVL L 169, 30.6.2008, s. 13).

Poikkeuksellisten kaupan toimenpiteiden käyttöönotosta Euroopan unionin vakautus- ja assosiaatioprosessiin osallistuville maille tai siihen yhteydessä oleville maille ja alueille annetun neuvoston asetuksen (EY) N:o 2007/2000 (EUVL L 240, 23.9.2000, s. 1) ja sen muutosten nojalla säädetyt kauppamyönnytykset pysyvät kuitenkin voimassa niiltä osin, kun ne ovat edullisempia kuin sopimusjärjestelmän myönnytykset.

Euroopan yhteisö on Bosnia-Hertsegovinan tärkein kauppakumppani. Vuonna 2007

² 22 EU-maata tunnustanut Kosovon itsenäisenä valtiona; Suomi tunnusti 7.3.2008

tuonnin arvo Bosnia-Hertsegovinasta Euroopan yhteisön alueelle oli noin 1,8 miljardia euroa. Suurimmat tuoteryhmät olivat koneet ja laitteet, maataloustuotteet ja kuljetusvälineet. Euroopan yhteisön vienti Bosnia-Hertsegovinaan oli vuonna 2007 arvoltaan noin 3,1 miljardia euroa. Vienti koostui pääasiassa koneista ja laitteista, kuljetusvälineistä ja kemikaaleista.

Euroopan yhteisön ja Bosnia-Hertsegovinan välillä on voimassa puitesopimus Bosnia ja Hertsegovinan yhteisön ohjelmiin osallistumista koskevista yleisperiaatteista, joka tuli voimaan 8 päivänä tammikuuta 2007 (EUVL L 192, 22.7.2005, s. 9), luvattomasti maassa oleskelevien henkilöiden takaisinotamista koskeva sopimus (EUVL L 334, 19.12.2007, s. 66) sekä sopimus viisumien myöntämisen helpottamisesta (EUVL L 334, 19.12.2007, s. 97), jotka tulivat voimaan 1 päivänä tammikuuta 2008. Bosnia ja Hertsegovinan ja Euroopan unionin välinen sopimus turvaluokiteltujen tietojen vaihtoon sovellettavista turvallisuusmenettelyistä tuli voimaan 1 päivänä toukokuuta 2006 (EUVL L 324, 27.10.2004, s. 16).

2.2 Suomen ja Bosnia-Hertsegovinan kahdenväliset sopimus- ja kauppasuhteet

Suomen ja Bosnia-Hertsegovinan välillä on voimassa oleva sopimus sijoitusten edistämisestä ja suojaamisesta (SopS 76–77/2001) sekä sopimus tulo- ja varallisuusveroja koskevan kaksinkertaisen verotuksen välttämiseksi (SopS 59–60/1987, 75/2005).

Suomen ja Bosnia-Hertsegovinan välinen kauppa on vähäistä. Vuonna 2007 Suomen viennin arvo Bosnia-Hertsegovinaan oli Tullihallituksen tilastojen mukaan noin 4,7 miljoonaa euroa. Eniten vietiin teollisuuden koneita ja laitteita, moottoriajoneuvoja sekä rauta- ja terästuotteita. Tuonti Bosnia-Hertsegovinasta oli noin 2,4 miljoonaa euroa. Eniten tuotiin moottoriajoneuvoja, teollisuuden koneita ja laitteita sekä vaatteita ja vaatetus-tarvikkeita.

2.3 Nykytilan arviointi

Suomen suhteiden järjestämistä Bosnia-Hertsegovinaan Euroopan unionin puitteissa

tehtävällä vakautus- ja assosiaatiosopimuksella voidaan pitää tarkoituksenmukaisena.

3 Esityksen tavoitteet ja keskeiset ehdotukset

Bosnia-Hertsegovinan kanssa tehty vakautus- ja assosiaatiosopimus on varsin samankaltainen sekä rakenteensa että sisältönsä puolesta kuin Euroopan yhteisön jo aiemmin tekemät vakautus- ja assosiaatiosopimukset muiden Länsi-Balkanin maiden kanssa. Sopimus kattaa poliittisen vuoropuhelun ohella määräyksiä tavarakaupan, työvoiman, palvelujen ja pääomien liikkumisesta, alueellisesta yhteistyöstä sekä Bosnia-Hertsegovinan lainsäädännön lähentämisestä yhteisön säännöstöön. Sopimus sisältää lisäksi määräyksiä yhteistyöstä eri aloilla, muun muassa oikeus- ja sisäasioiden alalla.

Euroopan yhteisöjen ja niiden jäsenvaltioiden sekä Bosnia-Hertsegovinan välille perustettava assosiaatio toteutetaan asteittain enintään kuuden vuoden pituisen siirtymäkauden aikana. Lainsäädännön lähentämisen ja lainvalvonnan alalla Bosnia-Hertsegovinan on alkuvaiheessa tarkoitus keskittyä yhteisön sisämarkkinasäännösten perusosiin ja muihin kauppaan liittyviin aloihin.

Osapuolten välisen poliittisen vuoropuhelun tavoitteena on edistää Bosnia-Hertsegovinan yhdentymistä demokraattisten valtioiden yhteisöön ja asteittaista lähentymistä Euroopan unioniin, lähentää osapuolten näkökantoja kansainvälisissä, myös yhteiseen ulko- ja turvallisuuspolitiikkaan liittyvissä kysymyksissä sekä edistää alueellista yhteistyötä ja hyviä naapuruussuhteita. Tavoitteena on myös yhteistyö terrorismin ja joukkotuhoaseiden torjunnassa.

Sopimuksen kauppaoissa osapuolet sitoutuvat perustamaan asteittain vapaakauppa-alueen enintään viiden vuoden pituisen, väliaikaisen sopimuksen voimaantulosta alkavan ajanjakson kuluessa. Sopimuksessa annetut molemminpuoliset myönnytykset ovat epäsymmetrisiä siten, että yhteisön antamat etuisuudet ovat Bosnia-Hertsegovinan antamia myönnytyksiä suuremmat ja yhteisön soveltamat siirtymäajat Bosnia-Hertsegovinan siirtymäaikoja lyhyemmät. Teollisuustuotteiden osalta yhteisö poistaa tullit välittömästi väliaikaisen sopimuksen tultua voimaan. Bosnia-

Hertsegovina alentaa vaiheittain tullejaan siten, että väliaikaisen sopimuksen voimaantulo päivää seuraavan viidennen vuoden tammikuun 1 päivänä vielä jäljellä olevat tullit poistetaan. Maatalous- ja kalastustuotteiden sekä jalostettujen maataloustuotteiden osalta osapuolet antavat toisilleen vastavuoroisia myönnytyksiä kuitenkin niin, että yhteisön antamat myönnytykset ovat Bosnia-Hertsegovinan antamia myönnytyksiä kattavammat. Lisäksi sopimukseen liittyvän pöytäkirjan nro 1 mukaan vakautus- ja assosiaationeuvosto päättää pöytäkirjassa mainittujen jalostettujen maataloustuotteiden luettelon laajentamisesta, tullien muuttamisesta sekä tariffikiintiöiden korottamisesta tai poistamisesta.

Sopimuksen nojalla perustettava vakautus- ja assosiaationeuvosto valvoo sopimuksen toimeenpanoa ja soveltamista. Parlamenttien välistä vuoropuhelua varten perustetaan parlamentaarinen vakautus- ja assosiaatiovaliokunta.

4 Esityksen vaikutukset

4.1 Taloudelliset vaikutukset

Sopimuksella on Euroopan unionin ja Bosnia-Hertsegovinan kauppavaihdon kehitykselle suuri merkitys sen perustaessa osapuolten välille vapaakauppa-alueen. Sopimus tarjoaa taloudellisen yhteistyön ja kaupan osalta myös Suomelle ja suomalaisille yrityksille entistä paremmat yhteistyö- ja vientimahdollisuudet kolmansiin maihin verrattuna.

4.2 Vaikutukset viranomaisten toimintaan

Sopimuksella ei ole vaikutuksia viranomaisten toimintaan. Sopimuksella perustettavista vakautus- ja assosiaationeuvoston ja -komitean sekä sen alaryhmien kokouksista johtuvat tehtävät voidaan hoitaa tavanomaisen käytännön edellyttämällä tavalla nykyisellä henkilöstöllä.

4.3 Ympäristövaikutukset

Sopimuksella ei ole välittömiä ympäristövaikutuksia. Yhtenä alueena, jolla osapuolten

yhteistyötä kehitetään, mainitaan ympäristö. Tavoitteena on muun muassa vahvistaa Bosnia-Hertsegovinan hallintorakenteita sekä edesauttaa ympäristölainsäädännön kehittämistä ja yhdenmukaistamista Euroopan yhteisön vastaavan lainsäädännön kanssa. Lisäksi sopimuksessa määrätään, että yhteistyön tavoitteena on tukea kestävästä kehityksestä.

4.4 Yhteiskunnalliset vaikutukset

Sopimuksella pyritään edistämään osapuolten yhteistyötä useilla aloilla, jotka ovat omiaan saamaan aikaan myönteisiä yhteiskunnallisia vaikutuksia erityisesti Bosnia-Hertsegovinassa. Sopimuksella pyritään osaltaan siihen, että laillisesti maassa oleskelevien sopimusvaltioiden kansalaisten oikeusturva ja tasa-arvo työ- ja sosiaalilainsäädännössä paranevat. Sopimus edellyttää muun muassa sitä, ettei vakautus- ja assosiaatiomaan kansalaisia saa syrjiä esimerkiksi työolojen, palkan tai irtisanomismääräysten osalta. Myös eläkeetuudet pyritään huomioimaan ja yhteensovittamaan työskentelymaasta riippumatta. Sopimus ei vaikuta jäsenvaltioissa voimassa oleviin maahantuloa koskeviin määräyksiin.

Suomen kahdenväliset suhteet Bosnia-Hertsegovinan kanssa ovat ongelmattomat. On huomattava, että vakautus- ja assosiaatiosopimus ei korvaa kahdenvälisiä suhteita, vaan toimii niitä täydentäen.

5 Asian valmistelu

5.1 Asian valmistelu Euroopan unionissa

Bosnia-Hertsegovina eteni kohti vakautus- ja assosiaatiosopimusta hitaasti ja sillä oli vaikeuksia täyttää sopimusprosessin eri vaiheille asetettuja ehtoja. Euroopan komissio julkisti marraskuussa 2003 raportin Bosnia-Hertsegovinan valmiudesta aloittaa sopimusneuvottelut. Raportissa kirjattiin 16 kohtaa, joissa tuli tapahtua merkittävää edistystä, jotta komissio voisi suositella neuvottelujen aloittamista. Riittävä edistyminen saavutettiin syksyllä 2005 ja komissio suosittelee neuvottelujen aloittamista. Yleisten asiain ja ulkosuhteiden neuvosto valtuutti marraskuussa 2005 komission käynnistämään sopimusneuvottelut ja hyväksyi neuvotteluohjeet. Samal-

la asetettiin neljä ehtoa, joissa Bosnia-Hertsegovinan tuli edistyä riittävästi, jotta sopimusneuvottelut voitaisiin aikanaan päättää: lainsäädäntö- ja hallintokapasiteetti, poliisireformi, yleisradiolaki ja sen toimeenpääntö sekä täysi yhteistyö entisen Jugoslavian alueen kansainvälisen rikostuomioistuimen (ICTY) kanssa. Näistä poliisireformi osoittautui ongelmallisimmaksi. Tekniset sopimusneuvottelut saatiin päätökseen joulukuussa 2006, mutta sopimus parafoitiin vasta joulukuussa 2007, kun komissio arvioi poliisireformissa saavutetun riittävää edistystä. Samalla se asetti sopimuksen allekirjoituksen ehdoksi kahden poliisireformiin liittyvän lain hyväksymisen. Kaikki allekirjoituksen ehdot täyttyivät keväällä 2008 ja sopimus allekirjoitettiin Luxemburgissa 16 päivänä kesäkuuta 2008. Myös Suomi allekirjoitti tuolloin sopimuksen.

5.2 Asian kansallinen valmistelu

Eduskunnan suurelle valiokunnalle annettiin perustuslain 97 §:n nojalla 25 päivänä lokakuuta 2005, 18 päivänä tammikuuta 2006 ja 14 päivänä toukokuuta 2008 selvitykset vakautus- ja assosiaatiosopimuksen ja väliaikaisen sopimuksen valmisteluista.

Vakautus- ja assosiaatiosopimuksesta ja hallituksen esityksen luonnoksesta, joka on valmisteltu ulkoasiainministeriössä virkatyönä, pyydettiin lausunnot liikenne- ja viestintäministeriöltä, maa- ja metsätalousministeriöltä, oikeusministeriöltä, opetusministeriöltä, puolustusministeriöltä, sisäasiainministeriöltä, sosiaali- ja terveysministeriöltä, työ- ja elinkeinoministeriöltä, valtiovarainministeriöltä, ympäristöministeriöltä sekä Kansaneläkelaitokselta, Kilpailuvirastolta, Suomen Pankilta, Tullihallitukselta ja Maahanmuut-

tovirastolta. Lisäksi Ahvenanmaan maakuntahallitukselta pyydettiin lausunto sopimuksesta. Saaduissa lausunnoissa esitetyt asiat on otettu huomioon hallituksen esityksen viimeistelyssä.

6 Muita esitykseen vaikuttavia seikkoja

Vakautus- ja assosiaatiosopimus on varsin laaja sopimus, jonka erottamattomana osana on suuri määrä liitteitä. Suomessa on lähtökohtana, että Suomea valtiona sitovat valtiotopimukset ja muut kansainväliset velvoitteet julkaistaan Suomen säädöskokoelmassa. Poikkeuksen tähän muodostavat ainoastaan säädöskokoelmalain (188/2000) 9 §:ssä luetellut tilanteet. Tämän säännöksen nojalla sopimus, joka ei vaadi eduskunnan hyväksymistä, voidaan jättää julkaisematta, kun tähän on erityisiä syitä. Vaikka pykälässä puhutaan sopimuksesta, voi sen ajatella soveltuvan myös sopimuskokonaisuudesta erilliseen pöytäkirjaan tai liitteeseen. Näin ollen jaetun toimivallan sopimuksen pöytäkirja tai liite, joka kuuluu yhteisön yksinomaiseen toimivaltaan eikä siksi vaadi eduskunnan hyväksymistä, voidaan jättää julkaisematta, kunhan muut julkaisematta jättämisen edellytykset täyttyvät. Edellä olevan perusteella ja ottaen lisäksi huomioon sen, että sopimusteksti on julkaistu kokonaisuudessaan Euroopan unionin neuvoston julkisessa asiakirjahakemistossa "<http://register.consilium.europa.eu>", tämän hallituksen esityksen liitteeksi ei ole otettu yhteisön yksinomaiseen toimivaltaan kuuluvia tavaroiden vapaata liikkuvuutta määrittäviä varsin yksityiskohtaisia ja teknisluonteisia liitteitä I-V sekä pöytäkirjoja nro 1, 2 ja 7.

YKSITYISKOHTAISET PERUSTELUT

1 Sopimuksen sisältö ja sen suhde Suomen lainsäädäntöön

Johdanto. Sopimuksen johdannossa todetaan muun muassa Euroopan unionin halu liittää Bosnia-Hertsegovina mahdollisimman tiiviisti Euroopan poliittiseen ja taloudelliseen valtavirtaan sekä Bosnia-Hertsegovinan asema mahdollisena Euroopan unionin jäsenhedokkaana edellyttäen, että se täyttää kesäkuussa 1993 vahvistetut arviointiperusteet.

1 artikla. Perustetaan yhteisön ja sen jäsenvaltioiden sekä Bosnia-Hertsegovinan välille assosiaatio ja luetellaan assosiaation tavoitteet.

I OSASTO: YLEISET PERIAATTEET

2 artikla. Viitataan demokratian periaatteita, ihmisoikeuksia sekä markkinatalouden periaatteita koskeviin kansainvälisiin sopimuksiin ja julistuksiin. Viitataan myös kansainvälisen oikeuden periaatteiden noudattamiseen mukaan lukien toimiminen täydessä yhteistyössä entisen Jugoslavian alueen kansainvälisen rikostuomioistuimen (ICTY) kanssa.

3 artikla. Joukkotuhoseiden ja niiden kantolaitteiden leviämisen estäminen on olennainen osa sopimusta.

4 artikla. Osapuolet vahvistavat pitävänsä tärkeänä erityisesti täysipainoista yhteistyötä ICTY:n kanssa.

5 artikla. Viitataan vakautus- ja assosiaatioprosessiin, jonka keskeiset tekijät ovat kansainvälinen ja alueellinen rauha ja vakaus sekä hyvät naapuruussuhteet, ihmisoikeuksien kehittäminen sekä vähemmistöjen kunnioitus ja suojeleminen.

6 artikla. Bosnia-Hertsegovina sitoutuu jatkamaan ja edistämään alueellista yhteistyötä ja hyviä naapuruussuhteita erityisesti järjestäytyneen rikollisuuden, korruption, rahanpesun, laittoman maahanmuuton ja ihmiskaupan sekä huumekaupan torjunnassa.

7 artikla. Osapuolet vahvistavat terrorismin torjunnan ja siihen liittyvien kansainvälisten veloitteiden toimeenpanon tärkeyden.

8 artikla. Todetaan, että assosiaatio toteutetaan asteittain enintään kuuden vuoden pituisen siirtymäkauden aikana. Sopimuksen no-

jalla perustettava vakautus- ja assosiaationeuvosto tarkastelee säännöllisesti sopimuksen soveltamista. Viimeistään kolmantena vuonna sopimuksen voimaantulopäivästä se tarkastelee sopimuksen soveltamista perinpohjaisesti. Tarkastelun perusteella vakautus- ja assosiaationeuvosto arvioi Bosnia-Hertsegovinan edistymistä ja voi tehdä päätöksiä assosiaation seuraavista vaiheista. Tätä tarkastelua ei sovelleta tavaroiden vapaaseen liikkuvuuteen, jonka osalta sopimuksessa määrätään erityisjärjestelystä.

9 artikla. Todetaan sopimuksen olevan asiaa koskevien WTO:n, GATT 1994 -sopimuksen ja GATS-sopimuksen mukainen.

II OSASTO: POLIITTINEN VUOROPUHELU

10 artikla. Artiklassa selostetaan poliittista vuoropuhelua, joka on merkittävä osa sopimusta ja kuuluu Euroopan unionin jäsenvaltioiden toimivaltaan. Vuoropuhelun tarkoituksena on edistää erityisesti Bosnia-Hertsegovinan täysimääräistä yhdentymistä demokraattisten valtioiden yhteisöön ja asettaista lähentymistä Euroopan unioniin; osapuolten näkökantojen lähestymistä kansainvälisissä kysymyksissä, alueellista yhteistyötä ja hyviä naapuruussuhteita sekä Euroopan turvallisuutta ja vakautta koskevia yhteisiä näkemyksiä, myös niillä aloilla, jotka kuuluvat Euroopan unionin yhteiseen ulko- ja turvallisuuspolitiikkaan. Artiklan kolmannessa kappaleessa osapuolet sopivat tekevänsä yhteistyötä joukkotuhoseiden ja niiden kantolaitteiden leviämisen estämiseksi panemalla kansallisella tasolla täytäntöön kansainvälisistä aseriisunta- ja asesulkusopimuksista johtuvat veloitteensa ja noudattamalla niitä sekä muita asiaa koskevia kansainvälisiä veloitteita täysimääräisesti. Osapuolet sopivat myös luovansa tehokkaan kansallisen vientivalvontajärjestelmän. Joukkotuhoseiden ja niiden kantolaitteiden leviämisen estämistä koskevaa poliittista vuoropuhelua käydään alueellisella tasolla.

11–13 artiklat. Määrätään osapuolten välisen poliittisen vuoropuhelun foorumeista, joista ensisijainen on vakautus- ja assosiaationeuvosto. Parlamentaarilla tasolla vuo-

ropuhelua käydään parlamentaarisessa vakautus- ja assosiaatiovaliokunnassa. Poliittista vuoropuhelua voidaan käydä myös monenvälisellä tasolla ja aluetasolla, jolloin siihen osallistuu myös muita alueen maita.

III OSASTO: ALUEELLINEN YHTEISTYÖ

14 artikla. Bosnia-Hertsegovina sitoutuu edistämään aktiivisesti alueellista yhteistyötä, jota yhteisö tukee teknisen avun ohjelmiensa avulla. Bosnia-Hertsegovinan tulee ilmoittaa yhteisölle ja sen jäsenvaltioille aikeistaan lisätä yhteistyötä 15–17 artiklassa mainittujen maiden kanssa. Bosnia-Hertsegovina panee täysimääräisesti täytäntöön voimassa olevat kahdenväliset vapaakauppasopimukset ja Keski-Euroopan vapaakauppasopimuksen.

15 artikla. Bosnia-Hertsegovina määrätään aloittamaan yhden tai useamman vakautus- ja assosiaatiosopimuksen jo allekirjoittaneen maan kanssa neuvottelut alueellista yhteistyötä koskevasta kahdenvälisestä yleissopimuksesta. Sopimusten tulee sisältää muun muassa poliittinen vuoropuhelu, vapaakauppa-alueen perustaminen, henkilöiden liikkuvuuteen liittyvät vastavuoroiset myönnytykset ja yhteistyö oikeus- ja sisäasioissa. Sopimukset tulee tehdä kahden vuoden kuluessa vakautus- ja assosiaatiosopimuksen voimaantulopäivästä. Bosnia-Hertsegovinan halukkuutta kyseisten sopimusten tekemiseen pidetään edellytyksenä sen ja Euroopan unionin suhteiden jatkokehittämiselle. Bosnia-Hertsegovinan on aloitettava vastaavanlaiset neuvottelut myös muiden alueen maiden kanssa heti, kun ne ovat allekirjoittaneet vakautus- ja assosiaatiosopimukset.

16 artikla. Bosnia-Hertsegovinan on tehtävä alueellista yhteistyötä muiden vakautus- ja assosiaatioprosessiin kuuluvien maiden kanssa joillakin tai kaikilla EU:n ja Bosnia-Hertsegovinan välisen vakautus- ja assosiaatiosopimuksen kattamilla aloilla. Yhteistyön on oltava sopusoinnussa sopimuksen periaatteiden ja tavoitteiden kanssa.

17 artikla. Bosnia-Hertsegovinan olisi lisättävä yhteistyötään ja tehtävä alueellista yhteistyötä koskeva yleissopimus minkä tahansa Euroopan unionin ehdokasmaan kanssa, joka ei kuulu vakautus- ja assosiaatioprosessiin. Bosnia-Hertsegovinan on tehtävä ennen

18 artiklan 1 kohdassa tarkoitetun siirtymäajan päättymistä sopimus Turkin kanssa vapaakauppa-alueen perustamisesta.

IV OSASTO: TAVAROIDEN VAPAA LIKKUVUUS

18 artikla. Artikla sisältää määräyksen vapaakauppa-alueen asteittaisesta perustamisesta enintään viiden vuoden pituisen, tämän sopimuksen voimaantulosta alkavan ajanjakson kuluessa. Perustulli, jonka perusteella peräkkäiset alennukset lasketaan, on sopimuksen allekirjoituspäivänä tosiasiallisesti sovellettu yhteisön yhteisen tullitariffin kaikkia koskeva tulli ja Bosnia-Hertsegovinan vuonna 2005 soveltama tullitariffi. Mikäli sopimuksen allekirjoittamisen jälkeen sovelletaan mitä tahansa kaikkia koskevaa tullialennusta, joka johtuu erityisesti WTO:ssa käydyistä tariffineuvotteluista tai Bosnia-Hertsegovinan liittymisestä WTO:hon, korvaavat nämä alennetut tullit perustullit.

I LUKU

Teollisuustuotteet

19–23 artikla. Artiklassa määrätään, että Bosnia-Hertsegovinan teollisuustuotteilla on heti sopimuksen tultua voimaan tulliton ja kiintiötön markkinoillepääsy Euroopan unionin alueelle. Yhteisö saa vastaavasti muihin kuin liitteessä I lueteltuihin yhteisöstä peräisin oleviin tuotteisiin tullittoman ja kaikille tuotteille kiintiöttömän markkinoillepääsyn Bosnia-Hertsegovinaan heti sopimuksen tultua voimaan. Liitteissä I a, I b, ja I c lueteltujen tuotteiden tuontitulleja alennetaan asteittain siten, että sopimuksen voimaantulopäivää seuraavan viidennen vuoden tammikuun 1 päivänä ne poistuvat kokonaan. Osapuolet poistavat heti sopimuksen tultua voimaan kaikki vientitullit ja viennin määrälliset rajoitukset keskinäisessä kaupassaan. Yleisen taloudellisen tilanteen ja asianomaisen toimialan tilanteen niin salliessa Bosnia-Hertsegovina ilmoittaa olevansa valmis alentamaan sovellettuja tulleja myös nopeammassa tahdissa. Vakautus- ja assosiaationeuvosto tarkastelee tilannetta ja antaa asiaa koskevat suositukset.

II LUKU

Maatalous ja kalastus

24–31 artikla. Artiklassa määrätään maatalous- ja kalastustuotteita koskevista järjestelyistä. Käytännössä perustuotteiden osalta yhteisö poistaa sopimuksen voimaantulopäivänä maataloustuotteilta tuontitullit ja muut vaikutuksiltaan vastaavat maksut lukuunottamatta eräitä yhdistetyn nimikkeistön nimikkeisiin kuuluvia tuotteita. Erityismääräyksiä annetaan liitteessä II määriteltyjen "baby beef" -tuotteiden tullista. Sokerialan tuotteita saa tuoda tullitta yhteisön alueelle 12 000 tonnin vuotuisen tariffikiintiön rajoissa. Bosnia-Hertsegovina poistaa sopimuksen voimaantulopäivänä liitteessä III a lueteltujen maataloustuotteiden tuontitullit, alentaa asteittain liitteessä III b, III c ja III d lueteltujen maataloustuotteiden tuontitulleja sekä poistaa sopimuksen voimaantulopäivänä liitteessä III e lueteltujen maataloustuotteiden tuontitullit esitetyn tariffikiintiön rajoissa. Viineihin ja väkeviin alkoholiuomiin sovellettavista järjestelyistä määrätään pöytäkirjassa nro 7. Sopimuksen tullessa voimaan yhteisö poistaa muihin kuin liitteessä IV lueteltuihin kaloihin ja kalastustuotteisiin sovellettavat tullit. Liitteessä IV lueteltuihin tuotteisiin sovelletaan kyseisen liitteen määräyksiä. Bosnia-Hertsegovina poistaa kaikki kaloihin ja kalastustuotteisiin sovellettavat tullit tai vaikutuksiltaan niitä vastaavat maksut liitteessä V esitettyjen määräysten mukaisesti. Ennen kuin kolme vuotta on kulunut sopimuksen voimaantulosta, osapuolet tarkastelevat vakautus- ja assosiaationeuvostossa mahdollisuuksia myöntää toisilleen lisää myönnytyksiä maatalous- ja kalastustuotteiden kaupan vapauttamisen jatkamiseksi. Maatalous ja kalastustuotteiden kaupan sovelletaan suojalauseketta, joka mahdollistaa yksipuoliset suojatoimet tarvittaessa. Määrätään maatalous- ja kalastustuotteiden ja muiden elintarvikkeiden maantieteellisten merkintöjen suojasta.

III LUKU

Yhteiset määräykset

32–33 artikla. Määrätään, että tämän luvun määräyksiä sovelletaan kaikkien tuotteiden

kauppaan osapuolten välillä, ellei tässä luvussa tai pöytäkirjassa nro 1 toisin määrätä. Määräykset eivät estä kumpaakaan osapuolta soveltamasta yksipuolisesti tätä edullisempia toimenpiteitä.

34–43 artikla. Uusia tuonti- tai vientitulleja tai määrällisiä rajoituksia ei oteta käyttöön eikä jo käytössä olevia koroteta, kielletään verosyrjintä, määrätään tuontitullien poistamista koskevat määräykset koskemaan myös fiskaalisia tulleja, sallitaan tulliliittojen, vapaakauppa-alueiden tai rajakauppajärjestelyjen ylläpitäminen tai perustaminen sekä määrätään toimenpiteistä koskien polkumyyntiä ja tasoittavia tukia. Määrätään suojatoimenpiteistä ja riittämättömästä tarjonnasta. Määrätään valtion monopoleista, jotka Bosnia-Hertsegovinan on mukautettava niin, ettei sopimuksen voimaantulon jälkeen esiinny syrjintää jäsenvaltioiden ja Bosnia-Hertsegovinan kansalaisten välillä. Määrätään alkuperäsäännöistä (pöytäkirja nro 2). Määrätään kauppaa koskevista sallituista rajoituksista, jotka ovat perusteltuja muun muassa julkisen moraalien, yleisen järjestyksen tai turvallisuuden vuoksi.

44 artikla. Osapuolet sopivat hallinnollisesta yhteistyöstä ja sitoutuvat sääntöjenvastaisuuksien ja petosten torjuntaan tullialalla ja siihen liittyvissä asioissa. Määrätään niiden laiminlyönnistä johtuvista toimenpiteistä.

45 artikla. Määrätään toimenpiteistä, jos toimivaltaiset viranomaiset tekevät virheen viennin etuuskohtelujärjestelmän hallinnoinnissa ja pöytäkirjan nro 2 määräysten soveltamisessa.

46 artikla. Sopimus ei rajoita yhteisön lainsäädännön soveltamista Kanariansaariin.

V OSASTO: TYÖNTEKIJÖIDEN LIKKUVUUS, SIJOITTAUTUMINEN, PALVELUJEN TARJOAMINEN JA PÄÄ-OMANLIIKKEET

I LUKU

Työntekijöiden liikkuvuus

47 artikla. Artiklan mukaan jonkin jäsenvaltion alueella laillisesti työskenteleviä

Bosnia-Hertsegovinan kansalaisia ei saa syrjiä kansalaisuutensa perusteella työehdoissa, palkkauksessa tai irtisanomisessa. Myös työntekijän aviopuolisolla ja lapsilla on pääsy jäsenvaltion työmarkkinoille edellä mainitun työntekijän työluvan voimassaolon ajan. Poikkeuksen muodostavat kausityöntekijät ja 48 artiklassa tarkoitettujen kahdenvälisen sopimusten perusteella saapuneet työntekijät. Bosnia-Hertsegovinan on taattava vastaavat oikeudet siellä laillisesti työtä tekeville jäsenvaltioiden kansalaisille sekä heidän Bosnia-Hertsegovinassa laillisesti oleskeleville aviopuolisolleen ja lapsilleen, jollei Bosnia-Hertsegovinassa sovellettavista ehdoista ja yksityiskohtaisista säännöistä muuta johdu.

Syrjimättömyysperiaatteen toteuttamiseen liittyvät Suomessa muun muassa perustuslain 6 §, työsopimuslain (55/2001) 2 luvun 2 §, ja rikoslain (39/1889) 47 luvun 3 §. Ulkomaalaisen maahantulosta, oleskelusta ja työnteosta säädetään ulkomaalaislaissa (301/2004). Lain 79 § 2 momentin mukaan oikeus tehdä ansiotyötä on muun muassa ulkomaalaisella, jolle on myönnetty oleskelulupa perhesiteen perusteella. Kun Montenegron kansalainen saa Suomessa työntekijän oleskeluluvan, myös hänen oleskeluluvan saaneella perheenjäsenellä on oikeus tehdä Suomessa ansiotyötä, mikä on parempi oikeus kuin pelkkä vakautus- ja assosiaatiosopimuksessa tarkoitettu pääsy jäsenvaltion työmarkkinoille.

48 artikla. Artiklassa määrätään, että Bosnia-Hertsegovinan työntekijöiden työnsaantimahdollisuudet, jotka jäsenvaltiot antavat heille kahdenvälisen sopimusten nojalla, olisi säilytettävä tai niitä olisi mahdollisuuksien mukaan parannettava. Muut jäsenvaltiot tutkivat mahdollisuuksia vastaavien sopimusten tekemiseen. Kolmen vuoden kuluttua vakautus- ja assosiaationeuvosto tarkastelee muiden parannusten myöntämistä jäsenvaltioissa voimassa olevien sääntöjen ja menettelyjen mukaisesti ja ottaen huomioon jäsenvaltioiden ja yhteisön työmarkkinatilanteen.

49 artikla. Artikla sisältää määräyksiä jäsenvaltion alueella laillisesti työskenteleviin Bosnia-Hertsegovinan kansalaisiin ja heidän siellä laillisesti asuviin perheenjäseniinsä sovellettavan sosiaaliturvan yhteensovittamisesta, jota varten vakautus- ja assosiaationeuvosto vahvistaa asianmukaiset säännöt.

Neuvoston antamat määräykset eivät kuitenkaan saa vaikuttaa heikentävästi kahdenvälisistä sopimuksista johtuviin oikeuksiin tai velvollisuuksiin, jos niissä määrätään edullisemmasta kohtelusta. Euroopan unionin eri jäsenvaltioissa työskentelevien Bosnia-Hertsegovinan kansalaisten siellä täyttyneet vakuutus-, työskentely- tai asumiskaudet lasketaan yhteen muun muassa eläkkeitä varten. Artiklassa määritellyt eläkkeet ja elinkorot ovat maksuihin perustumattomia etuuksia lukuun ottamatta vapaasti siirrettävissä sen suuruisina kuin velallisjäsenvaltion tai -valtioiden lainsäädäntö määrää. Artiklassa tarkoitettujen työntekijät saavat perheavustuksia edellä tarkoitetuille perheenjäsenilleen. Bosnia-Hertsegovina myöntää puolestaan samankaltaisen kohtelun alueellaan laillisesti työskenteleville jäsenvaltioiden kansalaisille sekä heidän siellä laillisesti asuville perheenjäsenilleen.

Jäsenmaiden välillä liikkuvien jäsenmaiden kansalaisten sosiaaliturvan yhteensovittamisesta säädetään neuvoston asetuksella (ETY) N:o 1408/71. Nämä säännöt on neuvoston asetuksella (EY) N:o 859/2003 laajennettu koskemaan kolmansien maiden kansalaisia, jotka laillisesti asuvat yhteisön alueella ja jotka yksinomaan kansalaisuutensa vuoksi ovat jätäneet asetuksen 1408/71 soveltamisen ulkopuolelle. Asetus 859/2003 on tullut voimaan 1 päivänä kesäkuuta 2003 ja sosiaaliturvan osalta se takaa kolmansien valtioiden kansalaisille lähes samanlaisen aseman kuin jäsenmaiden kansalaisille heidän liikkueensa yhteisön alueella. Asetuksen 859/2003 perusteella muuan muassa Bosnia-Hertsegovinan kansalaiselle eri jäsenmaissa täyttyneet vakuutus-, työskentely- tai asumiskaudet lasketaan yhteen eläkeoikeuden saavuttamiseksi. Vakautus- ja assosiaatiosopimuksen sosiaaliturvaa koskevilla määräyksillä on merkitystä vain silloin, kun Montenegron kansalainen työskentelee tai on työskennellyt ainoastaan Suomessa eikä muussa jäsenmaassa, tai silloin kun Suomen kansalainen työskentelee tai on työskennellyt Montenegrossa, koska muutoin oikeudet syntyvät jo asetuksen 859/2003 nojalla.

Suomen ja Bosnia-Hertsegovinan välillä ei ole kahdenvälistä sosiaaliturvasopimusta, joka vaikuttaisi sosiaaliturva-oikeuksiin.

II LUKU

Sijoittautuminen

50–54 artikla. Osapuolet takaavat toistensa alueille sijoittautuneille yrityksilleen, tytäryhtiöilleen ja sivuliikkeille tasapuolisen kohtelun. Lähtökohtana on syrjinnän poistaminen mahdollisimman pitkälle. Vakautus- ja assosiaationeuvosto vahvistaa neljän vuoden kuluttua sopimuksen voimaantulopäivästä säännöt osapuolten kansalaisten oikeudesta ryhtyä taloudelliseen toimintaan itsenäisinä ammatinharjoittajina. Rahoituspalvelujen osalta osapuolet voivat toteuttaa vakautta ja luotettavuutta turvaavia toimenpiteitä, joilla muun muassa suojellaan sijoittajia, tallettajia ja vakuutusosittajia. Liitteessä VI määritellään "rahoituspalveluilla" tarkoitettut toiminnot.

Esimerkiksi ulkomaisia vakuutusyhtiöitä koskevan lain (398/1995) mukaan Euroopan talousalueen ulkopuolinen vakuutusyhtiö ei saa Suomessa harjoittaa vakuutusliikettä ilman toimilupaa. Vakuutuslainsäädännössä on myös muita vastaavia rajoituksia, jotka voidaan katsoa kuuluvan artiklassa mainittuihin vakautta ja luotettavuutta turvaaviin toimiin.

Suomen ja Bosnia-Hertsegovinan välillä on sopimus sijoitusten edistämisestä ja suojaamisesta. Se tarjoaa eräiltä tärkeiltä osiltaan, kuten esimerkiksi riitojenratkaisun ja pääomasiirtojen osalta, paremman kohtelun kuin vakautus- ja assosiaatiosopimus. Kahdenvälisen sopimuksen kattavuus on myös laajempi koskien investoinnin eri muotoja.

55 artikla. Vakautus- ja assosiaationeuvoston toimivaltaan kuuluu selvittää tutkintotoimistusten vastavuoroiseksi tunnustamiseksi tarvittavia toimenpiteitä.

56 artikla. Artikla sisältää määräyksiä keskeisissä tehtävissä toimivista lähetetyistä työntekijöistä.

Artikla sisältää määräyksiä osapuolen alueelle sijoittautuneen yrityksen oikeudesta työllistää yrityksen sisäisinä siirtoina yrityksen johtotehtäviin tai erityistä asiantuntemusta vaativiin tehtäviin. Myös tytär- tai sivuliikkeen perustamisen valmistelua varten tulee sallia toisen osapuolen kansalaisten väliaikainen maassaoleskelu. Määräykset vastaavat pitkälti sitoumuksia, jotka Suomi on tehnyt Maailman kauppajärjestön puitteissa

solmitun palvelukauppasopimuksen (GATS) puitteissa.

Suomen ulkomaalaislain 79 § sallii määräaikaisen oleskeluluvan perusteella yritysten ylimmän johdon, keskijohdon sekä erityisasiantuntijoiden työnteon ilman työntekijän oleskelulupaa. Se sallii myös työnteon yrityksen sijoittautumisen valmistelua varten. Sopimusmääräys ei siten edellytä lainsäädäntömme muuttamista.

III LUKU

Palvelujen tarjoaminen

57 artikla. Artiklan 1 kohdassa määrätään, että osapuolet sitoutuvat toteuttamaan tarvittavat toimenpiteet salliakseen asteittain palvelut, joita tarjoavat sellaiset yhteisön tai Bosnia-Hertsegovinan yritykset tai kansalaiset, jotka ovat sijoittautuneet toisen osapuolen alueelle kuin palveluiden vastaanottaja. Artiklan 3 kohdan mukaan vakautus- ja assosiaationeuvosto toteuttaa tarpeelliset toimenpiteet 1 kohdan määräysten täytäntöönpanemiseksi asteittain neljän vuoden kuluttua sopimuksen voimaantulopäivästä.

58 artikla. Määrätään, ettei tämän sopimuksen voimaantulolla toteuteta toimia, jotka aiheuttaisivat palvelujen tarjonnan osalta merkittävästi aikaisempaa rajoittavamman tilanteen.

59 artikla. Määrätään, että maakuljetusten osalta osapuolten välisiä suhteita säännellään pöytäkirjan nro 3 mukaisesti. Kansainvälisen meriliikenteen osalta osapuolet noudattavat periaatetta kaupallisin perustein tapahtuvasta vapaasta pääsystä kansainvälisille markkinoille. Vastavuoroista markkinoillepääsyä koskevista edellytyksistä lentoliikenteen alalla sovitaan Euroopan yhteiseen ilmailualueen perustamisessa tehdyssä monenvälisessä sopimuksessa (ECAA). Vakautus- ja assosiaationeuvosto tarkastelee keinoja, joilla voidaan luoda tarvittavat edellytykset palvelujen vapaan tarjonnan parantamiseksi lento- ja maaliikenteessä.

Eduskunta on hyväksynyt artiklassa mainitun ECAA-sopimuksen 4 päivänä joulukuuta 2007 (EV 117/2007 vp) sekä voimaansaatamislain (38/2008). Sopimus ei ole vielä tullut kansainvälisesti voimaan.

IV LUKU

Maksuliikenne ja pääomanliikkeet

60 artikla. Osapuolet sitoutuvat Kansainvälisen valuuttarahaston perustamissopimuksen VIII artiklan mukaisesti hyväksymään kaikki vapaasti vaihdettavassa valuutassa suoritettavat vaihtotaseeseen liittyvät maksut ja siirrot yhteisön ja Bosnia-Hertsegovinan välillä.

61 artikla. Määrätään pääomien vapaasta liikkuvuudesta suorien sijoitusten, luottojen ja portfoliosijoitusten osalta. Määrätään jäsenvaltioiden kansalaisten mahdollisuudesta hankkia kiinteistöjä Bosnia-Hertsegovinasta. Osapuolet voivat toteuttaa määräaikaista suojatoimenpiteitä yhteisön ja Bosnia-Hertsegovinan välisen pääomaliikenteen osalta, mikäli pääomien liikkuvuus aiheuttaa tai uhkaa aiheuttaa vakavia vaikeuksia valuuttakurssi-politiikan tai rahapolitiikan toteuttamiselle yhteisössä tai Bosnia-Hertsegovinassa. Artiklan määräyksillä ei rajoiteta osapuolten elinkeinonharjoittajien oikeuksia hyötyä edullisemmasta kohtelusta, josta osapuolia koskevissa voimassa olevissa kahden tai monenvälisissä sopimuksissa saatetaan määrätä.

Suomen ja Bosnia-Hertsegovinan välillä on kahdenvälinen sopimus sijoitusten edistämisestä ja suojaamisesta (SopS 76–77/2001).

62 artikla. Osapuolet toteuttavat sopimuksen voimaantulopäivää seuraavien viiden vuoden aikana toimenpiteitä, joilla luodaan edellytykset pääomien vapaata liikkuvuutta koskevien yhteisön sääntöjen asteittaisen soveltamisen jatkamiselle. Vakautus- ja assosiaationeuvosto määrittää viidennen vuoden loppuun mennessä yksityiskohtaiset säännöt pääomanliikkeitä koskevien yhteisön sääntöjen täysimääräiseksi soveltamiseksi.

V LUKU

Yleiset määräykset

63 artikla. Todetaan, että tämän osaston määräyksiä sovelletaan, jollei yleisen järjestyksen, yleisen turvallisuuden tai kansanterveyden perusteella käyttöön otetuista rajoituksista muuta johdu. Niitä ei sovelleta toimintaan, joka jommankumman osapuolen alueella liittyy edes tilapäisesti julkisen valan käyttöön.

64 artikla. Todetaan, että osapuolet voivat soveltaa kansallisia lakeja ja määräyksiä, jotka koskevat luonnollisten henkilöiden maa-hantuloa, oleskelua, työskentelyä, työehtoja ja sijoittautumista sekä palvelujen tarjoamista, erityisesti oleskeluluvan myöntämisen, uusimisen tai kieltämisen osalta. Soveltaminen ei kuitenkaan saa mitätöidä tämän sopimuksen nojalla osapuolelle kuuluvia etuja tai heikentää niitä.

65 artikla. Todetaan, että tämän osaston määräyksiä sovelletaan myös Bosnia-Hertsegovinan ja yhteisön yritysten ja kansalaisten yhteiseen määräysvaltaan kuuluviin ja niiden yhdessä kokonaan omistamiin yrityksiin.

66 artikla. Rajataan kaksinkertaisen verotuksen välttämistä koskevin sopimuksin annettavat veroetuudet tämän osaston määräysten ulkopuolelle. Määräyksiä ei myöskään saa tulkita siten, että niillä estettäisiin verojen kiertämistä tai veropetoksia koskevia toimenpiteitä. Määräysten ei myöskään pidä estää erottelemasta verovelvollisia, jotka ovat keskenään eri tilanteessa erityisesti asuinpaikkakunnan suhteen.

Suomen ja Bosnia-Hertsegovinan välillä on voimassa kahdenvälinen sopimus tulo- ja varallisuusveroja koskevan kaksinkertaisen verotuksen välttämiseksi (SopS 59–60/1987, 75/2005).

67 artikla. Artikla sisältää määräykset tilanteissa, jossa yhdellä tai useammalla jäsenvaltiolla tai Bosnia-Hertsegovinalla on maksutaseeseen liittyviä vaikeuksia.

68 artikla. Artiklassa määrätään, että tämän osaston määräyksiä mukautetaan asteittain ottaen erityisesti huomioon palvelukaupan yleissopimuksen (GATS-sopimuksen) V artiklan vaatimukset.

69 artikla. Sopimuksen määräykset eivät estä toimenpiteitä, jotka koskevat kolmannen maan pääsyä osapuolen markkinoille.

VI OSASTO: LAINSÄÄDÄNNÖN - LÄHENTÄMINEN, LAINVALVONTA JA KILPAILUSÄÄNNÖT

70 artikla. Bosnia-Hertsegovina pyrkii kaikin tavoin varmistamaan, että sen voimassa olevat lait ja tuleva lainsäädäntö saatetaan asteittain yhdenmukaiseksi yhteisön säännös-

tön kanssa. Bosnia-Hertsegovina varmistaa, että voimassa oleva ja tuleva lainsäädäntö pannaan asianmukaisesti täytäntöön ja että sen noudattamista valvotaan. Lainsäädännön lähentäminen alkaa sopimuksen allekirjoituspäivästä ja 8 artiklassa tarkoitetun siirtymäkauden loppuun mennessä ulotetaan asteittain koskemaan kaikkia sopimuksessa tarkoitettuja yhteisön säännösten osia. Alkuvaiheessa keskitytään yhteisön sisämarkkina-säännösten perusosiin ja muihin kauppaan liittyviin aloihin. Seuraavan vaiheen aikana Bosnia-Hertsegovina keskittyy jäljellä oleviin osiin. Lisäksi Bosnia-Hertsegovina määrittelee yhteistyössä Euroopan komission kanssa yksityiskohtaiset järjestelyt lainsäädännön lähentämisen täytäntöönpanoa ja lainvalvontatoimien seurantaan varten.

71 artikla. Artikla sisältää kilpailusäännöt ja muut taloutta koskevat määräykset. Yritysten väliset sopimukset kilpailun rajoittamiseksi, määräävän markkina-aseman väärinkäyttö ja kilpailua vääristävät valtiontuet ovat yhteensopimattomia tämän sopimuksen kanssa. Tämän artiklan vastaisia käytäntöjä arvioidaan yhteisössä sovellettavien kilpailusääntöjen, erityisesti Euroopan yhteisön perustamissopimuksen 81, 82, 86 ja 87 artiklan, soveltamisesta johtuvien arviointiperusteiden sekä yhteisön toimielinten käyttöön ottamien tulkintavälineiden perusteella. Bosnia-Hertsegovina perustaa kahden vuoden kuluessa sopimuksen voimaantulosta riippumattoman julkisen viranomaisen, jolla on valtiontuet koskevat toimivaltuudet. Pöytäkirjassa nro 4 määrätään terästeollisuuteen sovellettavan valtiontuen erityisistä säännöistä.

72 artikla. Artiklassa määrätään julkisista yrityksistä. Bosnia-Hertsegovina soveltaa sopimuksen voimaantulopäivää seuraavan kolmannen vuoden loppuun mennessä julkisiin yrityksiin ja yrityksiin, joille on myönnetty erityis tai tekijänoikeuksia, Euroopan yhteisön perustamissopimuksen ja erityisesti sen 86 artiklan periaatteita.

73 artikla. Osapuolet vahvistavat pitävänsä tärkeänä teollis- ja tekijänoikeuksien sekä kaupallisten oikeuksien riittävää ja tehokasta suojaa sekä niiden noudattamisen varmistamista. Tämän suhteen osapuolet myöntävät sopimuksen voimaantulosta alkaen toistensa yrityksille ja kansalaisille yhtä suotuisan kohtelun kuin minkä ne suovat mille tahansa

kahdenvälisen sopimusten soveltamisalaan kuuluvalla kolmannelle maalle. Teollis- ja tekijänoikeuksien sekä kaupallisten oikeuksien suojan tulee olla Bosnia-Hertsegovinassa yhteisössä vallitsevalla tasolla viimeistään viiden vuoden kuluttua tämän sopimuksen voimaantulosta. Bosnia-Hertsegovina sitoutuu liittymään edellä mainitussa määrääjässä liitteessä VII lueteltuihin teollis- ja tekijänoikeuksia sekä kaupallisia oikeuksia koskeviin monenvälisiin sopimuksiin. Vakautus- ja assosiaationeuvosto voi päättää Bosnia-Hertsegovinan velvoittamisesta liittymään kyseistä alaa koskeviin monenvälisiin sopimuksiin.

74 artikla. Artikla sisältää julkisia hankintoja koskevat määräykset. Pääsyä julkisiin hankintoihin pidetään vastavuoroisesti suotavana ketään syrjimättä. Yhteisön yritykset, jotka eivät ole sijoittautuneet Bosnia-Hertsegovinaan, voivat viimeistään viiden vuoden kuluttua sopimuksen voimaantulosta osallistua julkisiin hankintamenettelyihin Bosnia-Hertsegovinassa yhtä edullisin ehdoin kuin tämän omat yritykset. Näiden yritysten etuuksia supistetaan vähitellen viiden vuoden siirtymäajan kuluessa.

75 artikla. Bosnia-Hertsegovina saattaa lainsäädäntönsä asteittain yhdenmukaiseksi yhteisön teknisten määräysten ja standardointia, metrologiaa, akkreditointia ja vaatimustenmukaisuuden arviointia koskevien eurooppalaisten menettelyjen kanssa.

76 artikla. Osapuolet tekevät yhteistyötä saattaakseen Bosnia-Hertsegovinan kuluttajansuojan yhteisön vaatimuksia vastaavaksi.

77 artikla. Bosnia-Hertsegovina yhdenmukaistaa asteittain työoloja ja erityisesti työterveyttä ja -turvallisuutta sekä naisten ja miesten yhtäläisiä mahdollisuuksia koskevan lainsäädäntönsä yhteisön lainsäädännön kanssa.

VII OSASTO: OIKEUS, VAPAAUS JA TURVALLISUUS

78 artikla. Osapuolet kiinnittävät oikeus- ja sisäasioiden alan yhteistyössä erityistä huomiota oikeusvaltioperiaatteen lujittamiseen ja instituutioiden vahvistamiseen kaikilla tasoilla. Yhteistyöllä pyritään erityisesti lisäämään oikeuslaitoksen riippumattomuutta ja tehok-

kuutta sekä kehittämään muun muassa institutionaalisia valmiuksia, poliisin, tullin ja muiden lainvalvontaelinten toimintarakenteita sekä torjumaan korruptiota ja järjestäytyntä rikollisuutta.

79 artikla. Bosnia-Hertsegovina sitoutuu yhdenmukaistamaan henkilötietojen suojaa koskevan lainsäädäntönsä yhteisön lainsäädännön ja muiden kansainvälisten säännösten kanssa sekä perustamaan riippumattomia valvontaelimiä.

80 artikla. Osapuolet sitoutuvat yhteistyöhön viisumi-, rajavalvonta-, turvapaikka- ja maahanmuuttokysymyksissä ja luovat toimintakehyksen näiden alojen yhteistyötä varten myös aluetasolla. Yhteistyö perustuu keskinäisiin neuvotteluihin ja tiiviiseen koordinointiin sekä alan tekniseen ja hallinnolliseen apuun.

81 artikla. Artiklassa määrätään laittoman maahanmuuton estämisestä ja valvonnasta sekä takaisinotosta. Osapuolet ottavat takaisin toisen osapuolen alueella laittomasti oleskelevat kansalaisensa sekä sitoutuvat lisäksi panemaan täytäntöön takaisinottoa koskevan sopimuksen, joka sisältää myös velvollisuuden ottaa takaisin kolmansien maiden kansalaisia ja kansalaisuudettomia henkilöitä. Bosnia-Hertsegovina sitoutuu myös tekemään takaisinottosopimuksia muiden vakautus- ja assosiaatioprosessiin osallistuvien maiden kanssa. Artiklassa määrätään lisäksi, että vakautus- ja assosiaationeuvosto selvittää muita toimenpiteitä laittoman maahanmuuton estämiseksi, mukaan lukien ihmiskauppa ja laittomat maahanmuuttoverkostot.

82 artikla. Osapuolet tekevät tiivistä yhteistyötä estääkseen rahoitusjärjestelmiensä käytön rikollisesta toiminnasta, erityisesti huumausainerikollisuudesta, saadun rahan pesuun sekä terrorismin rahoittamiseen. Tämän alan yhteistyöhön voi kuulua hallinnollinen ja tekninen apu, jolla edistetään kansainvälisten elinten, erityisesti rahanpesunvastaisen toimintaryhmän (FATF) hyväksymien normien ja toimintatapojen täytäntöönpanoa.

83 artikla. Osapuolet sitoutuvat laittomien huumausaineiden vastaiseen yhteistyöhön. Tavoitteena on lujittaa laittomien huumausaineiden torjuntaan liittyviä rakenteita, vähentää laittomien huumausaineiden tarjontaa, kauppaa ja kysyntää, puuttua huumausaineiden väärinkäytöstä aiheutuviin terveydellisiin

ja sosiaalisiin seurauksiin sekä valvoa tehokkaammin huumausaineiden kemiallisia esiaseteita. Osapuolten kesken sovittavat yhteistyömenetelmät ja toteutettavat toimet perustuvat Euroopan unionin huumausainestrategian periaatteisiin.

84 artikla. Osapuolet sitoutuvat tekemään yhteistyötä rikosten ja muiden laittomien toimien estämiseksi riippumatta siitä, kuuluvatko ne järjestäytyneeseen rikollisuuteen. Yhteistyötä tehdään muun muassa ihmisten salakuljetuksen ja ihmiskaupan, rahan väärentämisen, väärennettyjen tai piraattituotteiden kaupan, korruption, laittomien huumausaineiden ja psykotrooppisten aineiden tuotannon ja kaupan, salakuljetuksen, laittoman ase- ja autokaupan sekä tietoverkkorikollisuuden torjumiseksi.

85 artikla. Osapuolet sopivat tekevänsä yhteistyötä terroristitekojen ja niiden rahoituksen ehkäisemiseksi. Kyseeseen tulee muun muassa tietojen vaihto terroristiryhmistä ja niiden tukiverkostoista sekä kokemusten vaihto terrorismin torjunnan keinoista ja koulutuksesta.

VIII OSASTO: YHTEISTYÖPOLITIIKAT

86 artikla. Artiklassa annetaan yleisiä määräyksiä yhteistyöpolitiikoista. Yhteistyön tarkoituksena on edistää Bosnia-Hertsegovinan kehitys- ja kasvumahdollisuuksia ja vahvistaa olemassa olevia taloussuhteita mahdollisimman laajalla pohjalla osapuolten etujen mukaisesti. Poliitikkojen yhteydessä olisi varmistettava, että myös ympäristöasiat otetaan alusta alkaen huomioon. Yhteistyöpolitiikat liitetään osaksi alueellista yhteistyökehystä, minkä yhteydessä erityistä huomiota kiinnitetään alueen vakautta edistäviin toimenpiteisiin. Vakautus- ja assosiaationeuvosto voi määrittellä, mitkä jäljempänä kuvatuista yhteistyöpolitiikoista tai niiden osana toteutettavista toimista ovat ensisijaisia Eurooppa-kumppanuuden mukaisesti. Yhteistyöaloja ovat: talous- ja kauppapolitiikka (87 artikla), tilastoalan yhteistyö (88 artikla), pankki-, vakuutus- ja muut rahoituspalvelut (89 artikla), yhteistyö tilintarkastuksen ja varainhoidon valvonnan alalla (90 artikla), sijoitusten edistäminen ja suoja (91 artikla), teollisuusyhteistyö (92 artikla), pienet ja keski- ja suuret yritykset (93 artikla), matkailu (94

artikla), maatalous ja maatalouden raaka-aineita jalostava teollisuus (95 artikla), kalastus (96 artikla), tulli (97 artikla ja pöytäkirja nro 5), verotus (98 artikla), sosiaalialan yhteistyö (99 artikla), koulutus (100 artikla), kulttuurialan yhteistyö (101 artikla), audiovisuaalialan yhteistyö (102 artikla), tietoyhteiskunta (103 artikla), sähköisen viestinnän verkot ja palvelut (104 artikla), tiedottaminen ja viestintä (105 artikla), liikenne (106 artikla), energia (107 artikla), ympäristö (108 artikla), tutkimusta ja teknologista kehittämistä koskeva yhteistyö (109 artikla), alueellinen ja paikallinen kehitys (110 artikla), julkishallinnon uudistaminen (111 artikla).

Edellä mainittujen alojen yhteistyötä koskevat määräykset ovat pääsääntöisesti väljiä ja luonteeltaan tavoitteellisia.

IX OSASTO: RAHOITUSYHTEISTYÖ

112 artikla. Artiklassa mainitaan yhteisön rahoitustuen muotoina avustukset ja lainat, mukaan lukien Euroopan investointipankin lainat. Yhteisön tuen edellytyksenä on muuan muassa edistymisen Kööpenhaminan poliittisten arviointiperusteiden ja Eurooppakumppanuuden erityistavoitteiden saavuttamisessa.

113 artikla. Avustuksina annettava rahoitustuki myönnetään monivuotisesta viiteohjelmasta vuotuisten toimintaohjelmien perusteella. Tuki voi kattaa kaikki yhteistyöalat. Erityistä huomiota kiinnitetään oikeus- ja sisäasioihin, lainsäädännön yhdenmukaistamiseen ja talouskehitykseen.

114 artikla. Yhteisön avustukset sovitetaan yhteen muista lähteistä tulevien avustusten kanssa.

X OSASTO: INSTITUTIONAALISET MÄÄRÄYKSET, YLEISET MÄÄRÄYKSET JA LOPPUMÄÄRÄYKSET

115–120 artikla. Sopimuksella perustetaan säännöllisin väliajoin kokoontuva vakautus- ja assosiaationeuvosto, jonka tehtävänä on valvoa tämän sopimuksen täytäntöönpanoa ja soveltamista. Se koostuu Euroopan unionin neuvoston ja Euroopan komission jäsenistä sekä Bosnia-Hertsegovinan ministerineuvoston jäsenistä. Euroopan investointipankki

osallistuu tarkkailijana sitä koskevista asioista. Vakautus- ja assosiaationeuvoston puheenjohtajana toimii sen työjärjestyksen määräysten mukaisesti vuorotellen yhteisön edustaja ja Bosnia-Hertsegovinan edustaja. Vakautus- ja assosiaationeuvostossa tehdyt päätökset sitovat osapuolia. Se voi antaa myös suosituksia. Päätökset ja suositukset tehdään osapuolten yhteisellä sopimuksella. Vakautus- ja assosiaationeuvostoa avustaa vakautus- ja assosiaatiokomitea, joka koostuu Euroopan unionin neuvoston ja Euroopan komission edustajista sekä Bosnia-Hertsegovinan ministerineuvoston edustajista. Vakautus- ja assosiaationeuvosto voi siirtää toimivaltaansa vakautus- ja assosiaatiokomitealle ja perustaa myös muita erityiskomiteoita ja -elimiä. Vakautus- ja assosiaatiokomitea voi perustaa alakomiteoita, joista yksi on maahanmuuttokysymyksiä käsittelevä alakomitea.

121 artikla. Perustetaan parlamentaarinen vakautus- ja assosiaatiovaliokunta, joka muodostaa puitteet Bosnia-Hertsegovinan parlamentin ja Euroopan parlamentin jäsenien kokoontumiselle ja mielipiteiden vaihdolle. Se kokoontuu itse määrittämiensä väliajoin.

122 artikla. Osapuolet sitoutuvat varmistamaan osapuolten kansalaisten syrjimättömän pääsyn esittämään asiansa toimivaltaisiin tuomioistuimiin ja hallintoelimiin.

Suomen perustuslain (731/1999) 6 §:n mukaan ihmiset ovat yhdenvertaisia lain edessä. Ketään ei saa ilman hyväksyttävää perustetta asettaa eri asemaan esimerkiksi alkuperän tai kielen perusteella. Perustuslain 21 §:n mukaan jokaisella on oikeus saada asiansa käsitellyksi asianmukaisesti ja ilman aiheetonta viivytystä lain mukaan toimivaltaisessa tuomioistuimessa tai muussa viranomaisessa sekä oikeus saada oikeuksiaan ja velvollisuuksiaan koskeva päätös tuomioistuimen tai muun riippumattoman lainkäyttöelimen käsiteltäväksi.

123 artikla. Artiklassa määrätään sellaisista etenkin turvallisuusetuihin liittyvistä toimenpiteistä, joita sopimuksen määräykset eivät estä osapuolta toteuttamasta oman toimivaltansa rajoissa. Tällaisia ovat muuan muassa toimenpiteet, jotka liittyvät tietojen luovutukseen, aseiden, ammusten ja sotatarvikkeiden tuotantoon ja kauppaan sekä osapuolen oman turvallisuuden ja yleisen järjestyksen

ylläpitämiseen sisäisissä levottomuksissa ja vakavassa kansainvälisessä jännitystilassa.

Artiklan sisältö on yhdenmukainen Euroopan unionin perustamissopimuksen 296 artiklan kanssa, joka antaa jäsenmaalle turvallisuus- ja puolustusasioita koskevan poikkeusmahdollisuuden tietyissä tilanteissa. Artiklan määräys vaikuttaa myös jäsenvaltion toimivaltaan kuuluviin muihin määräyksiin sekä useisiin kansallisen lainsäädännön säännöksiin. Tällaisia ovat esimerkiksi laki viranomaisten toiminnan julkisuudesta (621/1999), valmiuslaki (1080/1991), laki huoltovarmuuden turvaamisesta (1390/1992), puolustustilalaki (1083/1991), laki julkisista hankinnoista (348/2007) ja laki puolustustarvikkeiden maasta viennistä ja kauttakuljetuksesta (242/1990). Artikla liittyy myös toimenpiteisiin, joihin Suomi ryhtyy myöskin täytäntöön YK:n peruskirjan (SopS 1/1951) VII luvun mukaiset velvoitteensa esimerkiksi Euroopan yhteisön perustamissopimuksen 301 artiklan mukaisesti. Artikla ei edellytä Suomen lainsäädännön muuttamista vaan nimenomaisesti varmistaa sen, että Suomi voi ryhtyä tarvittaessa toimenpiteisiin, joista muun muassa edellä mainituissa laeissa säädetään.

124 artikla. Artiklan mukaan sopimuksen soveltamisaloilla sovelletut järjestelyt eivät saa johtaa syrjintään.

125 artikla. Osapuolet sitoutuvat sopimuksesta johtuvien velvoitteiden täyttämiseen. Kumpikin osapuoli voi saattaa vakautus- ja assosiaationeuvoston käsiteltäväksi kaikki sopimuksen soveltamista tai tulkintaa koskevat riidat. Tällöin sovelletaan 126 artiklaa ja tarvittaessa pöytäkirjaa nro 6. Mikäli osapuoli katsoo, että toinen osapuoli on jättänyt sopimuksen mukaisen velvoitteen täyttämättä, voi se toteuttaa tarvittavat toimenpiteet. Ennen näiden toimenpiteiden toteuttamista, lukuunottamatta erityisen kiireellisiä tapauksia, osapuolen on annettava vakautus- ja assosiaationeuvostolle tilanteen perusteellista tarkastelua varten tarvittavat tiedot. Toimenpiteitä valittaessa on etusijalle asetettava ne, joista on vähiten haittaa sopimuksen toiminnalle. Luetellaan sopimuksen kohdat, joita artiklan määräykset eivät koske.

126 artikla. Määrätään sopimuksen tulkintaa tai soveltamista koskevien riitojen ratkaisusta.

127 artikla. Sopimus ei vaikuta heikentävästi voimassa olevien jäsenvaltioita ja Bosnia-Hertsegovinaa sitovien sopimusten perusteella myönnettyihin oikeuksiin.

128 artikla. Määrätään, että liitteet I-VII ja pöytäkirjat nro 1-7 ovat erottamaton osa sopimusta. Lisäksi määrätään, että 22 päivänä marraskuuta 2004 allekirjoitettu Euroopan yhteisön ja Bosnia ja Hertsegovinan välinen puitesopimus Bosnia ja Hertsegovinan osallistumista yhteisön ohjelmiin koskevista yleisperiaatteista ja sen liite ovat erottamaton osa tätä sopimusta. Vakautus- ja assosiaationeuvosto voi tarvittaessa muuttaa puitesopimusta.

129 artikla. Sopimus tehdään rajoittamattomaksi ajaksi. Kumpikin osapuoli voi irtisanoa sopimuksen, ja sopimuksen voimaantulo päättyy kuuden kuukauden kuluttua tällaisesta ilmoituksesta. Kumpikin osapuoli voi keskeyttää sopimuksen soveltamisen, jos toinen osapuoli ei noudata jotakin sopimuksen keskeistä osaa.

130–134 artikla. Määrätään sopimuksen osapuolet ja soveltamisalue, sopimuksen tallettaja, todistusvoimaiset kielet ja sopimuksen voimaantulopäivä, joka on viimeisen ratifiointi- tai hyväksymiskirjan talletuspäivää seuraavan toisen kuukauden ensimmäinen päivä. Sopimuksen tallettaja on Euroopan unionin neuvoston pääsihteeristö.

135 artikla. Sisältää määräykset väliaikaisesta sopimuksesta, jonka nojalla eräät tämän sopimuksen yhteisötoimivaltaan kuuluvat määräykset (tavaroiden vapaa liikkuvuus, liikenne) saatetaan voimaan yhteisön ja Bosnia-Hertsegovinan välillä. Näitä määräyksiä koskevissa artikloissa ja pöytäkirjoissa "sopimuksen voimaantulopäivä" tarkoittaa väliaikaisen sopimuksen voimaantulopäivää.

Sopimuksen liitteet ja pöytäkirjat

Liite I. Sisältää sopimuksen 21 artiklan mukaisesti luettelot (liitteet I a, I b ja I c) niistä yhteisön teollisuustuotteista, joiden tuontitullit Bosnia-Hertsegovina poistaa kokonaan sopimuksen voimaantulopäivää seuraavan ensimmäisen, kolmannen tai viidennen vuoden tammikuun 1. päivänä.

Liite II. Määritellään sopimuksen 27 artiklassa mainitut "baby beef" -naudanlihan tuotteet.

Liite III. Sisältää sopimuksen 27 artiklan mukaisesti luettelot (liitteet III a, III b, III c, III d ja III e) niistä yhteisöstä peräisin olevista maataloustuotteista, joiden tuontitullit Bosnia-Hertsegovina poistaa kokonaan sopimuksen voimaantulopäivänä tai voimaantulopäivää seuraavan ensimmäisen, toisen tai kolmannen vuoden tammikuun 1. päivänä.

Liite IV. Määritellään artiklan 28 mukaisesti yhteisön myönnytykset Bosnia-Hertsegovinan kaloille ja kalataloustuotteille.

Liite V. Määritellään artiklan 28 mukaisesti Bosnia-Hertsegovinan myönnytykset yhteisöstä peräisin oleville kalastustuotteille.

Liite VI. Määritellään sopimuksen 50 artiklassa tarkoitetut rahoituspalvelut, joita ovat kaikki vakuutustoiminta ja siihen liittyvät palvelut, pankkipalvelut ja muut rahoituspalvelut.

Liite VII. Luetellaan sopimuksen 73 artiklassa tarkoitetut teollis- ja tekijänoikeuksia sekä kaupallisia oikeuksia koskevat monenväliset sopimukset, joihin Bosnia-Hertsegovina sitoutuu liittymään viimeistään viiden vuoden kuluttua sopimuksen voimaantulosta, ja sopimukset, joiden velvoitteita vakautus- ja assosiaatiosopimuksen osapuolet vahvistavat pitävänsä tärkeinä.

Pöytäkirja nro 1. Määrätään 25 artiklan mukaisesti jalostettuja maataloustuotteita koskevasta kaupasta yhteisön ja Bosnia-Hertsegovinan välillä. Vakautus- ja assosiaationeuvosto päättää tuoteluettelon laajentamisesta, pöytäkirjan liitteissä I ja II tarkoitettujen tullien muuttamisesta sekä tariffikiintiöiden korottamisesta tai poistamisesta.

Pöytäkirja nro 2. Määritellään 42 artiklan mukaisesti käsite "alkuperä tuotteet" ja hallinnollisen yhteistyön menetelmät, kuten keskinäinen avunanto, alkuperäselvitysten tarkastaminen ja riitojen ratkaiseminen.

Pöytäkirja nro 3. Sovitaan 59 artiklan mukaisesti maankuljetusalan yhteistyöstä erityisesti kauttakulkuliikenteen osalta. Yhteistyö kattaa maantie- ja rautatiekuljetukset sekä yhdistetyt kuljetukset ja niihin liittyvät infrastruktuurit. Sovitaan kauttakulkuliikenteen vapauttamisesta kokonaan sopimuksen voimaantulopäivänä.

Pöytäkirja nro 4. Määrätään 71 artiklan mukaisesti terästeollisuuteen sovellettavan valtiontuen säännöistä.

Pöytäkirja nro 5. Sovitaan 97 artiklan mukaisesti keskinäisestä hallinnollisesta avunannosta tulliasioissa tavoitteena varmistaa, että tullilainsäädäntöä sovelletaan oikein. Pöytäkirja ei rajoita rikosasioissa annettavaa keskinäistä avunantoa koskevien sääntöjen soveltamista.

Pöytäkirja nro 6. Määrätään 126 artiklan mukaisesti riitojenratkaisusta tapauksissa, jotka koskevat sopimuksen osastojen IV, V ja VI tiettyjä kohtia.

Pöytäkirja nro 7. Sovitaan 27 artiklan mukaisesti eräiden viinien vastavuoroisista etuusmyönnytyksistä sekä viinien nimien vastavuoroisesta tunnustamisesta, suojasta ja valvonnasta sekä väkevien alkoholijuomien ja maustettujen viinien nimitysten vastavuoroisesta tunnustamisesta, suojasta ja valvonnasta.

Päätösasiakirja ja julistukset

Sopimuksen päätösasiakirjan liitteenä olevissa yhteisissä julistuksissa osapuolet ilmoittavat tulkintansa sopimuksen 51, 61 ja 73 artiklasta. Liitteenä olevassa yksipuolisessa julistuksessa yhteisö ilmoittaa yhteisön asetuksen (EY) N:o 2007/2000 perusteella myöntämien poikkeuksellisten kaupan toimipiteiden soveltamisesta. Julistukset eivät ole oikeudellisesti sitovia asiakirjoja. Päätösasiakirjaa ja julistuksia ei ole julkaistu tämän hallituksen esityksen liitteenä. Tekstit ovat nähtävänä Euroopan unionin neuvoston julkisessa asiakirjahakemistossa "<http://register.consilium.europa.eu>".

2 Lakiehdotuksen perustelut

1 §. Lain 1 § sisältää tavanomaisen blankettilain säännöksen, jolla saatetaan voimaan lailla ne sopimuksen määräykset, jotka kuuluvat lainsäädännön alaan. Lainsäädännön alaan kuuluvia määräyksiä selostetaan jäljempänä eduskunnan suostumuksen tarpeellisuutta koskevassa jaksossa.

2 §. Laki ehdotetaan tulevaksi voimaan tasavallan presidentin asetuksella säädettävänä ajankohtana samanaikaisesti kuin sopimus tulee voimaan.

3 Voimaantulo

Osapuolet ratifioivat tai hyväksyvät sopimuksen omien menettelyjensä mukaisesti. Ratifiointi- tai hyväksymiskirjat talletetaan Euroopan unionin neuvoston pääsihteeristöön. Sopimus tulee voimaan viimeisen ratifiointi- tai hyväksymiskirjan talletuspäivää seuraavan toisen kuukauden ensimmäisenä päivänä. Hyväksymisestä ovat hallituksen esityksen antamisajankohtaan mennessä ilmoittaneet Unkari ja Viro. Esitykseen sisältyvä laki on tarkoitettu tulemaan voimaan samana ajankohtana kuin sopimus tulee voimaan.

Bosnia-Hertsegovinan vakautus- ja assosiaatiosopimus sisältää määräyksiä, jotka kuuluvat Ahvenanmaan itsehallintolain (1144/1991) 18 §:n mukaan maakunnan lainsäädäntövaltaan. Esitykseen liittyvän voimaansaattamislain voimaantulemiselle on siten saatava itsehallintolain 59 § 2 momentin mukaan Ahvenanmaan maakuntapäivien hyväksyminen.

4 Eduskunnan suostumuksen tarpeellisuus ja käsittelyjärjestys

4.1 Eduskunnan suostumuksen tarpeellisuus

Euroopan yhteisön ja jäsenvaltioiden välinen toimivallanjako

Bosnia-Hertsegovinan kanssa tehty vakautus- ja assosiaatiosopimus on luonteeltaan jaetun toimivallan sopimus eli niin sanottu sekasopimus, joka sisältää sekä yhteisön että jäsenvaltioiden toimivaltaan kuuluvia määräyksiä. Jotkut näistä määräyksistä kuuluvat yhteisön yksinomaiseen toimivaltaan, toiset taas yhteisön ja sen jäsenvaltioiden jaettuun toimivaltaan. Osassa sopimuksen kattamista kysymyksistä toimivalta kuuluu yksinomaan jäsenvaltioille. Eduskunta hyväksyy tällaisen sopimuksen vakiintuneen käytännön mukaan vain niiltä osin kuin se kuuluu Suomen toimivaltaan (esim. PeVL 6/2001 vp, PeVL 31/2001, PeVL 16/2004 vp, PeVL 24/2004 vp).

Sopimuksessa itsessään ei ole määräyksiä, jotka osoittaisivat, miten toimivalta tarkkaan

ottaen jakautuu. Yhteisöllä on kuitenkin katsottava olevan yksinomainen toimivalta niiden vakautus- ja assosiaatiosopimuksen määräysten osalta, jotka on sisällytetty myös kauppaa ja kaupan liitännäistoimenpiteitä koskevaan Euroopan yhteisön ja Bosnia-Hertsegovinan välillä tehtyyn väliaikaiseen sopimukseen. Tällaisia ovat vakautus- ja assosiaatiosopimuksen määräykset tavaroiden vapaasta liikkuvuudesta (sopimuksen IV osasto, liitteet I-V sekä pöytäkirjat nro 1, 2 ja 7) sekä siihen suorassa yhteydessä olevat määräykset kauttakulkuliikenteestä (pöytäkirjan nro 3 asianomaiset kohdat). Myös määräykset vaihtotaseeseen liittyvistä maksuista ja siirroista (V osasto 60 artikla) sekä maksutasevaikeuksiin liittyvistä rajoituksista (V osasto 67 artikla) kuuluvat yhteisön yksinomaiseen toimivaltaan. Sama koskee kilpailusääntöjä ja muita taloutta koskevia määräyksiä (VI osasto 71 ja 72 artikla sekä pöytäkirja nro 4), teollis- ja tekijänoikeuksia sekä kaupallisia oikeuksia (VI osasto 73 artikla ja liite VII) ja tullialan yhteistyötä (VIII osasto 97 artikla) koskevia määräyksiä.

Yhteisöllä ei ole toimivaltaa toteuttaa niin sanottua poliittista vuoropuhelua kolmansien valtioiden kanssa, joten sopimuksen asiaa koskevat määräykset (II osasto) kuuluvat jäsenvaltioiden toimivaltaan. Nämä määräykset (10-13 artikla) eivät edellytä Suomessa voimassa olevan lainsäädännön muuttamista.

Muilta kuin edellä mainituilta osin sopimuksen määräykset kuuluvat osittain Euroopan yhteisön ja osittain jäsenvaltioiden toimivaltaan. Jäsenvaltioilla on merkittävässä määrin toimivaltaa erityisesti työntekijöiden liikkuvuutta, sijoittautumista, palvelujen tarjoamista ja pääomanliikkeitä koskevien määräysten (V osasto) osalta. Sama koskee myös oikeutta, vapautta ja turvallisuutta koskevia määräyksiä (VII osasto) sekä eräitä yhteistyöpolitiikan lohkoja (VIII osasto). Myös alueellinen yhteistyö (III osasto), lainsäädännön lähentäminen, lainvalvonta ja kilpailusäännöt (VI osasto) sekä rahoitusyhteistyö (IX osasto) kuuluvat ainakin osittain jäsenvaltioiden toimivaltaan. Sopimuksen institutionaaliset ja muut horisontaaliset määräykset (X osasto) taas kuuluvat yhteisön toimivaltaan siltä osin kuin niitä sovelletaan sopimuksen muiden, yhteisön toimivaltaan kuuluvien määräysten soveltamisen yhteydessä.

Vastaavasti, kun kysymys on jäsenvaltioiden toimivaltaan kuuluvista asioista, sopimuksen institutionaaliset määräykset kuuluvat näiltä osin jäsenvaltioiden toimivaltaan.

Lainsäädännön alaan kuuluvat sopimusmääräykset

Perustuslain 94 §:n 1 momentin mukaan eduskunta hyväksyy muun muassa sellaiset valtiosopimukset ja muut kansainväliset velvoitteet, jotka sisältävät lainsäädännön alaan kuuluvia määräyksiä. Eduskunnan perustuslakivaliokunnan tulkintakäytännön mukaan perustuslaissa tarkoitettu eduskunnan hyväksymistoimivalta kattaa kaikki aineelliselta luonteeltaan lain alaan kuuluvat kansainvälisen velvoitteen määräykset. Sopimuksen määräykset on luettava lainsäädännön alaan, 1) jos määräys koskee jonkin perustuslaissa turvatun perusoikeuden käyttämistä tai rajoittamista, 2) jos määräys muutoin koskee yksilön oikeuksien tai velvollisuuksien perusteita, 3) jos määräyksen tarkoittamasta asiasta on perustuslain mukaan säädettävä lailla, taikka 4) jos määräyksen tarkoittamasta asiasta on voimassa lain säännöksiä tai 5) siitä on Suomessa vallitsevan käsityksen mukaan säädettävä lailla. Kysymykseen ei vaikuta se, onko jokin määräys ristiriidassa vai sopusoinnussa Suomessa lailla annetun säännöksen kanssa (PeVL 11/2000 vp, 12/2000 vp ja 45/2000 vp).

Sopimuksen 2 artiklassa todetaan, että sopimuksen olennaisen osan muodostavat demokratian periaatteiden ja ihmisoikeuksien kunnioitus sellaisina kuin ne määrittellään ihmisoikeuksien yleismaailmallisessa julistuksessa, Euroopan ihmisoikeussopimuksessa, Helsingin päätösasiakirjassa ja uutta Eurooppaa koskevassa Pariisin peruskirjassa. Perustuslakivaliokunta on katsonut (PeVL 45/2000 vp; PeVL 31/2001 vp), etteivät sellaiset yleispiirteiset ja julistuksenomaiset määräykset, joissa osapuolet vahvistavat sitoumuksensa kunnioittaa ihmisoikeuksia, vaikuta Suomen kansainvälisten velvoitteiden sisältöön tai laajuuteen ihmisoikeuksien alalla. Tällaisilla määräyksillä on kuitenkin aikaisempaan verrattuna uudentyyppistä sitovaa merkitystä sopimuksen 126 artiklan mukaisen neuvottelu- ja sanktiomenettelyn vuoksi, joten sopimuksen ihmisoikeusmäärä-

ysten on katsottava kuuluvan lainsäädännön alaan (ks. PeVL 31/2001 vp).

Sopimuksen 47 artiklan syrjimättömyysperiaatteen toteuttamiseen liittyvät Suomessa muun muassa perustuslain 6 §, työsopimuslain (55/2001) 2 luvun 2 § ja rikoslain (39/1889) 47 luvun 3 §. Ulkomaalaisen maahantulosta, oleskelusta ja työnteosta säädetään ulkomaalaislaissa (301/2004). Artiklan määräykset kuuluvat lainsäädännön alaan, koska ne sisältävät yksilön oikeuksien ja velvollisuuksien perusteita koskevia seikkoja ja koska niistä on Suomessa voimassa lainsäädännön sääntelyä, vaikka ne eivät edellytäkään olemassa olevien lakien muuttamista.

Sopimuksen 49 artiklan määräykset sosiaaliturvajärjestelmien yhteensovittamisesta koskevat yksilön oikeuksia ja velvollisuuksia. Niillä on yhteys perustuslain 19 §:n 2 momentissa mainittujen sosiaalisten riskien varalta luotuun sosiaaliturvaan, joka taataan lailla ja joka tällöin kuuluu lainsäädännön alaan. Sopimus ei kuitenkaan edellytä lainsäädännön muuttamista.

Sopimuksen sijoittautumisoikeutta ja palvelujen tarjontaa koskevat 50-59 artiklat sekä liite VI sisältävät jäsenvaltioiden osittaiseen toimivaltaan ja Suomessa lainsäädännön alaan kuuluvaa sääntelyä. Yhteisön sijoittautumisoikeutta ja palvelujen vapaata tarjontaa koskevat säännökset eivät lähtökohtaisesti kata kolmansista valtioista tapahtuvaa taloudellista toimintaa. Kun kolmansista maista tuleva henkilö tai yhtiö haluaa aloittaa ammatinharjoittamisen tai perustaa yhtiön jossakin jäsenvaltiossa, häneen sovelletaan kyseisen jäsenvaltion kansallista lainsäädäntöä. Sijoittautumisoikeutta koskevat määräykset liittyvät perustuslain 18 §:n 1 momenttiin, jonka mukaan jokaisella on lain mukaan oikeus hankkia toimeentulonsa valitsemallaan työllä, ammatilla tai elinkeinolla. Määräykset kuuluvat lainsäädännön alaan.

Sopimuksen 86-111 artiklassa määrittellään yhteistyöpolitiikkoihin kuuluvat alat. Yhteistyön kehittäminen ei kuulu lain alaan eikä sellaisenaan edellytä lainsäädännöllisiä toimenpiteitä, mutta asiallisesti useat näissä artikloissa esitetyt yhteistyön kohteina olevat asiat kuuluvat Suomessa lain alaan.

Sopimuksen 115-120 artikla sisältää määräykset vakautus- ja assosiaationeuvoston perustamisesta ja toiminnasta. Jäsenvaltio on

neuvostossa edustettuna Euroopan unionin neuvoston edustajan kautta. Vakautus- ja assosiaationeuvosto voi paitsi antaa suosituksia, myös tehdä osapuolia sitovia päätöksiä. Sopimus sisältää kuitenkin verrattain vähäisenä pidettävän mahdollisuuden siihen, että vakautus- ja assosiaationeuvoston päätökset koskettavat kysymyksiä, jotka yhteisön perustamissopimusten mukaan ovat jäsenvaltion toimivallassa ja Suomen perustuslain kannalta kuuluvat lainsäädännön alaan. Koska sopimusta hallinnoiva vakautus- ja assosiaationeuvosto saa kuitenkin osapuolia sitovaa päätösvaltaa, sopimuksen määräykset vakautus- ja assosiaationeuvoston perustamisesta ja toiminnasta kuuluvat näiltä osin lainsäädännön alaan ja edellyttävät eduskunnan suostumusta.

Sopimuksen 122 artiklan mukaan osapuolet sitoutuvat varmistamaan, että toisen osapuolen luonnolliset ja oikeushenkilöt voivat, ilman syrjintää sen omiin kansalaisiin verrattuna esittää asiansa osapuolten toimivaltaisille tuomioistuimille ja hallintoelimille puolustaessaan yksilönoikeuksiaan ja omistusoikeuksiaan. Määräys sisältää myös jäsenvaltion toimivaltaan kuuluvaa sääntelyä, joka liittyy Suomessa perustuslain 6 ja 21 §:n noudattamiseen ja kuuluu lainsäädännön alaan.

Sopimuksen 123 artiklan kanssa sanamuodoltaan samanlainen määräys sisältyy myös kauppaa ja kaupan liitännäistoimenpiteitä koskevaan väliaikaiseen sopimukseen. Vakautus- ja assosiaatiosopimuksen yhteydessä tämä artikla, joka sisältää sopimuksen sallimat poikkeusmääräykset, vaikuttaa myös jäsenvaltioiden toimivaltaan kuuluviin muihin

määräyksiin sekä useisiin kansallisen lainsäädännön säännöksiin. Tällaisia ovat esimerkiksi laki viranomaisten toiminnan julkisuudesta (621/1999), valmiuslaki (1080/1991), laki huoltovarmuuden turvaamisesta (1390/1992), puolustustilalaki (1083/1991), laki julkisista hankinnoista (348/2007) ja laki puolustustarvikkeiden maasta viennistä ja kauttakuljetuksesta (242/1990). Määräys kuuluu lainsäädännön alaan.

4.2 Käsittelyjärjestys

Sopimus ei sisällä määräyksiä, jotka koskisivat perustuslakia sen 94 §:n 2 momentissa tai 95 §:n 2 momentissa tarkoitetulla tavalla. Sopimus voidaan hallituksen käsityksen mukaan hyväksyä äänten enemmistöllä ja ehdotus sen voimaansaattamislainsiksi voidaan hyväksyä tavallisen lain säätämisyjärjestyksessä. Edellä olevan perusteella ja perustuslain 94 §:n mukaisesti esitetään,

että Eduskunta hyväksyisi Luxemburgissa 16 päivänä kesäkuuta 2008 Euroopan yhteisöjen ja niiden jäsenvaltioiden sekä Bosnia ja Hertsegovinan välillä tehdyn vakautus- ja assosiaatiosopimuksen siltä osin kuin se kuuluu Suomen toimivaltaan.

Koska sopimus sisältää määräyksiä, jotka kuuluvat lainsäädännön alaan, annetaan samalla Eduskunnan hyväksyttäväksi seuraava lakiehdotus:

Laki

Euroopan yhteisöjen ja niiden jäsenvaltioiden sekä Bosnia ja Hertsegovinan välisen vakautus- ja assosiaatiosopimuksen lainsäädännön alaan kuuluvien määräysten voimaansaattamisesta

Eduskunnan päätöksen mukaisesti säädetään:

1 §
Luxemburgissa 16 päivänä kesäkuuta 2008 Euroopan yhteisöjen ja niiden jäsenvaltioiden sekä Bosnia ja Hertsegovinan välillä tehdyn vakautus- ja assosiaatiosopimuksen lainsäädännön alaan kuuluvat määräykset ovat laki-

na voimassa sellaisina kuin Suomi on niihin sitoutunut.

2 §
Tämän lain voimaantulosta säädetään tasavallan presidentin asetuksella.

Helsingissä 28 päivänä marraskuuta 2008

Tasavallan Presidentti

TARJA HALONEN

Ulkoasiainministeri *Alexander Stubb*

**EUROOPAN YHTEISÖJEN JA NIIDEN JÄSENVALTIOIDEN
SEKÄ BOSNIA JA HERTSEGOVINAN VÄLINEN**

VAKAUTUS- JA ASSOSIAATIOSOPIMUS

BELGIAN KUNINGASKUNTA,
BULGARIAN TASAVALTA,
TŠEKIN TASAVALTA,
TANSKAN KUNINGASKUNTA,
SAKSAN LIITTOTASAVALTA,
VIRON TASAVALTA
IRLANTI,
HELLEENIEN TASAVALTA,
ESPANJAN KUNINGASKUNTA,
RANSKAN TASAVALTA,
ITALIAN TASAVALTA,
KYPROKSEN TASAVALTA,
LATVIAN TASAVALTA,
LIETTUAN TASAVALTA,
LUXEMBURGIN SUURHERTTUAKUNTA,
UNKARIN TASAVALTA,
MALTA,
ALANKOMAIDEN KUNINGASKUNTA,
ITÄVALLAN TASAVALTA,
PUOLAN TASAVALTA,
PORTUGALIN TASAVALTA,
ROMANIA,

SLOVENIAN TASAVALTA,

SLOVAKIAN TASAVALTA,

SUOMEN TASAVALTA,

RUOTSIN KUNINGASKUNTA,

ISON-BRITANNIAN JA POHJOIS-IRLANNIN YHDISTYNYT KUNINGASKUNTA,

Euroopan yhteisön perustamissopimuksen, Euroopan atomienergiayhteisön perustamissopimuksen

ja Euroopan unionista tehdyn sopimuksen sopimuspuolet, jäljempänä 'jäsenvaltiot' , ja

EUROOPAN YHTEISÖ ja EUROOPAN ATOMIENERGIAYHTEISÖ,

jäljempänä 'yhteisö' ,

sekä

BOSNIA JA HERTSEGOVINA,

jäljempänä 'osapuolet', jotka

OTTAVAT HUOMIOON osapuolten vahvat siteet ja yhteiset arvot, niiden halun vahvistaa näitä siteitä ja luoda vastavuoroisuuteen ja yhteisiin etuihin perustuvat tiiviit ja kestävät suhteet, joiden ansiosta Bosnia ja Hertsegovina voi vahvistaa ja laajentaa suhteita yhteisöön,

OTTAVAT HUOMIOON tämän sopimuksen merkityksen Kaakkois-Euroopan maita koskevan vakautus- ja assosiaatioprosessin kannalta, perustettaessa ja lujitettaessa yhteistyöhön perustuvaa vakaata eurooppalaista järjestystä, jossa Euroopan unioni on kantavana voimana, sekä vakaussopimuksen kannalta,

OTTAVAT HUOMIOON Euroopan unionin valmiuden liittää Bosnia ja Hertsegovina mahdollisimman tiiviisti Euroopan poliittiseen ja taloudelliseen valtavirtaan, ja sen, että maa on mahdollinen EU:n jäsenhdokas Euroopan unionista tehdyn sopimuksen mukaisesti sillä edellytyksellä, että se täyttää kesäkuussa 1993 kokoontuneen Eurooppa-neuvoston vahvistamat arviointiperusteet sekä vakautus- ja assosiaatioprosessin ehdot ja panee onnistuneesti täytäntöön tämän sopimuksen ja erityisesti sen alueellista yhteistyötä koskevat määräykset,

OTTAVAT HUOMIOON Eurooppa-kumppanuuden Bosnia ja Hertsegovinan kanssa, jossa määritellään toiminnan painopisteet maan tukemiseksi sen pyrkimyksissä lähentyä Euroopan unioniin,

OTTAVAT HUOMIOON, että osapuolet ovat sitoutuneet edistämään kaikin keinoin Bosnia ja Hertsegovinan ja koko alueen poliittista, taloudellista ja instituutionaalista vakauttamista kansalaisyhteiskunnan, demokratian ja instituutioiden kehittämisen, julkishallinnon uudistamisen, alueellisen kaupan integraation, kaupallisen ja taloudellisen yhteistyön tehostamisen, eri alojen, varsinkin oikeus- ja sisäasioihin liittyvän yhteistyön lisäämisen sekä kansallisen ja alueellisen turvallisuuden vahvistamisen kautta, OTTAVAT HUOMIOON, että tämän sopimuksen perustana on osapuolten sitoutuminen poliittisten ja taloudellisten vapauksien lisäämiseen sekä niiden sitoutuminen ihmisoikeuksien, myös kansallisiin vähemmistöihin kuuluvien

henkilöiden oikeuksien, ja oikeusvaltioperiaatteen kunnioittamiseen sekä monipuoluejärjestelmään ja vapaisiin ja rehellisiin vaaleihin nojautuvien demokraattisten periaatteiden noudattamiseen,

OTTAVAT HUOMIOON osapuolten sitoumuksen panna täysimääräisesti täytäntöön kaikkien Yhdistyneiden Kansakuntien peruskirjan, ETYJ:n ja erityisesti Euroopan turvallisuus- ja yhteistyökokouksen päätösasiakirjan, jäljempänä Helsingin päätösasiakirja, Madridin ja Wienin kokousten päätösasiakirjojen ja uutta Eurooppaa koskevan Pariisin peruskirjan periaatteet ja määräykset sekä Daytonin/Pariisin rauhansopimuksen sekä Kaakkois-Euroopan vakaussopimuksen mukaisten velvoitteiden noudattamiseen edistääkseen alueellista vakautta ja alueen maiden välistä yhteistyötä,

OTTAVAT HUOMIOON osapuolten sitoutumisen vapaan markkinatalouden periaatteisiin ja yhteisön valmiuden edistää taloussuodistusten toteuttamista Bosnia ja Hertsegovinassa sekä osapuolten sitoutumisen kestäväen kehityksen periaatteisiin,

OTTAVAT HUOMIOON, että osapuolet ovat sitoutuneet vapaakauppaan WTO:n jäsenyyteen perustuvien oikeuksien ja velvoitteiden mukaisesti ja soveltamaan kyseisiä oikeuksia ja velvoitteita koskevia määräyksiä avoimesti ja syrjimättömästi, OTTAVAT HUOMIOON osapuolten toiveen kehittää edelleen säännöllistä poliittista vuoropuhelua molempia osapuolia kiinnostavista kahdenvälisistä ja kansainvälisistä asioista, alueelliset näkökohdat mukaan luettuina, ottaen huomioon Euroopan unionin yhteisen ulko- ja turvallisuuspolitiikan (YUTP),

OTTAVAT HUOMIOON, että osapuolet ovat sitoutuneet torjumaan järjestäytyntä rikollisuutta ja lujittamaan terrorismin vastaista yhteistyötään 20 päivänä lokakuuta 2001 järjestetyssä Eurooppakonferenssissa annetun julistuksen pohjalta,

OVAT VAKUUTTUNEITA siitä, että vakautus- ja assosiaatiosopimus, jäljempänä tämä sopimus, luo uudenlaisen ilmapiirin keskinäisille taloussuhteille ja ennen kaikkea kaupan ja investointien kehitykselle, jotka kaikki ovat olennaisen tärkeitä tekijöitä Bosnia ja Hertsegovinan talouden rakenneuudistuksen ja nykyaikaistamisen kannalta,

PITÄVÄT MIELESSÄ Bosnia ja Hertsegovinan sitoumuksen lähentää keskeisten alojen lainsäädäntöään yhteisön säännösten kanssa ja panna nämä säädökset tosiasiallisesti täytäntöön,

OTTAVAT HUOMIOON, että yhteisö haluaa päättäväisesti tukea uudistuksen toteuttamista ja hyödyntää tätä varten kattavan monivuotisen viiteohjelman pohjalta kaikkia saatavilla olevia yhteistyötä sekä teknistä, rahoituksellista ja taloudellista apua koskevia asiakirjoja, VAHVISTAVAT, että Euroopan yhteisön perustamissopimuksen, jäljempänä EY:n perustamissopimus, kolmannen osan IV osaston soveltamisalaan kuuluvat tämän sopimuksen määräykset sitovat Yhdistynyttä kuningaskuntaa ja Irlantia erillisinä sopimuspuolina eivätkä yhteisön jäsenvaltioina, kunnes Yhdistynyt kuningaskunta tai Irlanti (tapauksen mukaan) ilmoittaa Bosnia ja Hertsegovinalle, että määräykset sitovat sitä osana yhteisöä Euroopan unionista tehtyyn sopimukseen ja Euroopan yhteisön perustamissopimukseen liitetyn, Yhdistyneen kuningaskunnan ja Irlannin asemaa koskevan pöytäkirjan mukaisesti. Sama koskee myös Tanskaa mainittuihin sopimukseen liitetyn, Tanskan asemaa koskevan pöytäkirjan mukaisesti,

PALAUTTAVAT MIELEEN, että Zagrebin huippukokouksessa edellytettiin vakautus- ja assosiaatioprosessiin osallistuvien maiden ja Euroopan unionin suhteiden lujittamista edelleen sekä alueellisen yhteistyön tehostamista,

PALAUTTAVAT MIELEEN, että Thessalonikin huippukokouksessa lujitettiin vakautus- ja assosiaatioprosessin asemaa Euroopan unionin ja Länsi-Balkanin maiden välisten suhteiden poliittisena kehyksenä ja korostettiin, että näiden maiden yhdentyminen Euroopan unioniin tapahtuu niiden yksilöllisen uudistustahdin ja saavutusten perusteella,

PALAUTTAVAT MIELEEN, että 19 päivänä joulukuuta 2006 allekirjoitettiin Bukarestissa Keski-Euroopan vapaakauppasopimus, jolla parannetaan alueen houkuttelevuutta investointikohteena ja sen mahdollisuuksia yhdentyä maailmantalouteen,

OVAT SOPINEET SEURAAVAA:

1 ARTIKLA

1. Perustetaan yhteisön ja sen jäsenvaltioiden sekä Bosnia ja Hertsegovinan välinen assosiaatio.

2. Tämän assosiaation tavoitteena on:

a) tukea Bosnia ja Hertsegovinan pyrkiä lujittaa demokratiaa ja oikeusvaltioperiaatetta,

b) edistää Bosnia ja Hertsegovinan poliittista, taloudellista ja institutionaalista vakauttamista sekä alueen vakauttamista,

c) luoda poliittiselle vuoropuhelulle asianmukainen kehys, joka mahdollistaa tiiviiden poliittisten suhteiden kehittämisen osapuolten välille,

d) tukea Bosnia ja Hertsegovinan pyrkiä kehittää taloudellista ja kansainvälistä yhteistyötään muun muassa lainsäädäntönä lähentämällä yhteisön lainsäädäntöön,

e) tukea Bosnia ja Hertsegovinan pyrkiä saattaa toimivaan markkinatalouteen siirtyminen päätökseen,

f) edistää sopusointuisia taloussuhteita ja kehittää asteittain yhteisön ja Bosnia ja Hertsegovinan välinen vapaakauppa-alue,

g) edistää alueellista yhteistyötä kaikilla tämän sopimuksen soveltamisalaan kuuluvilla aloilla.

I OSASTO

YLEISET PERIAATTEET

2 ARTIKLA

Osapuolten sisä- ja ulkopoliitiikan perustan ja olennaisen osan tätä sopimusta muodostavat ihmisoikeuksien yleismaailmallisessa julistuksessa ilmaistujen ja ihmisoikeuksien ja perusvapauksien suojaamiseksi tehdyssä yleissopimuksessa, Helsingin päätösasiakirjassa ja uutta Eurooppaa koskevassa Pariisin

peruskirjassa määriteltyjen demokratian periaatteiden ja ihmisoikeuksien kunnioitus, kansainvälisen oikeuden periaatteiden, mukaan lukien täysimääräinen yhteistyö entisen Jugoslavian alueen kansainvälisen rikostuomioistuimen (ICTY) kanssa, ja oikeusvaltioperiaatteen sekä taloudellista yhteistyötä käsitelleen ETYK:n Bonnin kokouksen päätösasiakirjassa ilmaistujen markkinatalouden periaatteiden noudattaminen.

3 ARTIKLA

Joukkotuhoukseiden ja niiden kantolaitteiden leviämisen estäminen on olennainen osa tätä sopimusta.

4 ARTIKLA

Osapuolet vahvistavat pitävänsä tärkeänä kansainvälisten velvoitteiden täyttämistä ja erityisesti täysipainoista yhteistyötä ICTY:n kanssa.

5 ARTIKLA

Vakautus- ja assosiaatioprosessin kannalta olennaisia ovat kansainvälinen ja alueellinen rauha ja vakaus, hyvien naapuruussuhteiden ja ihmisoikeuksien kehittäminen sekä vähemmistöjen kunnioitus ja suojele. Tämän sopimuksen tekeminen ja täytäntöönpano edellyttää vakautus- ja assosiaatioprosessin ehtojen noudattamista ja perustuu Bosnia ja Hertsegovinan omiin saavutuksiin.

6 ARTIKLA

Bosnia ja Hertsegovina sitoutuu jatkamaan yhteistyön ja hyvien naapuruussuhteiden edistämistä alueen muiden maiden kanssa, mikä tarkoittaa muun muassa asianmukaisia henkilöiden, tavaroiden, pääomien ja palvelujen liikkuvuutta koskevia keskinäisiä myönnytyksiä sekä erityisesti järjestäytyneen rikollisuuden, korruption, rahanpesun, laittoman maahanmuuton ja laittoman kaupan, mukaan lukien erityisesti ihmiskaupan, pienten ja kevytaseiden ja laittomien huumausainesten kaupan, torjuntaa koskevien yhteisen edun mukaisten hankkeiden kehittämistä. Tällainen sitoumus on keskeinen tekijä yhteisön ja Bosnia ja Hertsegovinan suhteiden ja

yhteistyön kehittämisen kannalta ja lisää siten alueellista vakautta.

7 ARTIKLA

Osapuolet vahvistavat terrorismin torjunnan ja alan kansainvälisten velvoitteiden täyttämisen tärkeyden.

8 ARTIKLA

Assosiaatio toteutetaan asteittain enintään kuuden vuoden pituisen siirtymäkauden aikana.

Jäljempänä 115 artiklalla perustettava vakautus- ja assosiaationeuvosto tarkastelee säännöllisesti, yleensä vuosittain, tämän sopimuksen täytäntöönpanoa ja lainsäädännöllisten, hallinnollisten, institutionaalisten ja taloudellisten uudistusten hyväksymistä ja täytäntöönpanoa Bosnia ja Hertsegovinassa. Tarkastelu toteutetaan tämän sopimuksen johdanto-osan perusteella ja sen yleisten periaatteiden mukaisesti. Tarkastelussa otetaan huomioon tämän sopimuksen kannalta olennaiset Eurooppa-kumppanuuden ensisijaiset tavoitteet ja noudatetaan vakautus- ja assosiaatioprosessissa käyttöön otettuja järjestelyjä, erityisesti vakautus- ja assosiaatioprosessin edistymistä koskevaa kertomusta.

Tarkastelun perusteella vakautus- ja assosiaationeuvosto antaa suosituksia ja voi tehdä päätöksiä. Kun tarkastelussa todetaan erityisiä ongelmia, ne käsitellään noudattaen tässä sopimuksessa käyttöön otettuja riitojenratkaisumenettelyjä.

Täydellinen assosiaatio toteutetaan asteittain. Viimeistään kolmantena vuonna tämän sopimuksen voimaantulosta vakautus- ja assosiaationeuvosto tarkastelee tämän sopimuksen soveltamista perusteellisesti. Tämän tarkastelun perusteella vakautus- ja assosiaationeuvosto arvioi Bosnia ja Hertsegovinan edistymistä ja voi tehdä päätöksiä assosiaation seuraavista vaiheista.

Edellä mainittua tarkastelua ei sovelleta tavaroiden vapaaseen liikkuvuuteen, jonka osalta IV osastossa määrätään erityisjärjestelyistä.

9 ARTIKLA

Tämä sopimus on täysin asiaa koskevien WTO:n sääntöjen ja erityisesti vuonna 1994 tehdyn tullitariffeja ja kauppaa koskevan yleissopimuksen (GATT 1994 -sopimus) XXIV artiklan ja palvelukaupan yleissopimuksen (GATS-sopimus) V artiklan mukainen, ja se pannaan täytäntöön niitä noudattaen.

II OSASTO

POLIITTINEN VUOROPUHELU

10 ARTIKLA

1. Osapuolten poliittista vuoropuhelua kehitetään edelleen tämän sopimuksen puitteissa. Vuoropuhelu tukee ja lujittaa Euroopan unionin ja Bosnia ja Hertsegovinan lähentymistä toisiinsa ja edistää tiiviiden yhteisvastuullisuuden perustuvien yhteyksien ja uusien yhteistyömuotojen syntymistä osapuolten välille.

2. Poliittisen vuoropuhelun tarkoituksena on edistää erityisesti:

a) Bosnia ja Hertsegovinan täysimääräistä yhdentymistä demokraattisten valtioiden yhteisöön ja asteittaista lähentymistä Euroopan unioniin,

b) osapuolten näkökantojen lähentymistä kansainvälisissä kysymyksissä, myös yhteiseen ulko- ja turvallisuuspolitiikkaan liittyvissä kysymyksissä, muun muassa asianmukaisen tietojenvaihdon avulla ja erityisesti kysymyksissä, joilla todennäköisesti on merkittäviä vaikutuksia osapuoliin,

c) alueellista yhteistyötä ja hyvien naapurussuhteiden kehittämistä,

d) Euroopan turvallisuutta ja vakautta koskevien yhteisten näkemysten syntymistä, myös niillä aloilla, jotka kuuluvat Euroopan unionin yhteiseen ulko- ja turvallisuuspolitiikkaan.

3. Osapuolet katsovat, että joukkotuhuoseiden ja niiden kantolaitteiden leviäminen niin valtiollisille kuin valtioista riippumattomille toimijoille on yksi vakavimmista kansainvälisen vakauden ja turvallisuuden uhkatekijöistä. Tästä syystä osapuolet sopivat tekevänsä yhteistyötä ja osallistuvansa joukkotuhuoseiden ja niiden kantolaitteiden leviämisen estämiseen panemalla kansallisella tasolla täytäntöön kansainvälisistä aseriisunta- ja asesulkusopimuksista johtuvat velvoitteensa ja noudattamalla niitä sekä muita asioita koskevia kansainvälisiä velvoitteita täysimääräisesti. Osapuolet sopivat, että tämä määräys muodostaa olennaisen osan tätä sopimusta ja sisältyy poliittiseen vuoropuheluun, joka edistää ja lujittaa näitä tekijöitä.

Lisäksi osapuolet sopivat tekevänsä yhteistyötä ja osallistuvansa joukkotuhuoseiden ja niiden kantolaitteiden leviämisen estämiseen:

a) toteuttamalla toimia kaikkien muiden asioita koskevien kansainvälisten asiakirjojen allekirjoittamiseksi, ratifioimiseksi tai niihin liittymiseksi tapauksesta riippuen ja niiden panemiseksi täysimääräisesti täytäntöön,

b) luomalla tehokkaan kansallisen vientivalvontajärjestelmän, jolla valvotaan joukkotuhuoseisiin liittyvien tavaroiden vientiä ja kauttakulkua, mukaan luettuna kaksikäyttötekniikan loppukäytön valvonta, ja johon sisältyy tehokkaita seuraamuksia vientivalvonnan laiminlyömisestä.

Tätä asiaa koskevaa poliittista vuoropuhelua käydään aluetasolla.

11 ARTIKLA

1. Poliittista vuoropuhelua käydään pääasiassa vakautus- ja assosiaationeuvostossa, jolla on yleinen vastuu kaikissa niissä kysymyksissä, jotka osapuolet haluavat saattaa sen käsiteltäviksi.

2. Osapuolten pyynnöstä poliittinen vuoropuhelu voidaan toteuttaa myös seuraavissa muodoissa:

a) kokoukset, joita järjestetään tarvittaessa Bosnia ja Hertsegovinaa ja Euroopan unionin

neuvoston puheenjohtajavaltiota, pääsihteerinä/yhteisen ulko- ja turvallisuuspolitiikan korkeaa edustajaa ja Euroopan yhteisöjen komissiota, jäljempänä Euroopan komissio, edustavien johtavien virkamiesten välillä,

b) osapuolten välisten diplomaattisten yhteyksien täysimääräinen hyödyntäminen, mukaan luettuina asianmukaiset yhteydet kolmansissa maissa, Yhdistyneissä Kansakunnissa, ETYJ:ssä, Euroopan neuvostossa ja muilla kansainvälisillä foorumeilla,

c) kaikki muut keinot, joilla voidaan edistää poliittisen vuoropuhelun lujittamista, kehittämistä ja lisäämistä, myös Thessalonikissa 19 ja 20 päivänä kesäkuuta 2003 kokoon-tuneen Eurooppaneuvoston päätelmiin sisältyvässä Thessalonikin toimintasuunnitelmassa täsmennetyt keinot.

12 ARTIKLA

Parlamentaarisella tasolla poliittista vuoropuhelua käydään 121 artiklan nojalla perustetussa parlamentaarisessa vakautus- ja assosiaatiovaliokunnassa.

13 ARTIKLA

Poliittista vuoropuhelua voidaan käydä monenvälisellä tasolla ja aluetasolla, jolloin siihen osallistuu myös muita alueen maita, sekä EU:n ja Länsi-Balkanin foorumin puitteissa.

III OSASTO

ALUEELLINEN YHTEISTYÖ

14 ARTIKLA

Osana sitoutumisestaan kansainväliseen ja alueelliseen rauhaan ja vakauteen sekä hyvien naapuruussuhteiden kehittämiseen Bosnia ja Hertsegovina edistää aktiivisesti alueellista yhteistyötä. Yhteisön avustushjelmilla voidaan tukea hankkeita, joilla on alueellinen tai rajat ylittävä ulottuvuus.

Aikoessaan lisätä yhteistyötään jäljempänä 15 17 artiklassa mainittujen maiden kanssa

Bosnia ja Hertsegovinan on ilmoitettava asiasta yhteisölle ja sen jäsenvaltioille ja neuvoteltava niiden kanssa X osaston määräysten mukaisesti.

Bosnia ja Hertsegovina panee täysimääräisesti täytäntöön voimassa olevat kahdenväliset vapaakauppasopimukset, jotka neuvoteltiin Bosnia ja Hertsegovinan 27 päivänä kesäkuuta 2001 Brysselissä allekirjoittaman kaupan helpottamista ja vapauttamista koskevan yhteisymmärryspöytäkirjan mukaisesti, ja 19 päivänä joulukuuta 2006 Bukarestissa allekirjoitetun Keski-Euroopan vapaakauppasopimuksen.

15 ARTIKLA

Yhteistyö maiden kanssa, jotka ovat allekirjoittaneet vakautus- ja assosiaatiosopimuksen

Tämän sopimuksen allekirjoittamisen jälkeen Bosnia ja Hertsegovina on aloitettava neuvottelut vakautus- ja assosiaatiosopimuksen jo allekirjoittaneen yhden tai useamman maan kanssa tehdäkseen alueellista yhteistyötä koskevat kahdenväliset sopimukset, joiden tavoitteena on laajentaa asianomaisten maiden välistä yhteistyötä.

Näiden sopimusten keskeiset osat ovat seuraavat:

- a) poliittinen vuoropuhelu,
- b) vapaakauppa-alueen perustaminen asiaa koskevien WTO:n sääntöjen mukaisesti,
- c) työntekijöiden liikkuvuutta, sijoittautumisvapautta, palvelujen tarjoamista, maksuliikennettä ja pääomanliikkeitä sekä muita henkilöiden liikkuvuuteen liittyviä käytäntöjä koskevat vastavuoroiset myönnytykset, joiden taso vastaa tässä sopimuksessa vahvistettua tasoa,
- d) määräykset yhteistyöstä muilla aloilla ja erityisesti oikeus- ja sisäasioissa riippumatta siitä, kuuluvatko ne tämän sopimuksen soveltamisalaan.

Sopimuksissa annetaan tarpeen mukaan määräyksiä tarvittavien institutionaalisten mekanismien luomisesta.

Sopimukset tehdään kahden vuoden kuluessa tämän sopimuksen voimaantulosta. Bosnia ja Hertsegovinan halukkuutta kyseisten sopimusten tekemiseen pidetään edellytyksenä Euroopan unionin ja Bosnia ja Hertsegovinan välisten suhteiden jatkokehittämiselle.

Bosnia ja Hertsegovinan on aloitettava vastaavanlaiset neuvottelut myös muiden alueen maiden kanssa heti, kun ne ovat allekirjoittaneet vakautus- ja assosiaatiosopimukset.

16 ARTIKLA

Yhteistyö muiden vakautus- ja assosiaatioprosessiin kuuluvien maiden kanssa

Bosnia ja Hertsegovinan on tehtävä alueellista yhteistyötä muiden maiden kanssa, joita vakautus- ja assosiaatioprosessi koskee, joillakin tai kaikilla tämän sopimuksen soveltamisalaan kuuluvilla aloilla ja erityisesti yhteistä etua koskevissa asioissa. Tällaisen yhteistyön olisi oltava aina sopusoinnussa tämän sopimuksen periaatteiden ja tavoitteiden kanssa.

17 ARTIKLA

Yhteistyö muiden EU:n jäsenhedokasmaiden kanssa, jotka eivät kuulu vakautus- ja assosiaatioprosessiin

1. Bosnia ja Hertsegovinan olisi lisättävä yhteistyötään ja tehtävä alueellista yhteistyötä koskeva yleissopimus minkä tahansa EU:n ehdokasmaan kanssa, joka ei kuulu vakautus- ja assosiaatioprosessiin, kaikilla tämän sopimuksen soveltamisalaan kuuluvilla yhteistyöaloilla. Tällaisen yleissopimuksen tavoitteena olisi oltava Bosnia ja Hertsegovinan ja kyseisen maan kahdenvälisen suhteiden asteittainen yhdenmukaistaminen Euroopan yhteisön ja sen jäsenvaltioiden sekä kyseisen maan suhteiden vastaavien osien kanssa.

2. Bosnia ja Hertsegovinan on tehtävä ennen 18 artiklan 1 kohdassa tarkoitettua siir-

tymääjän päättymistä molemminpuolisen edun mukainen sopimus Turkin kanssa, joka on muodostanut tulliliiton yhteisön kanssa, vapaakauppa-alueen perustamisesta GATT 1994 -sopimuksen XXIV artiklan mukaisesti ja sijoittautumisoikeuden ja palvelujen tarjoamisen vapauttamisesta niiden välillä siten, että niiden taso vastaa tässä sopimuksessa vahvistettua tasoa GATS-sopimuksen V artiklan mukaisesti.

IV OSASTO

TAVAROIDEN VAPAA LIIKKUVUUS

18 ARTIKLA

1. Yhteisö ja Bosnia ja Hertsegovina perustavat tämän sopimuksen, GATT 1994-sopimuksen ja WTO:n määräysten mukaisesti asteittain vapaakauppa-alueen enintään viiden vuoden pituisen, tämän sopimuksen voimaantulosta alkavan ajanjakson kuluessa. Tässä yhteydessä ne ottavat huomioon jäljempänä vahvistetut erityisvaatimukset.

2. Osapuolten välisessä kaupassa käytetään tavaroiden luokitteluun yhdistettyä nimikkeistöä.

3. Tässä sopimuksessa tulleihin ja vaikutukseltaan vastaaviin maksuihin kuuluvat kaikki tullit ja maksut, joita peritään tavaroita tuotaessa tai vietäessä mukaan lukien kaikenlaiset kyseiseen tuontiin tai vientiin liittyvät lisäverot tai lisämaksut, mutta niihin eivät kuulu

a) sisäiseen veroon verrattavissa olevat maksut, jotka peritään johdonmukaisesti)994 -sopimuksen III artiklan 2 kohdan määräysten mukaisesti,

b) polkumyynti- tai tasoitustullit,

c) maksut, jotka vastaavat suoritettujen palveluiden kustannuksia.

4. Kunkin tuotteen osalta perustulli, josta tässä sopimuksessa määrätty peräkkäiset tullialennukset lasketaan, on seuraava:

a) sopimuksen allekirjoittamispäivänä tosiasiallisesti sovellettu neuvoston asetuksen (ETY) N:o 2658/87¹ mukainen yhteisön yhteisen tullitariffin kaikkia koskeva tulli,

b) Bosnia ja Hertsegovinan vuonna 2005 soveltama tullitariffi².

5. Tämän sopimuksen mukaisesti lasketut alennetut tullit, joita Bosnia ja Hertsegovinan on sovellettava, pyöristetään lähimpään desimaalilukuun yleisten aritmeettisen periaatteiden mukaisesti. Tästä syystä kaikki luvut, joissa toinen desimaalipilkun jälkeinen luku on alle 5, on pyöristettävä alaspäin lähimpään desimaalilukuun, ja kaikki luvut, joissa toinen desimaalipilkun jälkeinen luku on yli 5 (5 mukaan luettuna), on pyöristettävä ylöspäin lähimpään desimaalilukuun.

6. Jos tämän sopimuksen allekirjoittamisen jälkeen sovelletaan mitä tahansa kaikkia koskevaa tullialennusta, joka johtuu erityisesti

a) WTO:ssa käydyistä tariffineuvotteluista,

b) Bosnia ja Hertsegovinan liittymisestä WTO:hon tai

c) Bosnia ja Hertsegovinan WTO:hon liittymisen jälkeisistä alennuksista,

kyseiset alennetut tullit korvaavat niiden soveltamispäivästä lähtien 4 kohdassa tarkoitettujen perustullin.

7. Yhteisö ja Bosnia ja Hertsegovina ilmoittavat toisilleen perustullinsa ja niihin tehdyt muutokset.

¹ Neuvoston asetus (ETY) N:o 2658/87 (EYVL L 256, 7.9.1987, s. 1), sellaisena kuin se on muutettuna.

² Bosnia ja Hertsegovinan virallinen lehti N:o 58/04, 22.12.2004.

I LUKU

TEOLLISUUSTUOTTEET

19 ARTIKLA

Määritelmä

1. Tämän luvun määräyksiä sovelletaan yhdistetyn nimikkeistön 25 97 ryhmässä lueteltuihin yhteisöstä ja Bosnia ja Hertsegovinasta peräisin oleviin tuotteisiin, lukuun ottamatta maataloutta koskevan WTO-sopimuksen liitteessä I olevan 1 kohdan ii alakohdassa lueteltuja tuotteita.

2. Euroopan atomienergiayhteisön perustamissopimuksen soveltamisalaan kuuluvien tuotteiden kauppaa käydään osapuolten välillä mainitun sopimuksen määräysten mukaisesti.

20 ARTIKLA

Teollisuustuotteita koskevat yhteisön myönnytykset

1. Bosnia ja Hertsegovinasta peräisin oleviin teollisuustuotteisiin yhteisössä sovellettavat tuontitullit ja vaikutukseltaan vastaavat maksut poistetaan heti tämän sopimuksen tultua voimaan.

2. Bosnia ja Hertsegovinasta peräisin oleviin teollisuustuotteisiin yhteisössä sovellettavat määrälliset rajoitukset ja vaikutukseltaan vastaavat toimenpiteet poistetaan heti tämän sopimuksen tultua voimaan.

21 ARTIKLA

Teollisuustuotteita koskevat Bosnia ja Hertsegovinan myönnytykset

1. Muihin kuin liitteissä I lueteltuihin yhteisöstä peräisin oleviin teollisuustuotteisiin Bosnia ja Hertsegovinassa sovellettavat tuontitullit poistetaan heti tämän sopimuksen tultua voimaan.

2. Yhteisöstä peräisin oleviin teollisuustuotteisiin Bosnia ja Hertsegovinassa sovellettavat vaikutukseltaan tuontitulleja vastaavat maksut poistetaan heti tämän sopimuksen tultua voimaan.

3. Liitteissä I a, I b ja I c lueteltuihin yhteisöstä peräisin oleviin teollisuustuotteisiin Bosnia ja Hertsegovinassa sovellettavia tuontitulleja alennetaan asteittain näissä liitteissä esitetyn aikataulun mukaisesti.

4. Yhteisöstä peräisin oleviin teollisuustuotteisiin Bosnia ja Hertsegovinassa sovellettavat tuonnin määrälliset rajoitukset ja vaikutuksiltaan vastaavat toimenpiteet poistetaan heti tämän sopimuksen tultua voimaan.

22 ARTIKLA

Tullit ja vientirajoitukset

1. Yhteisö ja Bosnia ja Hertsegovina poistavat heti tämän sopimuksen tultua voimaan kaikki vientitullit ja vaikutuksiltaan vastaavat maksut niiden välisessä kaupassa.

2. Yhteisö ja Bosnia ja Hertsegovina poistavat heti tämän sopimuksen tultua voimaan keskinäiset viennin määrälliset rajoitukset ja vaikutuksiltaan vastaavat toimenpiteet.

23 ARTIKLA

Nopeammat tullialennukset

Bosnia ja Hertsegovina ilmoittaa olevansa valmis alentamaan yhteisön kanssa käymässä kaupassa sovellettavia tulleja 21 artiklassa määrättyä nopeammin, jos sen yleinen taloudellinen tilanne ja asianomaisen toimialan tilanne tämän sallivat.

Vakautus- ja assosiaationeuvosto tarkastelee tätä tilannetta ja antaa asiaa koskevat suositukset.

II LUKU

MAATALOUS JA KALASTUS

24 ARTIKLA

Määritelmä

1. Tämän luvun määräyksiä sovelletaan yhteisöstä tai Bosnia ja Hertsegovinasta peräisin olevien maatalous- ja kalastustuotteiden kauppaan.

2. Maatalous- ja kalastustuotteilla tarkoitetaan yhdistetyn nimikkeistön 1 24 ryhmään kuuluvia tuotteita ja maataloutta koskevan WTO-sopimuksen liitteessä I olevan I kohdan ii alakohdassa lueteltuja tuotteita.

3. Tämä määritelmä sisältää 3 ryhmään, nimikkeisiin 1604 ja 1605 sekä alanimikkeisiin 0511 91, 1902 20 10 ja 2301 20 00 kuuluvat kalat ja kalastustuotteet.

25 ARTIKLA

Jalostetut maataloustuotteet

Pöytäkirjassa N:o 1 vahvistetaan siinä lueteltuihin jalostettuihin maataloustuotteisiin sovellettavat kauppajärjestelyt.

26 ARTIKLA

Maatalous- ja kalastustuotteiden määrällisten rajoitusten poistaminen

1. Yhteisö poistaa tämän sopimuksen voimaantulopäivänä kaikki Bosnia ja Hertsegovinasta peräisin olevien maatalous- ja kalastustuotteiden tuontiin sovellettavat määrälliset rajoitukset ja vaikutuksiltaan vastaavat toimenpiteet.

2. Bosnia ja Hertsegovina poistaa tämän sopimuksen voimaantulopäivänä kaikki yhteisöstä peräisin olevien maatalous- ja kalastustuotteiden tuontiin sovellettavat määrälliset rajoitukset ja vaikutuksiltaan vastaavat toimenpiteet.

27 ARTIKLA

Maataloustuotteet

1. Yhteisö poistaa tämän sopimuksen voimaantulopäivästä lukien tullit ja vaikutuksiltaan vastaavat maksut, joita sovelletaan Bosnia ja Hertsegovinasta peräisin oleviin maataloustuotteisiin, lukuun ottamatta yhdistetyn nimikkeistön nimikkeisiin 0102, 0201, 0202, 1701, 1702 ja 2204 kuuluvia tuotteita.

Kun kyse on yhdistetyn nimikkeistön 7 ja 8 ryhmään kuuluvista tuotteista, joista yhteisen tullitariffin mukaan kannetaan arvotulleja ja paljoustulli, tullien poistaminen koskee ainoastaan arvotulliosuutta.

2. Yhteisö vahvistaa tämän sopimuksen voimaantulopäivästä lukien liitteessä II määriteltujen, Bosnia ja Hertsegovinasta peräisin olevien "baby beef" -naudanlihatuotteiden tulliksi 20 prosenttia yhteisessä tullitariffissa ilmoitetusta arvotullista ja 20 prosenttia siinä ilmoitetusta paljoustullista teuraspainona ilmaistun 1 500 tonnin vuotuisen tariffikiintiön rajoissa.

3. Tämän sopimuksen voimaantulopäivästä lukien yhteisö soveltaa tullittomuutta yhteisöön suuntautuvaan tuontiin Bosnia ja Hertsegovinasta peräisin olevien yhdistetyn nimikkeistön nimikkeisiin 1701 ja 1702 kuuluvien tuotteiden osalta 12 000 tonnin (nettopaino) vuotuisen tariffikiintiön rajoissa.

4. Tämän sopimuksen voimaantulopäivästä Bosnia ja Hertsegovina

a) poistaa liitteessä III a lueteltujen tiettyjen yhteisöstä peräisin olevien maataloustuotteiden tullit,

b) alentaa asteittain liitteissä III b, III c ja III d lueteltujen tiettyjen yhteisöstä peräisin olevien maataloustuotteiden tulleja kyseisissä liitteessä kunkin tuotteen osalta esitetyn aikataulun mukaisesti.

c) poistaa liitteessä III e lueteltujen tiettyjen yhteisöstä peräisin olevien maataloustuotteiden tullit kyseisten tuotteiden osalta esitetyn tariffikiintiön rajoissa.

5. Pöytäkirjassa N:o 7 määrätään kyseisessä pöytäkirjassa tarkoitettuihin viineihin ja väkeviin alkoholijuomiin sovellettavista järjestelyistä.

28 ARTIKLA

Kalat ja kalastustuotteet

1. Yhteisö poistaa tämän sopimuksen voimaantulopäivästä lukien kaikki Bosnia ja Hertsegovinasta peräisin oleviin kaloihin ja kalastustuotteisiin sovellettavat tullit ja vaikutuksiltaan vastaavat maksut lukuun ottamatta liitteessä IV lueteltuja tuotteita. Liitteessä IV lueteltuihin tuotteisiin sovelletaan kyseisessä liitteessä olevia määräyksiä.

2. Bosnia ja Hertsegovina poistaa tämän sopimuksen voimaantulopäivästä lukien kaikki yhteisöstä peräisin oleviin kaloihin ja kalastustuotteisiin sovellettavat tullit ja vaikutuksiltaan vastaavat maksut liitteessä V esitettyjen määräysten mukaisesti.

29 ARTIKLA

Uudelleentarkastelua koskeva lauseke

Osapuolten välisen maatalous- ja kalastustuotteiden kaupan määrän, tuotteiden poikkeuksellinen arkuuden, yhteisön yhteisen maatalous- ja kalastuspolitiikan säännöt, Bosnia ja Hertsegovinan maatalous- ja kalastuspolitiikan säännöt, maatalouden ja kalastuksen merkityksen Bosnia ja Hertsegovinan taloudessa, WTO:n yhteydessä käytävien monenvälisten kauppaneuvottelujen vaikutukset ja Bosnia ja Hertsegovinan mahdollisen liittymisen WTO:hon huomioon ottaen yhteisö ja Bosnia ja Hertsegovina tarkastelevat vakautus- ja assosiaationeuvostossa kolmen vuoden kuluessa tämän sopimuksen voimaantulosta tuotekohtaisesti, järjestelmällisesti ja vastavuoroisesti mahdollisuuksia myöntää toisilleen lisää myönnytyksiä, jotta maatalous- ja kalastustuotteiden kaupan vaivauttamista voidaan jatkaa.

30 ARTIKLA

Sen estämättä, mitä muualla tässä sopimuksessa ja erityisesti sen 39 artiklassa mää-

rätään, jos toisen osapuolen alueelta peräisin olevien tuotteiden tuonti, johon sovelletaan 25, 26, 27 ja 28 artiklan mukaisesti myönnettyjä myönnytyksiä, aiheuttaa maatalous- ja kalastustuotteiden markkinoiden erityisen herkkyyden vuoksi vakavia häiriöitä toisen osapuolen markkinoilla tai sen sisäisen sääntelyjärjestelmän toiminnalle, osapuolet aloittavat välittömästi neuvottelut asianmukaisen ratkaisun löytämiseksi. Tätä ratkaisua odottaessa asianomainen osapuoli voi toteuttaa tarpeellisina pitämiään toimenpiteitä.

31 ARTIKLA

Maatalous- ja kalastustuotteiden ja muiden elintarvikkeiden kuin viinien ja väkevien alkoholijuomien maantieteellisten merkintöjen suoja

1. Bosnia ja Hertsegovina suojaa yhteisössä rekisteröidyt yhteisön maantieteelliset merkinnät maataloustuotteiden ja elintarvikkeiden maantieteellisten merkintöjen ja alkuperänimitysten suojasta 20 päivänä maaliskuuta 2006 annetun neuvoston asetuksen (EY) N:o 510/2006¹ nojalla ja tämän artiklan mukaisesti. Bosnia ja Hertsegovinan maatalous- ja kalastustuotteita koskevat maantieteelliset merkinnät voidaan rekisteröidä yhteisössä kyseisessä asetuksessa olevien ehtojen mukaisesti.

2. Bosnia ja Hertsegovina kieltää yhteisössä suojattujen nimitysten käytön alueellaan sellaisiin vastaaviin tuotteisiin, jotka eivät ole maantieteellisen merkinnän määrittämisen mukaisia. Kieltoa sovelletaan vaikka oikea maantieteellinen alkuperä on mainittu, maantieteellistä merkintää on käytetty käännöksessä ja nimitykseen on liitetty ilmauksia kuten laji, tyyppi, tapa, jäljitelmä, menetelmä tai jokin muu vastaava ilmaisu.

3. Bosnia ja Hertsegovina kieltäytyy rekisteröimästä tavaramerkkiä, jonka käyttö vastaa 2 kohdassa tarkoitettuja tilanteita.

¹ EUVL L 93, 31.3.2006, s. 12, asetus sellaisena kuin se on muutettuna neuvoston asetuksella (EY) N:o 1791/2006 (EUVL L 363, 20.12.2006, s. 1).

4. Tavaramerkit, joiden käyttö vastaa 2 kohdassa tarkoitettuja tilanteita ja jotka on rekisteröity tai vakiinnutettu Bosnia ja Hertsegovinassa, eivät ole enää käytössä kuuden vuoden kuluttua tämän sopimuksen voimaantulosta. Tätä ei kuitenkaan sovelleta kolmansien maiden kansalaisten omistamiin, Bosnia ja Hertsegovinassa rekisteröityihin tai vakiinnutettuihin tavaramerkkeihin edellyttäen, että ne eivät millään tavoin johda kuluttajia harhaan tuotteiden laadun, määritelmän ja maantieteellisen alkuperän osalta.

5. Edellä 1 kohdan mukaisesti suojattujen maantieteellisten merkintöjen käyttö Bosnia ja Hertsegovinassa yleiskielessä yleisnimityksenä kyseisille tuotteille päättyy viimeistään 31 päivänä joulukuuta 2013.

6. Bosnia ja Hertsegovina varmistaa 1 5 kohdassa tarkoitetun suojan omasta aloitteestaan tai asianomaisen osapuolen pyynnöstä.

maantulopäivästä alkaen oteta käyttöön uusia tuonti- tai vientitulleja tai vaikutuksiltaan vastaavia maksuja eikä jo käytössä olevia koroteta.

2. Yhteisön ja Bosnia ja Hertsegovinan välisessä kaupassa ei tämän sopimuksen voimaantulopäivästä alkaen oteta käyttöön uusia tuonnin tai viennin määrällisiä rajoituksia tai vaikutuksiltaan vastaavia toimenpiteitä eikä jo käytössä olevista tehdä entistä rajoittavampia.

3. Tämän artiklan 1 ja 2 kohdan määräykset eivät millään tavoin rajoita Bosnia ja Hertsegovinan ja yhteisön maatalous- ja kalastuspolitiikan harjoittamista eivätkä toimenpiteiden toteuttamista tämän politiikan osana, sikäli kuin tämä ei vaikuta liitteissä III V ja pöytäkirjassa N:o 1 esitettyyn tuontijärjestelmään, sanotun kuitenkaan rajoittamatta 25, 26, 27 ja 28 artiklan mukaisesti myönnettujen myönnytysten soveltamista.

III LUKU

YHTEISET MÄÄRÄYKSET

32 ARTIKLA

Soveltamisala

Tämän luvun määräyksiä sovelletaan kaikkien tuotteiden kauppaan osapuolten välillä, ellei tässä luvussa tai pöytäkirjassa N:o 1 toisin määrätä.

33 ARTIKLA

Parannetut myönnytykset

Tämän luvun määräykset eivät millään tavoin estä kumpaakaan osapuolta soveltamasta yksipuolisesti tätä edullisempia toimenpiteitä.

34 ARTIKLA

Vallitsevan tilan säilyttäminen

1. Yhteisön ja Bosnia ja Hertsegovinan välisessä kaupassa ei tämän sopimuksen voi-

35 ARTIKLA

Verosyrjinnän kieltäminen

1. Yhteisö ja Bosnia ja Hertsegovina pidätyvät kaikista sisäistä verotusta koskevista toimenpiteistä tai käytännöistä, jotka suoraan tai välillisesti saattavat osapuolen tuotteet ja vastaavat toisen osapuolen alueelta peräisin olevat tuotteet keskenään eriarvoiseen asemaan, ja poistavat tällaiset toimenpiteet tai käytännöt, jos sellaisia nykyisin sovelletaan.

2. Toisen osapuolen alueelle vietyjen tuotteiden sisäisten välillisten verojen palautuksen määrä ei saa olla suurempi kuin niistä kannettujen välillisten verojen määrä.

36 ARTIKLA

Fiskaaliset tullit

Tuontitullien poistamista koskevia määräyksiä sovelletaan myös fiskaalisiin tulleihin.

37 ARTIKLA

*Tulliliitot, vapaakauppa-alueet ja raja-
aluejärjestelyt*

1. Tämä sopimus ei ole este tulliliittojen, vapaakauppa-alueiden tai rajakauppajärjestelyjen ylläpitämiselle tai perustamiselle, sikäli kuin ne eivät muuta tässä sopimuksessa määrättyjä kauppajärjestelyjä.

2. Tämä sopimus ei 18 artiklassa yksilöidyn siirtymäkauden aikana vaikuta sellaisen tavaroiden liikkuvuutta koskevien erityisten etuuskohtelujärjestelyjen täytäntöönpanoon, joista joko määrätään yhden tai useamman jäsenvaltion sekä Bosnia ja Hertsegovinan aiemmin tekemissä rajasopimuksissa tai jotka ovat seurausta kahdenvälisistä sopimuksista, jotka Bosnia ja Hertsegovina on tehnyt III osaston määräysten mukaisesti alueellisen kaupan edistämiseksi.

3. Osapuolet neuvottelevat vakautus- ja assosiaationeuvostossa tämän artiklan 1 ja 2 kohdassa tarkoitetuista sopimuksista ja pyydettyä muista osapuolten kolmansiiin maihin soveltamaan kauppapolitiikkaan liittyvistä tärkeistä kysymyksistä. Erityisesti tapauksissa, joissa jokin kolmas maa liittyy unioniin, näitä neuvotteluja järjestetään sen varmistamiseksi, että tässä sopimuksessa ilmaistut yhteisön ja Bosnia ja Hertsegovinan yhteiset edut otetaan huomioon.

38 ARTIKLA

Polkumyynti ja tuet

1. Tämän sopimuksen määräykset eivät estä osapuolia toteuttamasta toimia kaupan suojaamiseksi tämän artiklan 2 kohdan ja 39 artiklan mukaisesti.

2. Jos osapuoli toteaa, että sen ja toisen osapuolen välisessä kaupassa harjoitetaan polkumyyntiä ja/tai myönnetään tasoittavia tukia, se voi toteuttaa tarvittavat toimenpiteet tämän käytännön torjumiseksi GATT 1994 -sopimuksen VI artiklan soveltamista koskevan WTO-sopimuksen, tukia ja tasoitustoimenpiteitä koskevan WTO-sopimuksen ja

asiaa koskevan sisäisen lainsäädäntönsä mukaisesti.

39 ARTIKLA

Yleinen suojalauseke

1. Osapuolten välillä sovelletaan GATT 1994 -sopimuksen XIX artiklan määräyksiä ja suojalausekkeista tehtyä WTO-sopimusta.

2. Sen estämättä, mitä tämän artiklan 1 kohdassa määrätään, jos tietyn toisen osapuolen tuotteen tuonti toisen osapuolen alueelle lisääntyy niin paljon ja sellaisissa olosuhteissa, että tuonti aiheuttaa tai uhkaa aiheuttaa:

a) vakavaa vahinkoa samankaltaisen tai suoraan kilpailevan tuotteen kotimaisille tuottajille tuovan osapuolen alueella, tai

b) vakavia häiriöitä jollakin talouden osa-alueella tai vaikeuksia, jotka saattavat heikentää merkittävästi taloudellista tilannetta jollakin tuovan osapuolen alueella,

tuova osapuoli voi toteuttaa tarvittavat kahdenväliset suojatoimenpiteet tässä artiklassa vahvistettujen edellytysten ja menettelyjen mukaisesti.

3. Toisen osapuolen tuontiin suunnatut kahdenväliset suojatoimenpiteet eivät saa olla ankarampia kuin on tarpeen 2 kohdassa määriteltyjen, tämän sopimuksen soveltamisesta aiheutuneiden ongelmien korjaamiseksi. Suojatoimenpiteellä olisi keskeytettävä tässä sopimuksessa määrättyjen etuusmarginaalien kasvu tai niiden supistuminen asianomaisen tuotteen osalta enimmäismäärään saakka, joka vastaa saman tuotteen 18 artiklan 4 kohdan a ja b alakohdassa ja 6 kohdassa tarkoitettua perustullia. Näihin toimenpiteisiin on liitettävä selkeät määräykset niiden asteittaisesta poistamisesta tietyn ennalta määrätyn ajan kuluessa ja toimenpiteiden kesto ei saa ylittää kahta vuotta.

Erittäin poikkeuksellisissa olosuhteissa voidaan toimenpiteitä jatkaa vielä enintään kahden vuoden ajan. Tuotteeseen, jonka tuonnissa on aiemmin sovellettu kahdenvälisiä suojatoimenpiteitä, ei saa kohdistaa suoja-

toimenpiteitä vähintään neljään vuoteen aiemman toimenpiteen voimassaolon päättymisestä.

4. Tässä artiklassa tarkoitetuissa tapauksissa ennen siinä määrättyjen toimenpiteiden toteuttamista tai mahdollisimman pian tapauksissa, joihin sovelletaan tämän artiklan 5 kohdan b alakohtaa, yhteisön tai Bosnia ja Hertsegovinan on toimitettava vakautus- ja assosiaationeuvostolle kaikki tarvittavat tiedot tilanteen perinpohjaista tarkastelua varten kummankin osapuolen kannalta hyväksyttävän ratkaisun löytämiseksi.

5. 1–4 kohtien täytäntöön panemiseksi sovelletaan seuraavia määräyksiä:

a) Tässä artiklassa tarkoitettu tilanteesta aiheutuvat ongelmat on saatettava vakautus- ja assosiaationeuvoston käsiteltäviksi, joka asiaa tarkasteltuaan voi tehdä niiden ratkaisemiseksi tarvittavat päätökset.

Jos vakautus- ja assosiaationeuvosto tai vievä osapuoli ei ole tehnyt ongelman ratkaisevaa päätöstä tai mitään muuta tyydyttävää ratkaisua ei ole saavutettu 30 päivän kuluessa siitä, kun asia saatettiin vakautus- ja assosiaationeuvoston käsiteltäväksi, tuova osapuoli voi toteuttaa tarvittavat toimenpiteet ongelman korjaamiseksi tämän artiklan määräysten mukaisesti. Suojatoimenpiteitä valittaessa on etusijalle asetettava ne, joista on vähiten haittaa tässä sopimuksessa vahvistettujen järjestelyjen toiminnalle. GATT 1994 -sopimuksen XIX artiklan ja suojalausekkeista tehdyn WTO-sopimuksen mukaisissa suojatoimenpiteissä on säilytettävä tämän sopimuksen nojalla myönnetty etuuskohtelun taso tai marginaali.

b) Kun välitöntä toimintaa edellyttävien poikkeuksellisten ja kriittisten olosuhteiden vuoksi ennakkoon tapahtuva tietojen antaminen tai tarkastelu ei ole mahdollista, asianomainen osapuoli voi tässä artiklassa yksilöidyissä tilanteissa soveltaa viipymättä väliaikaisia toimenpiteitä, jotka ovat välttämättömiä tilanteen korjaamiseksi, ja sen on ilmoitettava tästä välittömästi toiselle osapuolelle.

Suojatoimenpiteistä on ilmoitettava viipymättä vakautus- ja assosiaationeuvostolle, jossa niistä neuvotellaan säännöllisesti aika-aulun laatimiseksi niiden poistamiselle heti, kun olosuhteet sen sallivat.

6. Jos yhteisö tai Bosnia ja Hertsegovina soveltaa sellaisten tuotteiden tuontiin, jotka ovat omiaan aiheuttamaan tässä artiklassa tarkoitettuja ongelmia, hallinnollista menettelyä, jonka tarkoituksena on saada nopeasti tietoja kaupankäynnin kehityksestä, sen on ilmoitettava tästä toiselle osapuolelle.

40 ARTIKLA

Riittämätöntä tarjontaa koskeva lauseke

1. Jos tämän osaston määräysten noudattamisesta seuraa

a) elintarvikkeiden tai muiden vievälle osapuolelle välttämättömien tuotteiden vakava puute, tai

b) sellaisen tuotteen jälleenvienti kolmanteen maahan, johon vievä osapuoli soveltaa viennin määrällisiä rajoituksia, vientitulleja tai vaikutuksiltaan vastaavia toimenpiteitä tai maksuja, ja jos edellä esitetyt tilanteet aiheuttavat tai saattavat aiheuttaa merkittäviä vaikeuksia vievälle osapuolelle,

kyseinen osapuoli voi toteuttaa tarvittavat toimenpiteet tässä artiklassa vahvistettujen edellytysten ja menettelyjen mukaisesti.

2. Toimenpiteitä valittaessa on etusijalle asetettava ne, joista on vähiten haittaa tässä sopimuksessa vahvistettujen järjestelyjen toiminnalle. Näitä toimenpiteitä ei saa soveltaa tavalla, joka johtaisi mielivaltaiseen tai perusteettomaan syrjintään samojen edellytysten vallitessa, tai kaupan peiteltyyn rajoittamiseen, ja ne on poistettava, kun niiden ylläpitämisen edellytykset eivät enää täyty.

3. Ennen 1 kohdassa tarkoitettujen toimenpiteiden toteuttamista tai mahdollisimman pian tapauksissa, joihin sovelletaan 4 kohtaa, yhteisön tai Bosnia ja Hertsegovinan on toimitettava vakautus- ja assosiaationeuvostolle

kaikki tarvittavat tiedot kummankin osapuolen kannalta hyväksyttävän ratkaisun löytämiseksi. Osapuolet voivat vakautus- ja assosiaationeuvostossa sopia mistä tahansa tarvittavista keinoista ongelmien ratkaisemiseksi. Jos sopimukseen ei päästä 30 päivän kuluessa siitä, kun asia saatettiin vakautus- ja assosiaationeuvoston käsiteltäväksi, vievä osapuoli voi soveltaa tämän artiklan mukaisia toimenpiteitä asianomaisen tuotteen vientiin.

4. Kun välitöntä toimintaa edellyttävien poikkeuksellisten ja kriittisten olosuhteiden vuoksi ennakkoon tapahtuva tietojen antaminen tai tarkastelu ei ole mahdollista, yhteisö tai Bosnia ja Hertsegovina voi soveltaa viipymättä varotoimenpiteitä, jotka ovat välttämättömiä tilanteen korjaamiseksi, ja sen on ilmoitettava tästä välittömästi toiselle osapuolelle.

5. Tämän artiklan mukaisesti käyttöön otettavista toimenpiteistä on ilmoitettava viipymättä vakautus- ja assosiaationeuvostolle, jossa niistä neuvotellaan säännöllisesti tarkoituksena erityisesti aikataulun laatiminen niiden poistamiselle heti, kun olosuhteet sen sallivat.

41 ARTIKLA

Valtion monopolit

Bosnia ja Hertsegovinan on mukautettava kaikki valtion kaupalliset monopolit sen varmistamiseksi, että tämän sopimuksen voimaantumisen jälkeen tavaroiden hankinnan ja kaupan pitämisen edellytyksissä ei enää esiinny syrjintää jäsenvaltioiden ja Bosnia ja Hertsegovinan kansalaisten välillä.

42 ARTIKLA

Alkuperäsäännöt

Jollei tässä sopimuksessa toisin määrätä, pöytäkirjassa N:o 2 vahvistetaan alkuperäsäännöt tämän sopimuksen määräysten soveltamista varten.

43 ARTIKLA

Sallitut rajoitukset

Tämä sopimus ei estä sellaisten tuontia, vientiä tai tavaroiden kauttakuljetusta koskevien kieltojen tai rajoitusten soveltamista, jotka ovat perusteltuja yleisen moraalien, oikeusjärjestyksen perusteiden tai yleisen turvallisuuden vuoksi, ihmisten, eläinten tai kasvien terveyden ja elämän suojelemiseksi, taiteellisten, historiallisten tai arkeologisten kansallisaarteiden suojelemiseksi taikka henkisen, teollisen ja kaupallisen omaisuuden suojelemiseksi, tai kultaa ja hopeaa koskevien sääntöjen perusteella. Nämä kiellot tai rajoitukset eivät kuitenkaan saa olla keino mielivaltaiseen syrjintään tai osapuolten välisen kaupan peiteltyyn rajoittamiseen.

44 ARTIKLA

Hallinnollisen yhteistyön laiminlyöminen

1. Osapuolet sopivat, että hallinnollinen yhteistyö on välttämätöntä tämän osaston nojalla myönnetyn etuuskohtelun täytäntöönpanemiseksi ja valvomiseksi ja vahvistavat sitoutuvansa sääntöjenvastaisuuksien ja petosten torjuntaan tullialalla ja siihen liittyvissä asioissa.

2. Jos osapuoli puolueettomien tietojen perusteella toteaa, että tämän osaston mukaista hallinnollista yhteistyötä on laiminlyöty ja/tai että sääntöjenvastaisuuksia tai petoksia ilmenee, asianomainen osapuoli voi keskeyttää väliaikaisesti tämän artiklan mukaisesti myönnetyn etuuskohtelun yhdeltä tai useammalta tuotteelta.

3. Tässä artiklassa tarkoitetaan hallinnollisen yhteistyön laiminlyönnillä muun muassa:

a) toistuvaa velvoitteiden noudattamatta jättämistä tuotteen (tuotteiden) alkuperäaseman tarkastamiseksi;

b) toistuvaa kieltäytymistä tai viivyttelyä alkuperäselvityksen jälkitarkastusta suoritettaessa ja/tai ilmoitettaessa kyseisen tarkastuksen tuloksia;

c) toistuvaa kieltäytymistä tai viivyttelyä luvan hankkimisessa hallinnolliseen yhteistyöhön liittyvien käyntien tekemiseen asiakirjojen aitouden tai kyseisen etuuskohtelun myöntämisen kannalta merkityksellisten tietojen tarkastamiseksi.

Tässä artiklassa tarkoitettu sääntöjenvastaisuus tai petos voidaan havaita muun muassa silloin, kun osapuolen tavanomaisen tuotantotason ja vientikapasiteetin ylittävä tavaroiden tuonnin nopea ja ilman riittävää perustetta tapahtuva kasvu voidaan yhdistää sääntöjenvastaisuutta tai petosta koskevaan puolueettomaan tietoon.

4. Väliaikaisen keskeyttämisen soveltamisedellytykset ovat seuraavat:

a) Osapuolen, joka on puolueettomien tietojen perusteella havainnut hallinnollisen yhteistyön laiminlyönnin ja/tai sääntöjenvastaisuuden tai petoksen, on viipymättä ilmoitettava vakautus- ja assosiaatiokomitealle havainnostaan ja sitä koskevista puolueettomista tiedoistaan ja aloitettava vakautus- ja assosiaatiokomiteassa kaikkeen asiaankuuluvaan tietoon ja puolueettomiin tuloksiin perustuvat neuvottelut, jotta löydetäisiin kummankin osapuolen kannalta hyväksyttävissä oleva ratkaisu.

b) Kun osapuolet ovat aloittaneet edellä mainitut neuvottelut vakautus- ja assosiaatiokomiteassa eivätkä ole löytäneet hyväksyttävissä olevaa ratkaisua kolmen kuukauden kuluessa ilmoituksen tekemisestä, asianomainen osapuoli voi keskeyttää väliaikaisesti kyseisen tuotteen (kyseisten tuotteiden) etuuskohtelun. Väliaikaisesta keskeyttämisestä on ilmoitettava viipymättä vakautus- ja assosiaatiokomitealle.

c) Tässä artiklassa tarkoitettu väliaikainen keskeytys ei saa kestää pidempään kuin asianomaisen osapuolen taloudellisten etujen suojaamiseksi on tarpeen. Sen kesto on enintään kuusi kuukautta, ja se voidaan uusida. Etuuskohtelun väliaikaisesta keskeytyksestä on ilmoitettava vakautus- ja assosiaatiokomitealle välittömästi sen voimaantulon jälkeen. Keskeytyksestä neuvotellaan vakautus- ja assosiaatiokomiteassa säännöllisin väliajoin, ja

ensisijaisena tavoitteena on lopettaa se heti, kun sen soveltamisen edellytykset eivät enää täyty.

5. Tehdessään vakautus- ja assosiaatiokomitealle tämän artiklan 4 kohdan a alakohdassa tarkoitettun ilmoituksen asianomaisen osapuolen on julkaistava virallisessa lehdessään ilmoitus maahantuojille. Ilmoituksessa on täsmennettävä, että asianomaisen tuotteen osalta on havaittu puolueettomiin tietoihin perustuva hallinnollisen yhteistyön laiminlyönti ja/tai sääntöjenvastaisuus tai petos.

45 ARTIKLA

Taloudellinen vastuu

Jos toimivaltaiset viranomaiset tekevät virheen viennissä sovellettavan etuuskohtelujärjestelmän hallinnoinnissa ja varsinkin pöytäkirjan N:o 2 määräysten soveltamisessa ja virhe aiheuttaa tuontitulleihin kohdistuvia seurauksia, seurauksista kärsivä osapuoli voi pyytää vakautus- ja assosiaationeuvostoa tarkastelemaan mahdollisuuksia toteuttaa tilanteen korjaamiseksi tarvittavat toimenpiteet.

46 ARTIKLA

Tämän sopimuksen soveltaminen ei rajoita yhteisön lainsäädännön soveltamista Kanariansaariin.

V OSASTO

TYÖNTEKIJÖIDEN LIKKUVUUS, SJOITTAUTUMINEN, PALVELUJEN TARJOAMINEN JA PÄÄOMANLIIKKEET

I LUKU

TYÖNTEKIJÖIDEN LIKKUVUUS

47 ARTIKLA

1. Jollei yksittäisissä jäsenvaltioissa sovellettavista ehdoista ja yksityiskohtaisista säännöistä muuta johdu:

a) kansalaisuudeltaan bosniahertsegovinalaisia työntekijöitä, jotka laillisesti työskentelevät jonkin jäsenvaltion alueella, ei saa heidän kansalaisuutensa perusteella syrjiä työehtojen, palkkauksen tai irtisanomisen osalta kyseisen jäsenvaltion kansalaisiin verrattuna;

b) laillisesti jossakin jäsenvaltiossa työskentelevän työntekijän aviopuolisolla ja lapsilla, jotka asuvat siellä laillisesti, on pääsy tämän jäsenvaltion työmarkkinoille mainitun työntekijän työluvan voimassaolon ajan; poikkeuksen muodostavat kausityöntekijät ja 48 artiklassa tarkoitettujen kahdenvälisten sopimusten soveltamisalaan kuuluvat työntekijät, jollei mainituissa sopimuksissa toisin määrätä.

2. Bosnia ja Hertsegovinan on myönnettävä 1 kohdassa tarkoitettu kohtelu alueellaan laillisesti työskenteleville työntekijöille, jotka ovat jonkin jäsenvaltion kansalaisia, sekä näiden aviopuolisoiille ja lapsille, jotka asuvat Bosnia ja Hertsegovinassa laillisesti, jollei Bosnia ja Hertsegovinassa sovellettavista ehdoista ja yksityiskohtaisista säännöistä muuta johdu.

48 ARTIKLA

1. Jäsenvaltioiden työmarkkinatilanne huomioon ottaen ja jollei jäsenvaltioiden lainsäädännöstä ja voimassa olevista työntekijöiden liikkuvuutta koskevista säännöistä muuta johdu:

a) jäsenvaltioiden kahdenvälisten sopimusten mukaisesti bosniahertsegovinalaisille työntekijöille myöntämät työnsaantimahdollisuudet olisi säilytettävä, ja niitä olisi mahdollisuuksien mukaan parannettava;

b) muut jäsenvaltiot tutkivat mahdollisuuksia vastaavien sopimusten tekemiseen.

2. Kolmen vuoden kuluttua vakautus- ja assosiaationeuvosto tarkastelee muita mahdollisia parannuksia, mukaan luettuina mahdollisuudet päästä ammattikoulutukseen, jäsenvaltioissa voimassa olevien sääntöjen ja menettelyjen mukaisesti ja ottaen huomioon jäsenvaltioiden ja yhteisön työmarkkinatilanteen.

49 ARTIKLA

1. Jäsenvaltioiden alueella laillisesti työskenteleviin Bosnia ja Hertsegovinan kansalaisiin ja heidän siellä laillisesti asuviin perheenjäseniinsä sovellettavien sosiaaliturvajärjestelmien yhteensovittamista varten vahvistetaan säännöt. Vakautus- ja assosiaationeuvoston päätöksellä, joka ei saa vaikuttaa kahdenvälisistä sopimuksista johtuviin oikeuksiin tai velvollisuuksiin, jos kyseisissä sopimuksissa määrätään edullisemmasta kohtelusta, vahvistetaan tätä varten seuraavat määräykset:

a) kyseisten työntekijöiden kaikki eri jäsenvaltioissa täytyneet vakuutus-, työskentelely- tai asumiskaudet lasketaan yhteen vanhuuden, työkyvyttömyyden ja kuolemantapauksen perusteella maksettavia eläkkeitä tai elinkorkoja varten sekä kyseisten työntekijöiden ja heidän perheenjäsentensä terveydenhoitoa varten;

b) vanhuuden tai kuolemantapauksen taikka työtaturman, ammattitaudin tai niistä johtuvan työkyvyttömyyden perusteella maksettavat eläkkeet tai elinkorot ovat maksuihin perustumattomia etuuksia lukuun ottamatta vapaasti siirrettävissä sen suuruisina kuin velallisyjäsenvaltion tai -valtioiden lainsäädäntö määrää;

c) asianomaiset työntekijät saavat perhevastuusia edellä tarkoitetuille perheenjäsenilleen.

2. Bosnia ja Hertsegovina myöntää 1 kohdan b ja c alakohdassa täsmennetyn kohtelun kaltaisen kohtelun alueellaan laillisesti työs-kenteleville työntekijöille, jotka ovat jonkin jäsenvaltion kansalaisia, sekä heidän maassa laillisesti asuville perheenjäsenilleen.

II LUKU

SIJOITTAUTUMINEN

50 ARTIKLA

Määritelmät

Tässä sopimuksessa tarkoitetaan:

a) 'yhteisön yrityksellä' tai Bosnia ja Hertsegovinan yrityksellä yritystä, joka on perustettu jäsenvaltion tai Bosnia ja Hertsegovinan lainsäädännön mukaisesti ja jolla on sääntömääräinen kotipaikka, keskushallinto tai päätoimipaikka yhteisön tai Bosnia ja Hertsegovinan alueella. Jos jäsenvaltion tai Bosnia ja Hertsegovinan lainsäädännön mukaisesti perustetulla yrityksellä kuitenkin on ainoastaan sääntömääräinen kotipaikka yhteisön tai Bosnia ja Hertsegovinan alueella, yritystä pidetään yhteisön tai Bosnia ja Hertsegovinan yrityksenä, jos sen toiminta liittyy tosiasiallisesti ja jatkuvasti jäsenvaltion tai Bosnia ja Hertsegovinan talouteen;

b) 'tytäryhtiöllä' toisen yrityksen tosiasiallisessa määräysvallassa olevaa yritystä;

c) yrityksen 'sivuliikkeellä' toimipaikkaa, jolla ei ole oikeushenkilön asemaa, mutta jonka toiminta on luonteeltaan pysyvää, esimerkiksi emoyhtiön laajentuessa perustettu toimipaikka, jolla on oma johto ja aineelliset edellytykset käydä liikeneuvotteluja kolmansien osapuolten kanssa siten, että näiden kolmansien osapuolten ei tarvitse ottaa yhteyttä emoyhtiöön, vaikka ne ovatkin tietoisia tarvittaessa syntyvästä oikeussuhteesta emoyhtiöön, jonka pääkonttori on ulkomailla, vaan ne voivat harjoittaa liiketoimintaa tämän haarakonttorin muodostavan toimipaikan kanssa;

d) 'sijoittautumisella' :

i) kansalaisten osalta oikeutta ryhtyä itsenäisiksi ammatinharjoittajiksi ja perustaa yhtiöitä, erityisesti yrityksiä, jotka ovat heidän tosiasiallisessa määräysvallassaan. Kansalaisten itsenäiseen ammatinharjoittamiseen ei sisälly oikeutta hakea tai vastaanottaa palkkatyötä toisen osapuolen työmarkkinoilla tai päästä toisen osapuolen työmarkkinoille. Tämän luvun määräyksiä ei sovelleta henkilöihin, jotka eivät ole täysin itsenäisiä ammatinharjoittajia;

ii) yhteisön tai Bosnia ja Hertsegovinan yritysten osalta oikeutta ryhtyä harjoittamaan taloudellista toimintaa perustamalla tytäryhtiöitä ja sivuliikkeitä Bosnia ja Hertsegovinaan tai yhteisöön;

e) toiminnalla taloudellisen toiminnan harjoittamista;

f) 'taloudellisella toiminnalla' periaatteessa teollista, kaupallista ja ammatillista toimintaa sekä pienyrittäjyyttä;

g) 'yhteisön kansalaisella' ja Bosnia ja Hertsegovinan kansalaisella luonnollista henkilöä, joka on jäsenvaltion tai Bosnia ja Hertsegovinan kansalainen.

Tämän luvun ja III luvun määräyksiä sovelletaan kansainvälisessä meriliikenteessä, mukaan luettuina intermodaalikuljetukset, joihin sisältyy meriosuus, myös niihin yhteisön tai Bosnia ja Hertsegovinan kansalaisiin, jotka ovat sijoittautuneet yhteisön tai Bosnia ja Hertsegovinan ulkopuolelle, sekä meriliikenneyhtiöihin, jotka ovat sijoittautuneet yhteisön tai Bosnia ja Hertsegovinan ulkopuolelle ja jotka ovat yhteisön tai Bosnia ja Hertsegovinan kansalaisten määräysvallassa, jos niille kuuluvat alukset on rekisteröity kyseisessä jäsenvaltiossa tai Bosnia ja Hertsegovinnassa niiden lainsäädännön mukaisesti;

h) 'rahoituspalveluilla' liitteessä VI täsmennetyt toimitukset. Vakautus- ja assosiaationeuvosto voi laajentaa tai muuttaa kyseisen liitteen soveltamisalaa.

51 ARTIKLA

1. Bosnia ja Hertsegovina helpottaa alueellaan yhteisön yritysten ja kansalaisten harjoittaman liiketoiminnan aloittamista. Tätä tarkoitusta varten Bosnia ja Hertsegovina takaa tämän sopimuksen voimaantulosta alkaen:

a) yhteisön yrityksille Bosnia ja Hertsegovinan alueelle sijoittautumisen osalta kohtelun, joka on yhtä edullinen kuin sen omille yrityksilleen tai kolmansien maiden yrityksille myöntämä kohtelu, sen mukaan kumpi näistä on edullisempi;

b) yhteisön yritysten tytäryhtiöiden ja sivuliikkeiden, jotka ovat jo sijoittautuneet Bosnia ja Hertsegovinaan, toiminnan osalta kohtelun, joka on yhtä edullinen kuin Bosnia ja Hertsegovinan omille yrityksilleen ja sivuliikkeilleen tai kolmansien maiden yritysten Bosnia ja Hertsegovinaan sijoittautuneille tytäryhtiöille ja sivuliikkeille myöntämä kohtelu, sen mukaan kumpi on edullisempi.

2. Tämän sopimuksen voimaan tullessa yhteisö ja sen jäsenvaltiot myöntävät:

a) Bosnia ja Hertsegovinan yrityksille niiden sijoittautuessa kohtelun, joka on yhtä edullinen kuin jäsenvaltioiden omille yrityksilleen tai kolmansien maiden yrityksille myöntämä kohtelu, sen mukaan kumpi on edullisempi;

b) jäsenvaltioiden alueelle sijoittautuneiden Bosnia ja Hertsegovinan yritysten tytäryhtiöiden ja sivuliikkeiden toiminnan osalta kohtelun, joka on yhtä edullinen kuin jäsenvaltioiden omille yrityksilleen ja sivuliikkeilleen tai jäsenvaltioiden alueelle sijoittautuneiden kolmansien maiden yritysten tytäryhtiöille ja sivuliikkeille myöntämä kohtelu, sen mukaan kumpi on edullisempi.

3. Osapuolet eivät anna mitään uusia säännöksiä tai toteuta mitään uusia toimenpiteitä, joilla olisi syrjivä vaikutus osapuolten yritysten sijoittautumiseen niiden alueelle tai yritysten sijoittautumisen jälkeen niiden toimintaan osapuolten omiin yrityksiin verrattuna.

4. Vakautus- ja assosiaationeuvosto vahvistaa neljän vuoden kuluttua tämän sopimuksen voimaantulosta yksityiskohtaiset järjestelyt edellä annettujen määräysten ulottamisesta koskemaan yhteisön ja Bosnia ja Hertsegovinan kansalaisten oikeutta ryhtyä taloudelliseen toimintaan itsenäisinä ammatinharjoittajina.

5. Sen estämättä, mitä tässä artiklassa määrätään:

a) yhteisön yritysten tytäryhtiöillä ja sivuliikkeillä on tämän sopimuksen voimaantulosta alkaen oikeus käyttää ja vuokrata kiinteää omaisuutta Bosnia ja Hertsegovinassa;

b) yhteisön yritysten tytäryhtiöillä on sopimuksen voimaantulosta alkaen samat oikeudet kuin Bosnia ja Hertsegovinan yrityksillä hankkia ja omistaa kiinteää omaisuutta sekä julkishyödykkeiden/yhteishyödykkeiden osalta samat oikeudet kuin Bosnia ja Hertsegovinan yrityksillä, jos nämä oikeudet ovat tarpeen harjoitettaessa sitä taloudellista toimintaa, jonka vuoksi sijoittautuminen on tapahtunut. Tämä alakohta ei rajoita 63 artiklan soveltamista;

c) vakautus- ja assosiaationeuvosto tarkastelee neljän vuoden kuluttua tämän sopimuksen voimaantulosta mahdollisuuksia ulottaa b alakohdan mukaiset oikeudet koskemaan yhteisön yritysten sivuliikkeitä.

52 ARTIKLA

1. Jollei 51 artiklan määräyksistä muuta johdu ja lukuun ottamatta liitteessä VI esitetyjä rahoituspalveluja, osapuolet voivat säännellä yritysten ja kansalaisten sijoittautumista ja toimintaa alueellaan, jos tämä sääntely ei johda toisen osapuolen yritysten ja kansalaisten syrjintään verrattuna osapuolen omiin yrityksiin ja kansalaisiin.

2. Sen estämättä, mitä tässä sopimuksessa muutoin määrätään, tämä sopimus ei rahoituspalvelujen osalta estä osapuolia toteuttamasta vakautta ja luotettavuutta turvaavia toimenpiteitä, mukaan luettuina toimenpiteet, joilla suojellaan sijoittajia, tallettajia, vakuutusnottajia tai henkilöitä, joiden omaisuus

denhoidosta vastaa rahoituspalvelujen tarjoaja, tai toimenpiteitä, joilla varmistetaan rahoitusjärjestelmän yhtenäisyys ja vakaus. Osapuolet eivät saa käyttää näitä toimenpiteitä keinona sopimuksen mukaisten velvoitteidensa välttämiseen.

3. Tämän sopimuksen määräyksiä ei saa tulkita siten, että osapuoli olisi velvoitettu paljastamaan yksittäisten asiakkaiden liiketoimiin ja tileihin liittyviä tietoja tai julkisten elinten hallussa olevia luottamuksellisia tai yksityisiä tietoja.

53 ARTIKLA

1. Tämän luvun määräyksiä ei sovelleta lento-, sisävesi- ja merikabotaasiliikenteen palveluihin, sanotun kuitenkaan rajoittamatta minkään Euroopan yhteisen ilmailualueen (ECAA)¹ perustamisesta tehdyn monenvälisen sopimuksen päinvastaisen määräyksen soveltamista.

2. Vakautus- ja assosiaationeuvosto voi antaa sijoittautumis- ja toimintaedellytysten parantamiseen tähtääviä suosituksia 1 kohdan soveltamisalaan kuuluvilla aloilla.

54 ARTIKLA

1. Mitä 51 ja 52 artiklassa määrätään, ei estä osapuolta soveltamasta erityisiä sääntöjä sellaisten toisen osapuolen yritysten sivuliikkeiden sijoittautumiseen ja toimintaan sen alueella, joita ei ole perustettu ensiksi mainitun osapuolen alueella, jos nämä erityiset säännöt ovat perusteltuja sen vuoksi, että näissä sivuliikkeissä on oikeudellisia tai teknisiä eroja verrattuna ensiksi mainitun osapuolen alueella perustettujen yritysten sivuliikkeisiin; rahoituspalveluihin voidaan soveltaa erityisiä sääntöjä vakauden ja luotettavuuden turvaamiseen liittyvistä syistä.

¹ Euroopan yhteisön ja sen jäsenvaltioiden, Albanian tasavallan, Bosnia ja Hertsegovinan, Bulgarian tasavallan, entisen Jugoslavian tasavallan Makedonian, Islannin tasavallan, Kroatian tasavallan, Montenegron tasavallan, Norjan kuningaskunnan, Romanian, Serbian tasavallan ja Yhdistyneiden Kansakuntien väliaikaisen Kosovon-siviilioperaation monenvälinen sopimus Euroopan yhteisen ilmailualueen perustamisesta (EUVL L 285, 16.10.2006, s. 3).

2. Kohtelun ero ei saa olla suurempi kuin mikä on ehdottomasti tarpeen tällaisten oikeudellisten tai teknisten erojen vuoksi tai rahoituspalvelujen osalta toiminnan vakauden ja luotettavuuden turvaamiseksi.

55 ARTIKLA

Helpottaakseen yhteisön kansalaisten ja Bosnia ja Hertsegovinan kansalaisten pääsyä säänneltyihin ammatteihin sekä helpottaakseen näiden ammattien harjoittamista Bosnia ja Hertsegovinassa ja yhteisössä vakautus- ja assosiaationeuvosto tarkastelee, mitkä toimenpiteet ovat tarpeen tutkintodistusten vastavuoroiseksi tunnustamiseksi. Vakautus- ja assosiaationeuvosto voi toteuttaa kaikki tarvittavat toimenpiteet tätä varten.

56 ARTIKLA

1. Bosnia ja Hertsegovinan alueelle sijoittautuneella yhteisön yrityksellä ja yhteisön alueelle sijoittautuneella Bosnia ja Hertsegovinan yrityksellä on sijoittautumisalueella voimassa olevan lainsäädännön mukaisesti oikeus Bosnia ja Hertsegovinan tai yhteisön alueella työllistää tai antaa tytäryhtiöidensä tai sivuliikkeidensä työllistää henkilöitä, jotka ovat yhteisön jäsenvaltioiden tai Bosnia ja Hertsegovinan kansalaisia, jos nämä henkilöt ovat tämän artiklan 2 kohdassa määritellyjä keskeisissä tehtävissä toimivia henkilöitä ja ovat yksinomaan näiden yritysten, tytäryhtiöiden tai sivuliikkeiden palveluksessa. Näiden työntekijöiden oleskelu- ja työlupa on voimassa ainoastaan työsuhteen keston ajan.

2. Edellä mainittujen yritysten, jäljempänä organisaatiot, keskeisissä tehtävissä toimivia henkilöitä ovat seuraaviin ryhmiin kuuluvat, tämän kohdan c alakohdassa määritellyt sisäisen siirron saaneet työntekijät, jos organisaatio on oikeushenkilö ja jos asianomaiset henkilöt ovat olleet sen palveluksessa tai sen osakkaita (muuta kuin pääosakkaita) vähintään mainittua siirtoa välittömästi edeltävän vuoden ajan:

a) organisaatiossa johtavassa asemassa olevat henkilöt, jotka ensisijaisesti vastaavat yksikön johtamisesta ja joita valvoo tai neuvo

pääasiassa yrityksen johtokunta tai osakkeenomistajat taikka näitä vastaavat tahot ja joiden toimenkuvaan kuuluu muun muassa:

i. yksikön tai sen osaston taikka alaosaston johtaminen;

ii. muun valvonta-, asiantuntija- tai johtotehtävissä toimivan henkilöstön työskentelyn ohjaus ja valvonta;

iii. henkilökohtainen toimivalta palkata tai irtisanoa työntekijöitä taikka antaa heidän palkkaamistaan tai irtisanomistaan koskevia suosituksia sekä toteuttaa muita henkilöstöä koskevia toimenpiteitä;

b) organisaatiossa työskentelevät henkilöt, joilla on yksikön toiminnalle, tutkimusvälineistön käytölle, teknologialle tai johtamiselle välttämätöntä erityisosaamista. Tällaisen osaamisen arvioinnissa voidaan ottaa huomioon yksikölle ominaisen osaamisen lisäksi erityistä teknistä tietämystä vaativaan työhön tai ammattiin liittyvän pätevyyden korkea taso, mukaan luettuna luvanvaraisten ammattien harjoittajiin kuuluminen;

c) sisäisen siirron saanut työntekijä on luonnollinen henkilö, joka työskentelee organisaatiossa osapuolen alueella ja joka siirretään väliaikaisesti taloudellista toimintaa harjoitettaessa toisen osapuolen alueelle; organisaation päätoimipaikan on oltava osapuolen alueella ja siirron on tapahduttava kyseisen organisaation yksikköön (sivuliike, tytäryhtiö), joka tosiasiallisesti harjoittaa vastaavaa taloudellista toimintaa toisen osapuolen alueella.

3. Bosnia ja Hertsegovinan kansalaisten pääsy yhteisön alueelle ja väliaikainen oleskelu siellä ja yhteisön kansalaisten pääsy Bosnia ja Hertsegovinan alueelle ja väliaikainen oleskelu siellä sallitaan, jos nämä yritysten edustajat ovat 2 kohdan a alakohdassa määriteltyjä johtavassa asemassa olevia henkilöitä, jotka ovat vastuussa Bosnia ja Hertsegovinan yrityksen tytäryhtiön tai sivuliikkeen perustamisesta johonkin yhteisön jäsenvaltioon tai yhteisön yrityksen tytäryhtiön tai sivuliikkeen perustamisesta Bosnia ja Hertsegovinaan, kun:

a) kyseiset edustajat eivät harjoita suoraa myyntiä tai tarjoa palveluja eivätkä saa palkkaa sijoittautumisalueella sijaitsevalta toimijalta, ja

b) yrityksen päätoimipaikka on yhteisön tai Bosnia ja Hertsegovinan ulkopuolella, eikä sillä ole muita edustajia, toimistoja, sivuliikkeitä tai tytäryhtiöitä yhteisön kyseisessä jäsenvaltiossa tai Bosnia ja Hertsegovinassa.

III LUKU

PALVELUJEN TARJOAMINEN

57 ARTIKLA

1. Yhteisö ja Bosnia ja Hertsegovina sitoutuvat seuraavien määräysten mukaisesti toteuttamaan tarvittavat toimenpiteet salliakseen asteittain palvelut, joita tarjoavat sellaiset yhteisön tai Bosnia ja Hertsegovinan yritykset tai kansalaiset, jotka ovat sijoittautuneet toisen osapuolen alueelle kuin palveluiden vastaanottaja.

2. Edellä 1 kohdassa tarkoitetun vapauttamisen yhteydessä osapuolet sallivat sellaisten luonnollisten henkilöiden tilapäisen liikkuvuuden, jotka tarjoavat palveluja tai jotka ovat palvelujen tarjoajan palveluksessa 56 artiklan 2 kohdassa määritellyissä keskeisissä tehtävissä, mukaan luettuina luonnolliset henkilöt, jotka edustavat yhteisön tai Bosnia ja Hertsegovinan yrityksiä tai kansalaisia ja jotka haluavat saapua tilapäisesti maahan neuvotellakseen palvelujen myymisestä tai tehdäkseen palvelujen myyntiä koskevia sopimuksia palvelujen tarjoajan puolesta, kunhan nämä edustajat eivät harjoita suoraa myyntiä suurelle yleisölle eivätkä itse henkilökohtaisesti tarjoa palveluja.

3. Vakautus- ja assosiaationeuvosto toteuttaa tarvittavat toimenpiteet 1 kohdan määräysten panemiseksi täytäntöön asteittain neljän vuoden kuluttua tämän sopimuksen voimaantulosta. Huomiota kiinnitetään osapuolten edistymiseen lainsäädäntönsä lähentämisessä.

58 ARTIKLA

1. Osapuolet eivät toteuta mitään sellaisia toimenpiteitä tai toimia, joiden vuoksi sellaisten yhteisön tai Bosnia ja Hertsegovinan kansalaisten tai yritysten, jotka ovat sijoittautuneet toisen osapuolen alueelle kuin palveluiden vastaanottaja, palvelujen tarjoamisen edellytykset muuttuvat merkittävästi rajoittavammiksi kuin ne olivat tämän sopimuksen voimaantulopäivää edeltävänä päivänä.

2. Jos osapuoli katsoo, että toisen osapuolen tämän sopimuksen voimaan tultua toteutamilla toimenpiteillä aiheutetaan tilanne, joka on merkittävästi rajoittavampi palvelujen tarjonnan osalta kuin tämän sopimuksen voimaantulopäivän tilanne, kyseinen ensin mainittu osapuoli voi esittää toiselle osapuolelle neuvottelujen aloittamista asiasta.

59 ARTIKLA

Liikennepalvelujen tarjoamiseen yhteisön ja Bosnia ja Hertsegovinan välillä sovelletaan seuraavia määräyksiä:

1. Pöytäkirjassa N:o 3 säännellään osapuolten välistä suhdetta maakuljetusten osalta, ja tarkoituksena on varmistaa maanteiden rajoittamaton kauttakulkuliikenne Bosnia ja Hertsegovinassa ja yhteisössä, soveltaa tosiasiallisesti syrjimättömyyden periaatetta ja yhdenmukaistaa Bosnia ja Hertsegovinan liikennealan lainsäädäntö asteittain yhteisön lainsäädännön kanssa.

2. Kansainvälisen meriliikenteen osalta osapuolet sitoutuvat noudattamaan tosiasiallisesti periaatetta kaupallisiin edellytyksiin tapahtuvasta vapaasta pääsystä kansainvälisille markkinoille ja kansainväliseen kauppaan sekä noudattamaan turvallisuus- ja ympäristönormeja koskevia kansainvälisiä ja eurooppalaisia velvoitteita.

Osapuolet vahvistavat sitoutuneensa vapaaseen kilpailuun, joka on kansainvälisen meriliikenteen keskeinen ominaisuus.

3. Soveltaessaan 2 kohdan periaatteita osapuolet:

a) eivät jatkossa sisällytä kolmansien maiden kanssa tekemiinsä kahdenvälisiin sopimuksiin lastinjakoa koskevia lausekkeitä;

b) poistavat heti tämän sopimuksen tultua voimaan kaikki yksipuoliset toimenpiteet sekä hallinnolliset, tekniset ja muut esteet, joilla voisi olla rajoittava tai syrjivä vaikutus palvelujen vapaaseen tarjontaan kansainvälisessä meriliikenteessä;

c) kumpikin osapuoli myöntää toisen osapuolen kansalaisten tai yritysten liikennöimille laivoille vähintään samat etuudet kuin omille laivoilleen kansainvälisiin kauppasatamiin pääsyn, satamien infrastruktuurin ja muiden meriliikenteen oheispalvelujen käytön, niihin liittyvien maksujen ja tullipalvelujen sekä lastaukseen ja purkuun tarkoitettujen ankkuripaikkojen ja muiden tilojen osoittamisen osalta.

4. Jotta voitaisiin varmistaa osapuolten välisten kuljetusten yhteensovitettu kehitys ja asteittainen vapauttaminen osapuolten kaupallisten tarpeiden mukaisesti, vastavuoroista markkinoillepääsyä koskevista edellytyksistä lentoliikenteen alalla sovitaan Euroopan yhteisen ilmailualueen perustamisesta tehdystä monenvälisessä sopimuksessa (ECAA).

5. Ennen Euroopan yhteisen ilmailualueen perustamisesta tehdyn monenvälisen sopimuksen (ECAA) tekemistä osapuolet eivät toteuta mitään toimenpiteitä eivätkä ryhdy mihinkään toimiin, jotka ovat rajoittavampia tai syrjivämpiä kuin ennen tämän sopimuksen voimaantuloa käytössä olleet toimenpiteet tai toimet.

6. Bosnia ja Hertsegovina mukauttaa lainsäädäntönsä, mukaan luettuina hallinnolliset, tekniset ja muut säännöt, yhteisössä sovellettavaan lento-, meri-, sisävesi- ja maaliikennettä koskevaan lainsäädäntöön siinä määrin kuin se on tarpeen edistettäessä vapauttamista ja osapuolten vastavuoroista pääsyä markkinoille sekä helpotettaessa matkustajien ja tavaroiden liikkuvuutta.

7. Vakautus- ja assosiaationeuvosto tarkastelee tämän luvun tavoitteiden toteuttamisessa saavutetun yleisen edistymisen perusteella

keinoja, joilla voidaan luoda tarvittavat edellytykset palvelujen vapaan tarjonnan parantamiseksi lento- ja maaliikenteessä.

IV LUKU

MAKSULIIKENNE JA PÄÄOMANLIIKKEET

60 ARTIKLA

Osapuolet sitoutuvat Kansainvälisen valuuttarahaston perustamissopimuksen VIII artiklan mukaisesti hyväksymään kaikki vapaasti vaihdettavassa valuutassa suoritettavat vaihtotaseeseen liittyvät maksut ja siirrot yhteisön ja Bosnia ja Hertsegovinan välillä.

61 ARTIKLA

1. Osapuolet varmistavat tämän sopimuksen voimaantulosta alkaen maksutaseen pääoma- ja rahoitustasetta koskevien suoritusten osalta pääomien vapaan liikkuvuuden sellaisiin yrityksiin kohdistuvissa suorissa sijoituksissa, jotka on perustettu vastaanottajamaan lainsäädännön mukaisesti, ja sijoituksissa, jotka on tehty V osaston II luvun määräysten mukaisesti, sekä näiden sijoitusten ja niistä saatujen voittojen rahaksi muuttamisen ja kotiuttamisen.

2. Osapuolet varmistavat tämän sopimuksen voimaantulosta alkaen maksutaseen pääoma- ja rahoitustasetta koskevien suoritusten osalta pääomien vapaan liikkuvuuden, kun kyse on luotoista, jotka liittyvät liiketoimiin tai palveluihin, joissa jommankumman osapuolen alueella asuva on osallisena, sekä rahoituslainoista ja -luotoista, joiden kesto on pidempi kuin yksi vuosi.

3. Tämän sopimuksen voimaantulosta alkaen Bosnia ja Hertsegovina antaa voimassa olevia sääntöjä ja menettelyjä täysimääräisesti ja tarkoituksenmukaisesti käyttäen jäsenvaltioiden kansalaisille luvan hankkia kiinteistöjä Bosnia ja Hertsegovinasta.

Tämän sopimuksen voimaantulon jälkeisten kuuden vuoden kuluessa Bosnia ja Hertsegovina mukauttaa lainsäädäntönsä asteit-

taisesti sen varmistamiseksi, että jäsenvaltioiden kansalaiset saavat kiinteistöjä Bosnia ja Hertsegovinasta hankkiessaan saman kohtelun kuin Bosnia ja Hertsegovinan kansalaiset.

Lisäksi osapuolet varmistavat tämän sopimuksen voimaantulon jälkeisestä viidennestä vuodesta alkaen pääomien vapaan liikkuvuuden portfoliosijoitusten sekä maturiteetiltaan vuotta lyhyempien rahoituslainojen ja -luottojen yhteydessä.

4. Osapuolet eivät ota käyttöön yhteisön ja Bosnia ja Hertsegovinan asukkaiden välisiin pääomanliikkeisiin ja maksuliikenteeseen liittyviä uusia rajoituksia, eivätkä tiukenna olemassa olevia määräyksiä, sanotun kuitenkaan rajoittamatta 1 kohdan soveltamista.

5. Jos pääomien liikkuvuus poikkeuksellisissa olosuhteissa yhteisön ja Bosnia ja Hertsegovinan välillä aiheuttaa tai uhkaa aiheuttaa vakavia vaikeuksia valuuttakurssipolitiikan tai rahapolitiikan toteuttamiselle yhteisössä tai Bosnia ja Hertsegovinassa, yhteisö ja Bosnia ja Hertsegovina voivat toteuttaa suojatoimenpiteitä yhteisön ja Bosnia ja Hertsegovinan välisen pääomaliikenteen osalta enintään kuuden kuukauden aikana, jos mainitut toimenpiteet ovat ehdottomasti tarpeen, sanotun kuitenkaan rajoittamatta 60 artiklan ja tämän artiklan määräyksiä.

6. Edellä olevilla määräyksillä ei rajoiteta osapuolten elinkeinonharjoittajien oikeuksia hyötyä edullisemmasta kohtelusta, josta osapuolia koskevissa voimassa olevissa kahden- tai monenvälisissä sopimuksissa saatetaan määrätä.

7. Osapuolet neuvottelevat keskenään helpottaakseen pääomien liikkuvuutta yhteisön ja Bosnia ja Hertsegovinan välillä tämän sopimuksen tavoitteiden edistämiseksi.

62 ARTIKLA

1. Osapuolet toteuttavat tämän sopimuksen voimaantulopäivää seuraavien viiden vuoden aikana toimenpiteitä, joilla luodaan tarvittavat edellytykset pääomien vapaata liikku-

vuotta koskevien yhteisön sääntöjen asteittaisen soveltamisen jatkamiselle.

2. Vakautus- ja assosiaationeuvosto määrittää tämän sopimuksen voimaantulopäivää seuraavan viidennen vuoden loppuun mennessä yksityiskohtaiset järjestelyt pääomanliikkeitä koskevien yhteisön sääntöjen täysimääräiseksi soveltamiseksi.

V LUKU

YLEISET MÄÄRÄYKSET

63 ARTIKLA

1. Tämän osaston määräyksiä sovelletaan, jollei yleisen järjestyksen, yleisen turvallisuuden tai kansanterveyden perusteella käytöön otetuista rajoituksista muuta johdu.

2. Niitä ei sovelleta toimintaan, joka osapuolten alueella liittyy edes tilapäisesti viiranomaisten toimivallan käyttämiseen.

64 ARTIKLA

Tämän osaston määräyksiä sovellettaessa mitkään tämän sopimuksen määräykset eivät estä osapuolia soveltamasta luonnollisten henkilöiden maahantuloa ja oleskelua, työs-kentelyä, työehtoja ja sijoittautumista sekä palvelujen tarjoamista koskevia lakejaan ja määräyksiään, erityisesti oleskeluluvan myöntämisen, uusimisen tai kieltämisen osalta, jos niitä ei sovelleta tavalla, joka mitätöisi osapuolelle tämän sopimuksen tietyn määräyksen perusteella kuuluvat edut tai heikentäisi niitä. Tämä määräys ei rajoita 63 artiklan soveltamista.

65 ARTIKLA

Tämän osaston määräyksiä sovelletaan myös Bosnia ja Hertsegovinan yritysten tai kansalaisten ja yhteisön yritysten tai kansalaisten yhteiseen määräysvaltaan kuuluviin ja niiden yhdessä kokonaan omistamiin yrityksiin.

66 ARTIKLA

1. Tämän osaston määräysten mukaisesti myönnettyä suosituimmuuskohtelua ei sovelleta veroetuuksiin, joita osapuolet antavat tai aikovat antaa tulevaisuudessa kaksinkertaisen verotuksen välttämistä koskevien sopimusten tai muiden verojärjestelyjen perusteella.

2. Tämän osaston määräyksiä ei saa tulkita siten, että niillä estettäisiin osapuolia hyväksymästä tai panemasta täytäntöön toimenpiteitä, joiden tarkoituksena on estää verojen välttäminen tai kiertäminen kaksinkertaisen verotuksen välttämiseksi tehtyjen sopimusten ja muiden verojärjestelyjen määräysten tai kansallisen verolainsäädännön säännösten mukaisesti.

3. Tämän osaston määräyksiä ei saa tulkita siten, että niillä estettäisiin jäsenvaltioita tai Bosnia ja Hertsegovinaa erottelemasta verolainsäädäntönsä asiaa koskevia määräyksiä soveltaessaan toisistaan verovelvollisia, jotka ovat keskenään eri tilanteessa erityisesti asuinpaikkansa suhteen.

67 ARTIKLA

1. Osapuolet pyrkivät mahdollisuuksien mukaan välttämään rajoittavien toimenpiteiden, myös tuontia rajoittavien toimenpiteiden, käyttöönottoa maksutasesyistä. Osapuolen, joka ottaa käyttöön tällaisia toimenpiteitä, on mahdollisimman pian esitettävä toiselle osapuolelle aikataulu niiden poistamiseksi.

2. Jos yhdellä tai useammalla jäsenvaltiolla tai Bosnia ja Hertsegovinalla on maksutaseeseen liittyviä vakavia vaikeuksia tai tällaiset vaikeudet uhkaavat niitä välittömästi, yhteisö tai Bosnia ja Hertsegovina voi ottaa WTO-sopimuksessa vahvistettujen edellytysten mukaisesti käyttöön määräaikaista rajoittavia toimenpiteitä, mukaan luettuina tuontia rajoittavat toimenpiteet, jotka eivät saa olla laajempia kuin on ehdottomasti tarpeen maksutasetilanteen korjaamiseksi. Yhteisön tai Bosnia ja Hertsegovinan on ilmoitettava asiasta viipymättä toiselle osapuolelle.

3. Rajoittavia toimenpiteitä ei saa soveltaa sijoituksiin liittyviin siirtoihin eikä etenään sijoitettujen tai uudelleen sijoitettujen varojen eikä niistä saatujen tulojen kotiuttamiseen.

68 ARTIKLA

Tämän osaston määräyksiä mukautetaan asteittain ottaen erityisesti huomioon GATS-sopimuksen V artiklan vaatimukset.

69 ARTIKLA

Tämän sopimuksen määräykset eivät estä kumpaakaan osapuolta soveltamasta toimenpiteitä, jotka ovat tarpeen estettäessä sellaisen toimenpiteiden kiertäminen tämän sopimuksen määräyksillä, jotka koskevat kolmannen maan pääsyä kyseisen osapuolen markkinoille.

VI OSASTO

LAINSÄÄDÄNNÖN LÄHENTÄMINEN, LAINVALVONTA JA KILPAILUSÄÄNNÖT

70 ARTIKLA

1. Osapuolet tunnustavat, että on tärkeää lähentää Bosnia ja Hertsegovinan voimassa olevaa lainsäädäntöä yhteisön lainsäädäntöön ja panna se täytäntöön tehokkaasti. Bosnia ja Hertsegovina pyrkii kaikin tavoin varmistamaan, että sen voimassa olevat lait ja tuleva lainsäädäntö saatetaan asteittain yhdenmukaiseksi yhteisön säännösten kanssa. Bosnia ja Hertsegovina varmistaa, että sen voimassa oleva ja tuleva lainsäädäntö pannaan asianmukaisesti täytäntöön ja että sen noudattamista valvotaan.

2. Lainsäädännön lähentäminen alkaa sopimuksen allekirjoituspäivästä, ja tämän sopimuksen 8 artiklassa tarkoitetun siirtymäkauden loppuun mennessä se ulotetaan asteittain koskemaan kaikkia tässä sopimuksessa tarkoitettuja yhteisön säännösten osia.

3. Alkuvaiheessa lähentämisessä keskitytään yhteisön sisämarkkinasäännösten perus-

osiin ja muihin kauppaan liittyviin aloihin. Seuraavan vaiheen aikana Bosnia ja Hertsegovina keskittyy yhteisön säännösten jäljellä oleviin osiin.

Lähentäminen toteutetaan Euroopan komission ja Bosnia ja Hertsegovinan keskenään sopiman ohjelman perusteella.

4. Bosnia ja Hertsegovina määrittelee lisäksi yhteistyössä Euroopan komission kanssa yksityiskohtaiset järjestelyt lainsäädännön lähentämisen täytäntöönpanon ja toteutettavien lainvalvontatoimien seurantaan varten.

71 ARTIKLA

Kilpailusäännöt ja muut taloutta koskevat määräykset

1. Seuraavat toimenpiteet ovat yhteensopimattomia tämän sopimuksen moitteettoman toiminnan kanssa siltä osin kuin ne voivat vaikuttaa yhteisön ja Bosnia ja Hertsegovinan väliseen kauppaan:

a) yritysten väliset sopimukset, yritysten yhteenliittymien päätökset sekä yritysten väliset yhdenmukaistetut menettelytavat, joiden tarkoituksena tai seurauksena on kilpailun estäminen, rajoittaminen tai vääristäminen;

b) yhden tai useamman yrityksen määräävän markkina-aseman väärinkäyttö yhteisön tai Bosnia ja Hertsegovinan alueilla kokonaisuudessaan taikka niiden merkittävällä osalla;

c) valtiontuet, jotka vääristävät tai uhkaavat vääristää kilpailua suosimalla tiettyjä yrityksiä tai tiettyjä tuotteita.

2. Tämän artiklan vastaisia käytäntöjä arvioidaan yhteisössä sovellettavien kilpailusääntöjen, erityisesti EY:n perustamissopimuksen 81, 82, 86 ja 87 artiklan, soveltamisesta johtuvien arviointiperusteiden sekä yhteisön toimielinten käyttöön ottamien tulkintavälneiden perusteella.

3. Osapuolet varmistavat, että 1 kohdan a ja b alakohdan täysimääräiseen soveltamiseen tarvittava toimivalta annetaan toiminnaltaan

riippumattomalle julkiselle viranomaiselle yksityisten ja julkisten yritysten sekä sellaisten yritysten osalta, joille on myönnetty erityisiä oikeuksia.

4. Bosnia ja Hertsegovina perustaa kahden vuoden kuluessa tämän sopimuksen voimaantulosta toiminnaltaan riippumattoman julkisen viranomaisen, jolla on 1 kohdan c alakohdan täysimääräiseen soveltamiseen tarvittava toimivalta. Kyseisellä viranomaisella on oltava muun muassa toimivalta hyväksyä valtiontukijärjestelmiä ja yksittäisiä tukia 2 kohdan mukaisesti sekä määrätä sääntöjenvastaisesti myönnetty valtiontuki perittäväksi takaisin.

5. Kumpikin osapuoli varmistaa avoimuuden valtiontukien alalla muun muassa antamalla toiselle osapuolelle vuosittain kertomuksen tai vastaavan selvityksen, jossa noudatetaan valtiontukia koskevan yhteisön katsauksen menetelmiä ja esitystapaa. Osapuoli antaa toisen osapuolen pyynnöstä tietoja yksittäisistä valtiontukitapauksista.

6. Bosnia ja Hertsegovina toteuttaa ennen 4 kohdassa tarkoitetun viranomaisen perustamista käyttöön otettujen tukijärjestelmien kattavan määrittämisen ja mukauttaa kyseiset tukijärjestelmät 2 kohdassa tarkoitettujen arviointiperusteiden mukaisesti viimeistään neljän vuoden kuluessa tämän sopimuksen voimaantulosta.

7. a) Sovellettaessa 1 kohdan c alakohdan määräyksiä osapuolet sopivat, että tämän sopimuksen voimaantuloa seuraavien kuuden vuoden aikana Bosnia ja Hertsegovinan myöntämien valtiontukien arvioinnissa otetaan huomioon, että Bosnia ja Hertsegovinaa pidetään samanlaisena alueena kuin EY:n perustamissopimuksen 87 artiklan 3 kohdan a alakohdassa tarkoitetut yhteisön alueet.

b) Viiden vuoden kuluessa tämän sopimuksen voimaantulopäivästä Bosnia ja Hertsegovina esittää Euroopan komissiolle BKT:tä henkeä kohti koskevat lukunsa NUTS II -tasolle yhdenmukaistettuina. Tämän jälkeen 4 kohdassa tarkoitettu viranomainen ja Euroopan komissio arvioivat yhdessä Bosnia ja Hertsegovinan alueiden tukikelpoisuuden ja

niitä koskevat enimmäistuki-intensiteetit laatiakseen aluetukikartan asiaa koskevien yhteisön suuntaviivojen perusteella.

8. Pöytäkirjassa N:o 4 määrätään terästeollisuuden uudelleenjärjestelyihin sovellettavan valtiontuen erityisistä säännöistä.

9. Kun kyse on edellä IV osaston II luvussa tarkoitetuista tuotteista:

a) 1 kohdan c alakohdan määräyksiä ei sovelleta;

b) 1 kohdan a alakohdan vastaisia käytäntöjä arvioidaan niiden arviointiperusteiden mukaisesti, jotka yhteisö on vahvistanut EY:n perustamissopimuksen 36 ja 37 artiklan ja niiden perusteella annettujen yhteisön erityissäästöjen nojalla.

10. Jos toinen osapuolista katsoo, että tietty käytäntö on yhteensopimaton 1 kohdan kanssa, se voi toteuttaa tarvittavat toimenpiteet neuvoteltuaan asiasta vakautus- ja assosiaationeuvostossa tai 30 työpäivän kuluttua siitä, kun se on pyytänyt näitä neuvotteluja.

Tämän artiklan määräykset eivät estä kumpaakaan osapuolta toteuttamasta GATT 1994-sopimuksen ja tukia ja tasoitustoimenpiteitä koskevan WTO-sopimuksen sekä asiaa koskevan sisäisen lainsäädännön asianomaisten artiklojen mukaisia polkumyynti- tai tasoitustoimenpiteitä, eivätkä ne millään tavoin vaikuta tällaisten toimenpiteiden toteuttamiseen.

72 ARTIKLA

Julkiset yritykset

Bosnia ja Hertsegovina soveltaa tämän sopimuksen voimaantulopäivää seuraavan kolmannen vuoden loppuun mennessä julkisiin yrityksiin ja yrityksiin, joille on myönnetty erityis- tai yksinoikeuksia, EY:n perustamissopimuksen ja erityisesti sen 86 artiklan periaatteita.

Julkisiin yrityksiin siirtymäkauden aikana sovellettaviin erioikeuksiin ei sisälly mahdollisuutta ottaa käyttöön määrällisiä rajoituksia tai vaikutukseltaan vastaavia toimenpiteitä,

jotka koskevat tuontia yhteisöstä Bosnia ja Hertsegovinaan.

73 ARTIKLA

Teollis- ja tekijänoikeudet sekä kaupalliset oikeudet

1. Osapuolet vahvistavat tämän artiklan ja liitteen VII määräysten mukaisesti pitävänsä tärkeänä teollis- ja tekijänoikeuksien sekä kaupallisten oikeuksien riittävää ja tehokasta suojaa sekä niiden noudattamisen varmistamista.

2. Tämän sopimuksen voimaantulosta alkaen osapuolet myöntävät toistensa yrityksille ja kansalaisille teollis- ja tekijänoikeuksien sekä kaupallisten oikeuksien tunnustamisen ja suojelun suhteen yhtä suotuisan kohtelun kuin minkä ne suovat mille tahansa kahdenvälisten sopimusten soveltamisalaan kuuluvalla kolmannelle maalle.

3. Bosnia ja Hertsegovina toteuttaa kaikki tarvittavat toimenpiteet varmistaa, että viimeistään viiden vuoden kuluttua tämän sopimuksen voimaantulosta sen teollis- ja tekijänoikeuksien sekä kaupallisten oikeuksien suoja on yhteisössä vallitsevaa tasoa vastaavalla tasolla ja sillä on käytössään tehokkaat keinot näiden oikeuksien noudattamisen varmistamiseksi.

4. Bosnia ja Hertsegovina sitoutuu liittymään edellä mainitussa määräajassa liitteessä VII lueteltuihin teollis- ja tekijänoikeuksia sekä kaupallisia oikeuksia koskeviin monenvälisiin sopimuksiin. Osapuolet korostavat tekijän- ja teollisoikeuksien kauppaan liittyvistä näkökohdista tehdyn sopimuksen periaatteiden merkitystä. Vakautus- ja assosiaationeuvosto voi päättää Bosnia ja Hertsegovinan velvoittamisesta liittymään kyseistä alaa koskeviin erityisiin monenvälisiin yleis-sopimuksiin.

5. Jos teollis- ja tekijänoikeuksien sekä kaupallisten oikeuksien alalla ilmenee kaupankäynnin edellytyksiin vaikuttavia ongelmia, ne saatetaan kumman tahansa osapuolen pyynnöstä viipymättä vakautus- ja assosiaa-

tioneuvoston käsiteltäviksi molempia osapuolia tyydyttävien ratkaisujen löytämiseksi.

74 ARTIKLA

Julkiset hankinnat

1. Yhteisö ja Bosnia ja Hertsegovina katsovat, että erityisesti WTO:n sääntöjä noudattaen olisi suotavaa mahdollistaa pääsy julkisten hankintojen markkinoille vastavuoroisesti ja ketään syrjimättä.

2. Bosnia ja Hertsegovinan yritykset, riippumatta siitä, ovatko ne sijoittautuneet yhteisöön, voivat tämän sopimuksen voimaantulosta alkaen osallistua julkisiin hankintamenettelyihin yhteisössä yhteisön hankintamenettelyjen mukaisesti ja yhtä edullisin ehdoin kuin yhteisön yritykset.

Edellä olevia määräyksiä sovelletaan myös yleishyödyllisten palvelujen alalla tehtäviin hankintasopimuksiin heti, kun Bosnia ja Hertsegovina on antanut säädökset, joilla otetaan käyttöön alaa koskevat yhteisön säännöt. Yhteisö tutkii määräajoin, onko Bosnia ja Hertsegovina ottanut tällaiset säädökset tosiasiallisesti käyttöön.

3. Yhteisön yritykset, jotka ovat sijoittautuneet Bosnia ja Hertsegovinaan V osaston II luvun määräysten mukaisesti, voivat tämän sopimuksen voimaantulosta alkaen osallistua julkisiin hankintamenettelyihin Bosnia ja Hertsegovinassa yhtä edullisin ehdoin kuin Bosnia ja Hertsegovinan yritykset.

4. Yhteisön yritykset, jotka eivät ole sijoittautuneet Bosnia ja Hertsegovinaan, voivat viimeistään viiden vuoden kuluttua tämän sopimuksen voimaantulosta osallistua julkisiin hankintamenettelyihin Bosnia ja Hertsegovinassa yhtä edullisin ehdoin kuin Bosnia ja Hertsegovinan yritykset. Bosnia ja Hertsegovina varmistaa viiden vuoden siirtymäajan kuluessa, että voimassa olevia etuuksia supistetaan vähitellen siten, että etuustulli on tämän sopimuksen tullessa voimaan enintään 15 prosenttia ensimmäisenä ja toisena vuonna, enintään 10 prosenttia kolmantena ja nel-

jäntenä vuonna ja enintään 5 prosenttia viidentenä vuonna.

5. Vakautus- ja assosiaationeuvosto tutkii määräajoin, voisiko Bosnia ja Hertsegovina myöntää kaikille yhteisön yrityksille mahdollisuuden osallistua julkisiin hankintamenettelyihin Bosnia ja Hertsegovinassa. Bosnia ja Hertsegovina raportoi vuosittain vakautus- ja assosiaationeuvostolle toimenpiteistä, jotka se on toteuttanut lisätäkseen avoimuutta ja varmistaakseen julkisiin hankintoihin liittyvien päätösten tehokkaan oikeudellisen valvonnan.

6. Julkisten hankintasopimusten toteuttamiseen liittyvään sijoittautumiseen, toimintaan ja palvelujen tarjoamiseen yhteisön ja Bosnia ja Hertsegovinan välillä sekä työskentelyyn ja työntekijöiden liikkuvuuteen tässä yhteydessä sovelletaan 47 69 artiklan määräyksiä.

75 ARTIKLA

Standardointi, metrologia, akkreditointi ja vaatimustenmukaisuuden arviointi

1. Bosnia ja Hertsegovina toteuttaa tarvittavat toimenpiteet saattaakseen lainsäädäntönsä asteittain yhdenmukaiseksi yhteisön teknisten määräysten ja standardointia, metrologiaa, akkreditointia ja vaatimustenmukaisuuden arviointia koskevien eurooppalaisten menettelyjen kanssa.

2. Tätä tarkoitusta varten osapuolet pyrkivät:

a) edistämään yhteisön teknisten määräysten, eurooppalaisten standardien ja vaatimustenmukaisuuden arviointimenettelyjen käyttöä;

b) edistämään laadunvarmistuksen infrastruktuurin eli standardoinnin, metrologian, akkreditoinnin ja vaatimustenmukaisuuden arvioinnin kehittämistä;

c) edistämään Bosnia ja Hertsegovinan osallistumista standardoinnin, vaatimustenmukaisuuden arvioinnin, metrologian ja

muiden vastaavien alojen erityisjärjestöjen (esim. CEN, CENELEC, ETSI, EA, WELMEC, EUROMET)¹ toimintaan;

d) tekemään tarvittaessa vaatimustenmukaisuuden arviointia ja teollisuustuotteiden hyväksymistä koskevan sopimuksen, kun Bosnia ja Hertsegovinan lainsäädäntökehys ja menettelyt ovat riittävän yhdenmukaisia yhteisön lainsäädännön ja menettelyjen kanssa ja kun tarvittavaa asiantuntemusta on saatavilla.

76 ARTIKLA

Kuluttajansuoja

Osapuolet tekevät yhteistyötä saattaakseen Bosnia ja Hertsegovinan kuluttajansuojan yhteisön vaatimuksia vastaavaksi. Tehokas kuluttajansuoja, jota tarvitaan markkinatalouden moitteettoman toiminnan varmistamiseksi, edellyttää tarvittavien hallinnollisten perusrakenteiden kehittämistä markkinoiden valvontaa ja alan lainsäädännön noudattamisen valvontaa varten.

Tässä tarkoituksessa ja yhteiset etunsa huomioon ottaen osapuolet edistävät ja varmistavat:

a) aktiivista kuluttajansuojapolitiikkaa yhteisön lainsäädännön mukaisesti, mukaan lukien tiedotuksen lisääminen ja riippumattomien organisaatioiden kehittäminen;

b) Bosnia ja Hertsegovinan kuluttajansuojalainsäädännön yhdenmukaistamista yhteisön lainsäädännön kanssa;

¹ Euroopan standardointikomitea, Euroopan sähkötekniikan standardointikomitea, Euroopan telealan standardointilaitos, Eurooppalaisten akkreditointielinten yhteistyöjärjestö (European Co-operation for Accreditation), mittaustoiminnan eurooppalainen yhteistyöverkosto (European Cooperation in Legal Metrology), Euroopan metrologiajärjestö.

c) kuluttajien tehokasta oikeusturvaa kulu-
tushyödykkeiden laadun parantamiseksi ja
asianmukaisten turvallisuusstandardien yllä-
pitämiseksi;

d) sääntöjen noudattamisen valvontaa toi-
mivaltaisten viranomaisten toimesta ja vali-
tusoikeuden takaaminen kuluttajille riitata-
pauksissa.

77 ARTIKLA

Työolot ja yhtäläiset mahdollisuudet

Bosnia ja Hertsegovina yhdenmukaistaa as-
teittain työoloja ja erityisesti työterveyttä ja -
turvallisuutta sekä naisten ja miesten yhtäläi-
siä mahdollisuuksia koskevan lainsäädäntön-
sä yhteisön lainsäädännön kanssa.

VII OSASTO

OIKEUS, VAPAUS JA TURVALLISUUS

78 ARTIKLA

Instituutioiden ja oikeusvaltioperiaatteen vahvistaminen

Osapuolet kiinnittävät oikeus- ja sisäasioi-
den alan yhteistyössä erityistä huomiota oi-
keusvaltioperiaatteen lujittamiseen ja insti-
tuutioiden vahvistamiseen kaikilla tasoilla
sekä hallinnossa yleensä että erityisesti lain-
valvonnan ja oikeudenkäytön piirissä. Yh-
teistyöllä pyritään erityisesti lisäämään oi-
keuslaitoksen riippumattomuutta sekä kehittä-
mään sen tehokkuutta ja institutionaalisia
valmiuksia, parantamaan oikeussuojan saata-
vuutta, kehittämään sopivia toimintarakenteita
poliisille, tullille ja muille lainvalvonta-
elimille, tarjoamaan asianmukaista koulutus-
ta ja torjumaan korruptiota ja järjestäytyntä
rikollisuutta.

79 ARTIKLA

Henkilötietojen suoja

Bosnia ja Hertsegovina yhdenmukaistaa
henkilötietojen suojaa koskevan lainsäädän-
tönsä yhteisön lainsäädännön sekä muiden

eurooppalaisten ja kansainvälisten yksityi-
syydensuojaa koskevien säännösten kanssa.
Bosnia ja Hertsegovina perustaa riippumat-
tomia valvontaelimiä, joilla on riittävästi
määrärahoja ja henkilöstöä, jotta ne pystyvät
valvomaan tehokkaasti henkilötietojen suojaa
koskevan kansallisen lainsäädännön noudat-
tamista ja takaamaan sen noudattamisen.
Osapuolet tekevät yhteistyötä tämän tavoit-
teen saavuttamiseksi.

80 ARTIKLA

Viisumi-, rajavalvonta-, turvapaikka- ja maahanmuuttokysymykset

Osapuolet tekevät yhteistyötä viisumi-, ra-
javalvonta-, turvapaikka- ja maahanmuutto-
kysymyksissä ja luovat toimintakehyksen
näiden alojen yhteistyötä varten myös alueta-
solla; tässä yhteydessä hyödynnetään mah-
dollisuuksien mukaan muita tätä alaa koske-
via aloitteita.

Edellä tarkoitettuja aloja koskeva yhteistyö
perustuu osapuolten keskinäisiin neuvotte-
luihin ja tiiviiseen koordinointiin, ja sen puit-
teissa olisi annettava teknistä ja hallinnollista
apua seuraavissa asioissa:

- a) lainsäädäntöä ja käytäntöjä koskeva tie-
tojenvaihto;
- b) lainsäädäntöehdotusten laatiminen;
- c) instituutioiden toiminnan tehostaminen;
- d) henkilöstön koulutus;
- e) matkustusasiakirjojen luotettavuuden
turvaaminen ja väärin asiakirjojen tunnistami-
nen;
- f) rajavalvonta.

Erityisiä yhteistyöaloja ovat:

- a) turvapaikkaoikeuden alalla sellaisen
kansallisen lainsäädännön täytäntöönpano,
joka täyttää 28 päivänä heinäkuuta 1951 Ge-
nevessä tehdyn pakolaisten oikeusasemaa
koskevan yleissopimuksen ja 31 päivänä

tammikuuta 1967 New Yorkissa tehdyn pakolaisten oikeusasemaa koskevan pöytäkirjan vaatimukset, palauttamiskieltoa koskevan periaatteen noudattamisen sekä turvapaikanhakijoiden ja pakolaisten muiden oikeuksien kunnioittamisen varmistamiseksi;

b) laillisen maahanmuuton alalla maahanpääsyä koskevat säännöt ja maahan päästetyn henkilön oikeudet ja asema. Maahanmuuton osalta osapuolet sopivat myöntävänsä oikeudenmukaisen kohtelun alueellaan laillisesti asuville muiden maiden kansalaisille ja harjoittavansa kotouttamispolitiikkaa, jonka tavoitteena on turvata kyseisille henkilöille samanveroiset oikeudet ja velvollisuudet kuin niiden omilla kansalaisilla on.

81 ARTIKLA

Laittoman maahanmuuton estäminen ja valvonta; takaisinotto

1. Osapuolet tekevät yhteistyötä laittoman maahanmuuton estämiseksi ja valvomiseksi. Bosnia ja Hertsegovina ja jäsenvaltiot ottavat takaisin alueillaan laittomasti oleskelevat kansalaisensa, ja osapuolet sitoutuvat lisäksi tekemään ja panemaan täysimääräisesti täytäntöön takaisinottoa koskevan sopimuksen, joka sisältää myös velvollisuuden ottaa takaisin kolmansien maiden kansalaisia ja kansalaisuudettomia henkilöitä.

Euroopan unionin jäsenvaltiot ja Bosnia ja Hertsegovina myöntävät kansalaisilleen asianmukaiset henkilöllisyystodistukset ja tarjoavat heille näihin tarkoituksiin tarvittavat hallinnolliset palvelut.

Kansalaisten sekä kolmansien maiden kansalaisten ja kansalaisuudettomien henkilöiden takaisinottoa koskevat erityiset menettelyt vahvistetaan takaisinottosopimuksessa.

2. Bosnia ja Hertsegovina sitoutuu tekemään takaisinottosopimuksia muiden vakautus- ja assosiaatioprosessiin osallistuvien maiden kanssa ja ryhtymään tarvittaviin toimiin tässä artiklassa tarkoitettujen kaikkien takaisinottosopimusten joustavan ja nopean täytäntöönpanon varmistamiseksi.

3. Vakautus- ja assosiaationeuvosto selvittää, mitä muita toimenpiteitä osapuolet voivat yhdessä toteuttaa estääkseen ja valvoakseen laitonta maahanmuuttoa, ihmiskauppaa ja laittomat maahanmuuttoverkostot mukaan luettuina.

82 ARTIKLA

Rahanpesu ja terrorismin rahoitus

1. Osapuolet tekevät yhteistyötä estääkseen rahoitusjärjestelmiensä käytön rikollisesta toiminnasta yleensä ja erityisesti huumausaineriikoksista saadun rahallisen hyödyn pe-suun sekä terrorismin rahoittamiseen.

2. Tämän alan yhteistyöhön voi kuulua hallinnollinen ja tekninen apu, jonka tarkoituksena on edistää säännösten täytäntöönpanoa ja varmistaa sellaisten rahanpesun ja terrorismin rahoittamisen torjuntaa koskevien asianmukaisten normien ja toimintatapojen tehokas soveltaminen, jotka vastaavat yhteisön ja tämän alan kansainvälisten elinten, erityisesti rahanpesunvastaisen toimintaryhmän (FATF), hyväksymiä normeja ja toimintatapoja.

83 ARTIKLA

Laittomia huumausaineita koskeva yhteistyö

1. Osapuolet tekevät toimivaltansa rajoissa yhteistyötä varmistaa, että niiden huumausaineita koskeva lähestymistapa on tasapainoinen ja yhtenäistetty. Alan politiikalla ja toimilla pyritään lujittamaan laittomien huumausaineiden torjuntaan liittyviä rakenteita, vähentämään laittomien huumausaineiden tarjontaa, kauppaa ja kysyntää ja puuttumaan huumausaineiden väärinkäytöstä aiheutuviin terveydellisiin ja sosiaalisiin seurauksiin sekä varmistamaan huumausaineiden kemiallisten esiasteiden tehokkaampi valvonta.

2. Osapuolet sopivat näiden tavoitteiden toteuttamiseksi tarvittavista yhteistyömenetelmistä. Toteutettavat toimet perustuvat yhdessä sovittuihin, EU:n huumausaineiden valvontastrategiaa noudatteleviin periaatteisiin.

84 ARTIKLA

Järjestäytyneen rikollisuuden ja muun laittoman toiminnan estäminen

Osapuolet sopivat tekevänsä yhteistyötä muun muassa seuraavien rikollisten ja laittonien toimien torjumiseksi ja estämiseksi, riippumatta siitä, liittyvätkö ne järjestäytyneeseen rikollisuuteen:

- a) ihmisten salakuljetus ja ihmiskauppa;
- b) laitton taloudellinen toiminta, erityisesti rahan väärentäminen ja laittomat liiketoimet, jotka liittyvät esimerkiksi teollisuusjätteisiin tai radioaktiivisiin aineisiin, sekä liiketoimet, jotka liittyvät laittomiin, väärennettyihin tai piraattituotteisiin;
- c) sekä yksityisen että julkisen sektorin korruptio, erityisesti jos se liittyy vaikeaselkoihin hallintokäytäntöihin;
- d) veropetokset;
- e) laittomien huumausaineiden ja psyko-trooppisten aineiden tuotanto ja kauppa;
- f) salakuljetus;
- g) laitton asekauppa;
- h) asiakirjaväärennökset;
- i) laitton autokauppa;
- j) tietoverkkorikollisuus.

Järjestäytyneen rikollisuuden torjumiseksi pyritään edistämään alueellista yhteistyötä ja tunnustettujen kansainvälisten standardien noudattamista.

85 ARTIKLA

Terrorismin torjunta

Osapuolet sopivat lakiensa ja määräystensä sekä niiden kansainvälisten yleissopimusten mukaisesti, joiden osapuolia ne ovat, tekevänsä yhteistyötä terroritekojen ja niiden rajoituksen ehkäisemiseksi ja estämiseksi:

a) Yhdistyneiden Kansakuntien turvallisuusneuvoston päätöslauselman 1373 (vuodelta 2001) sekä muiden asiaa koskevien YK:n päätöslauselmien, kansainvälisten sopimusten ja oikeudellisten asiakirjojen täysimääräisen täytäntöönpanon yhteydessä;

b) vaihtamalla tietoja terroristiryhmistä ja niiden tukiverkostoista kansainvälisen oikeuden ja kansallisen lainsäädännön mukaisesti;

c) vaihtamalla kokemuksia terrorismin torjunnan keinoista ja menetelmistä, teknisistä näkökohdista ja koulutuksesta sekä terrorismin ehkäisemisestä.

VIII OSASTO

YHTEISTYÖPOLITIikat

86 ARTIKLA

1. Yhteisö ja Bosnia ja Hertsegovina aloittavat läheisen yhteistyön, jonka tarkoituksena on edistää Bosnia ja Hertsegovinan kehitys- ja kasvumahdollisuuksia. Yhteistyöllä vahvistetaan olemassa olevia taloussuhteita mahdollisimman laajalla pohjalla molempien osapuolten etujen mukaisesti.

2. Poliitiikat ja muut toimenpiteet suunnitellaan siten, että niillä edistetään Bosnia ja Hertsegovinan kestävää taloudellista ja yhteiskunnallista kehitystä. Näiden politiikkojen yhteydessä olisi varmistettava, että myös ympäristöasiat otetaan alusta alkaen täysin huomioon ja että ne vastaavat sopusointuisen yhteiskunnallisen kehityksen vaatimuksia.

3. Yhteistyöpolitiikat liitetään osaksi alueellista yhteistyökehystä. Erityistä huomiota on kiinnitettävä toimenpiteisiin, joilla voidaan kannustaa Bosnia ja Hertsegovinan ja sen naapurimaiden, myös jäsenvaltioiden, yhteistyötä ja siten edistää alueen vakautta. Vakautus- ja assosiaationeuvosto voi määrittellä, mitkä jäljempänä kuvatuista yhteistyöpolitiikoista tai niiden osana toteutettavista toimista ovat ensisijaisia Eurooppa-kumppanuuden mukaisesti.

87 ARTIKLA

Talous- ja kauppapolitiikka

Yhteisö ja Bosnia ja Hertsegovina helpottavat talousuudistuksia yhteistyöllä, jonka tarkoituksena on lisätä tietämystä niiden talouksien perusteista sekä talouspolitiikan laatimisesta ja toteuttamisesta markkinataloudessa.

Bosnia ja Hertsegovinan viranomaisten pyynnöstä yhteisö voi tukea Bosnia ja Hertsegovinaa sen pyrkiessä luomaan toimivaa markkinataloutta ja lähentämään asteittain politiikkoja taloudelliseen vakauteen pyrkiiviin Euroopan talous- ja rahaliiton politiikoihin.

Yhteistyöllä pyritään myös parantamaan oikeusturvaa liiketoiminnassa vakaan ja syrjimättömän kaupan sovellettavan oikeudellisen kehityksen avulla.

Tämän alan yhteistyöhön kuuluu Euroopan talous- ja rahaliiton periaatteita ja toimintaa koskeva epävirallinen tietojenvaihto.

88 ARTIKLA

Tilastoalan yhteistyö

Osapuolten välisessä yhteistyössä keskitytään pääasiassa tilastoja koskevan yhteisön säännösten ensisijaisiin aloihin. Tavoitteena on kehittää tehokkaat ja kestävät tilastojärjestelmät, joiden avulla voidaan toimittaa vertailukelpoisia, luotettavia, objektiivisia ja tarkkoja tilastotietoja Bosnia ja Hertsegovinan siirtymäprosessin ja uudistusten suunnittelua ja seuranta varten. Yhteistyön pitäisi myös antaa valtion ja entiteettien tilastotoimistoille valmiudet vastata paremmin kansallisten ja kansainvälisten asiakkaiden tarpeisiin (sekä julkishallinnossa että yksityissektorilla). Tilastointijärjestelmän on oltava YK:n tilastointia koskevien peruseriaatteiden, eurooppalaisia tilastoja koskevien käytäntöjen ja eurooppalaisen tilastointilainsäädännön mukainen, ja sitä on kehitettävä vastaamaan tilastointia koskevan yhteisön säännösten vaatimuksia.

89 ARTIKLA

Pankki-, vakuutus- ja muut rahoituspalvelut

Bosnia ja Hertsegovinan ja yhteisön välisessä yhteistyössä keskitytään pääasiassa pankki-, vakuutus- ja muita rahoituspalveluja koskevan yhteisön säännösten ensisijaisiin aloihin. Osapuolet toimivat yhteistyössä tarkoituksenaan luoda ja kehittää asianmukaiset puitteet Bosnia ja Hertsegovinan pankki-, vakuutus- ja muiden rahoituspalvelujen edistämiseksi.

90 ARTIKLA

Yhteistyö tilintarkastuksen ja varainhoidon valvonnan alalla

Osapuolten välisessä yhteistyössä keskitytään pääasiassa julkisen varainhoidon sisäistä valvontaa ja ulkoista tilintarkastusta koskevan yhteisön säännösten ensisijaisiin aloihin. Yhteistyöllä pyritään erityisesti kehittämään asiaa koskevaa lainsäädäntöä laatimalla ja antamalla Bosnia ja Hertsegovinaan järjestelmät julkisen varainhoidon sisäistä valvontaa (mukaan lukien varainhoito ja sen valvonta sekä toiminnallisesti itsenäinen sisäinen tarkastus) sekä riippumatonta ulkoista tilintarkastusta varten kansainvälisesti hyväksytyjen valvonta- ja tilintarkastusstandardien ja -menetelmien sekä EU:n parhaiden käytänteiden mukaisesti. Yhteistyössä keskitytään myös instituutioiden toimintakyvyn ja koulutuksen parantamiseen julkisen varainhoidon sisäisen valvontajärjestelmän sekä ulkoisen tilintarkastuksen (ylin tilintarkastusviranomaisen) kehittämiseksi Bosnia ja Hertsegovinassa; yhteistyö kattaa myös varainhoidon ja sen valvonnan sekä sisäisen tarkastuksen järjestelmien keskitettyjen yhdenmukaistamisyksiköiden perustamisen ja vahvistamisen.

91 ARTIKLA

Sijoitusten edistäminen ja suoja

Sijoitusten edistämistä ja suoja koskevan yhteistyön tavoitteena on luoda osapuolten toimivallan rajoissa suotuisat edellytykset sekä kotimaisille että ulkomaisille yksityisille

sijoituksille, mikä on keskeisessä asemassa Bosnia ja Hertsegovinan talouden ja teollisuuden elvyttämisen kannalta.

92 ARTIKLA

Teollisuusyhteistyö

Yhteistyöllä pyritään edistämään Bosnia ja Hertsegovinan teollisuuden ja yksittäisten tuotannonalojen nykyaikaistamista ja rakennuudistusta. Se kattaa myös talouden toimijoiden välisen teollisuusyhteistyön, jonka tavoitteena on yksityissektorin vahvistaminen siten, että ympäristön suojelu voidaan varmistaa.

Teollisuusyhteistyötä koskevissa aloitteissa otetaan huomioon molempien osapuolten määrittämät painopistealueet. Niissä huomioidaan teollisuuden kehitykseen liittyvät alueelliset näkökohdat ja edistetään tarvittaessa valtioiden välisiä kumppanuussuhteita. Aloitteilla olisi erityisesti pyrittävä luomaan yrityksille sopiva toimintakehys, parantamaan liikkeenjohdollista osaamista ja taitotietoa sekä edistämään markkinoita, niiden avoimuutta ja yritysten toimintaolosuhteita.

Yhteistyössä otetaan asianmukaisella tavalla huomioon yhteisön säännöstö teollisuuspolitiikan alalla.

93 ARTIKLA

Pienet ja keskisuuret yritykset

Tämän alan yhteistyöllä pyritään kehittämään ja vahvistamaan yksityisen sektorin pieniä ja keskisuuria yrityksiä (pk-yrityksiä), ja siinä otetaan asianmukaisella tavalla huomioon pk-yrityksiä koskevan yhteisön säännösten ensisijaiset alat sekä pienyrityksiä koskevassa eurooppalaisessa peruskirjassa vahvistetut kymmenen toimintalinjaa.

94 ARTIKLA

Matkailu

Matkailualan yhteistyöllä pyritään pääasiassa vahvistamaan matkailua koskevaa tiedonkulkua (kansainvälisten verkkojen, tieto-

pankkien jne. avulla), lujittamaan matkailualan yritysten ja asiantuntijoiden sekä hallitusten ja niiden matkailualalla toimivaltaisten elinten välistä yhteistyötä ja siirtämään taitotietoa (koulutuksen, henkilövaihdon ja seminaarien avulla). Yhteistyössä otetaan asianmukaisella tavalla huomioon tätä alaa koskeva yhteisön säännöstö.

Yhteistyö liitetään osaksi alueellista yhteistyökehystä.

95 ARTIKLA

Maatalous ja maatalouden raaka-aineita jalostava teollisuus

Osapuolten välisessä yhteistyössä keskitytään maataloutta sekä eläinlääkintää ja kasvinsuojelua koskeviin yhteisön säännösten ensisijaisiin aloihin. Yhteistyön tarkoituksena on erityisesti Bosnia ja Hertsegovinan maatalouden ja maatalouden raaka-aineita jalostavan teollisuuden nykyaikaistaminen ja rakennemuutos, varsinkin yhteisössä asetettujen eläinlääkintä- ja kasvinsuojeluvaatimusten saavuttamiseksi, sekä maan lainsäädännön ja käytäntöjen asteittainen lähentäminen yhteisön sääntöihin ja normeihin.

96 ARTIKLA

Kalastus

Osapuolet selvittävät mahdollisuuksia yksilöidä yhteisen edun mukaisia kalatalouden aloja. Yhteistyössä otetaan asianmukaisella tavalla huomioon tietyt ensisijaiset alat, jotka liittyvät yhteisön säännöstöön kalastusalalla, mukaan luettuna kalavarojen hoitoa ja säilyttämistä koskevien kansainvälisten ja alueellisten kalastusjärjestöjen sääntöjä koskevien kansainvälisten velvoitteiden noudattaminen.

97 ARTIKLA

Tulli

Osapuolet aloittavat tämän alan yhteistyön taatakseen kaupan alalla vahvistettavien mää-

räysten noudattamisen ja lähentääkseen Bosnia ja Hertsegovinan tullijärjestelmää yhteisön järjestelmään helpottaen siten tässä sopimuksessa suunniteltuja vapauttamistoinenpiteitä ja Bosnia ja Hertsegovinan tullilainsäädännön asteittaista lähentämistä yhteisön säännöstöön.

Yhteistyössä otetaan asianmukaisella tavalla huomioon tulliasioita koskevan yhteisön säännöstön ensisijaiset alat.

Osapuolten keskinäistä hallinnollista avunantoa koskevat säännöt tullialalla vahvistetaan pöytäkirjassa N:o 5.

98 ARTIKLA

Verotus

Osapuolet aloittavat veroalan yhteistyön ja toteuttavat sen yhteydessä muun muassa toimenpiteitä, joiden tavoitteena on Bosnia ja Hertsegovinan verojärjestelmän uudistaminen, verohallinnon nykyaikaistaminen veronkannon tehostamiseksi ja veropetosten torjuntatoimien vahvistamiseksi.

Yhteistyössä otetaan asianmukaisella tavalla huomioon verotusta ja haitallisen verokilpailun torjumista koskevan yhteisön säännöstön ensisijaiset alat. Haitallinen verokilpailu olisi poistettava neuvoston 1 päivänä joulukuuta 1997 hyväksymien yritysverotukseen sovellettavien menettelysääntöjen periaatteita noudattaen.

Yhteistyötä suunnataan myös avoimuuden lisäämiseen ja korruption torjuntaan, ja sen piiriin kuuluu tietojenvaihto Euroopan unionin jäsenvaltioiden kanssa, jotta voitaisiin helpottaa veropetosten ja veronkierron estämiseen tähtäävien toimenpiteiden toteuttamista. Bosnia ja Hertsegovinan on saatettava päätökseen tuloa ja varallisuutta koskevan OECD:n malliverosopimuksen viimeispäähän toisintoon ja verotietojen vaihtoa koskevaan OECD:n mallisopimukseen perustuvien kahdenvälisen sopimusten verkosto niiden jäsenvaltioiden kanssa, jotka osallistuvat näihin sopimuksiin.

99 ARTIKLA

Sosiaalialan yhteistyö

Osapuolet tekevät yhteistyötä helpottaakseen Bosnia ja Hertsegovinan työllisyyspolitiikan kehittämistä osana talousuudistusten ja taloudellisen yhdentymisen tehostamista. Yhteistyöllä pyritään myös tukemaan Bosnia ja Hertsegovinan sosiaaliturvajärjestelmän mukauttamista uusiin taloudellisiin ja yhteiskunnallisiin vaatimuksiin, jotta voidaan varmistaa muita heikommassa asemassa olevien henkilöiden yhtäläinen pääsy järjestelmään ja tehokas tukeminen; yhteistyö voi käsittää Bosnia ja Hertsegovinan lainsäädännön mukauttamisen työolojen sekä naisten ja miesten, vammaisten ja kaikkien muita heikommassa asemassa olevien myös vähemmistöryhmiin kuuluvien henkilöiden yhtäläisten mahdollisuuksien osalta sekä työntekijöiden terveyden ja turvallisuuden suojelun tason parantamisen lähtökohtana yhteisössä vallitseva suojelutaso.

Yhteistyössä otetaan asianmukaisella tavalla huomioon tietyt ensisijaiset alat, jotka liittyvät yhteisön säännöstöön tällä alalla.

100 ARTIKLA

Koulutus

Osapuolet tekevät yhteistyötä tavoitteenaan parantaa yleissivistävän ja ammatillisen koulutuksen sekä nuorisopolitiikan ja -työn tasoa Bosnia ja Hertsegovinassa, mukaan lukien vapaamuotoinen koulutus. Korkea-asteen koulutusjärjestelmien osalta painotetaan Bolognan julistuksen tavoitteiden saavuttamista hallitusten välisen Bolognan prosessin yhteydessä.

Osapuolten yhteistyöllä pyritään myös varmistamaan, että kaикentasoiseen koulutukseen on Bosnia ja Hertsegovinassa mahdollista päästä sukupuolesta, ihonväristä, etnisestä alkuperästä tai uskonnollisesta vakaumuksesta riippumatta. Bosnia ja Hertsegovinan ensisijaisena tavoitteena on noudattaa asiaa koskevien kansainvälisten yleissopimusten yhteydessä annettuja sitoumuksia.

Yhteisön koulutusalan ohjelmilla ja välineillä pyritään kehittämään Bosnia ja Hertsegovinan koulutusrakenteita ja -toimia.

Yhteistyössä otetaan asianmukaisella tavalla huomioon tietyt ensisijaiset alat, jotka liittyvät yhteisön säännöstöön tällä alalla.

101 ARTIKLA

Kulttuurialan yhteistyö

Osapuolet sitoutuvat edistämään kulttuurialan yhteistyötä. Yhteistyön tarkoituksena on muun muassa lisätä yksilöiden, yhteisöjen ja kansojen keskinäistä ymmärtämystä ja arvostusta. Osapuolet sitoutuvat myös tekemään yhteistyötä edistääkseen kulttuurista monimuotoisuutta erityisesti kulttuuri-ilmaisujen moninaisuuden suojelemisesta ja edistämisestä tehdyn Unescon yleissopimuksen puitteissa.

102 ARTIKLA

Audiovisuaalialan yhteistyö

Osapuolet tekevät yhteistyötä Euroopan audiovisuaaliteollisuuden edistämiseksi ja yhteistuotannon lisäämiseksi elokuva- ja televisioalalla.

Yhteistyö voi käsittää muun muassa toimitajien ja muiden viestintäalan ammattilaisten koulutusohjelmat ja -palvelut sekä teknisen avun julkisille ja yksityisille tiedotusvälineille niiden riippumattomuuden ja ammattimaisuuden kehittämiseksi sekä yhteyksien edistämiseksi eurooppalaisiin tiedotusvälineisiin.

Bosnia ja Hertsegovina mukauttaa rajat ylittävän lähetystoiminnan sisältöä säätelevät politiikkansa yhteisön vastaaviin politiikkoihin ja yhdenmukaistaa lainsäädäntönsä asiaa koskevan yhteisön säännöstöön kanssa. Bosnia ja Hertsegovina kiinnittää erityistä huomiota satelliittiteitse, maanpäällisen verkon tai kaapelin kautta lähetettävien ohjelmien tekijänoikeuksien hankintaan liittyviin kysymyksiin.

103 ARTIKLA

Tietoyhteiskunta

Yhteistyössä keskitytään pääasiassa tietoyhteiskuntaa koskevan yhteisön säännöstöön ensisijaisesti aloihin. Sillä tuetaan lähinnä Bosnia ja Hertsegovinan tätä alaa koskevan politiikan ja lainsäädännön asteittaista yhdenmukaistamista yhteisön politiikan ja lainsäädännön kanssa.

Osapuolet tekevät yhteistyötä myös tietoyhteiskunnan kehittämiseksi edelleen Bosnia ja Hertsegovinassa. Yleisenä tavoitteena on muun muassa valmistella yhteiskuntaa kokonaisuudessaan digitaaliaikaan, houkutella sijoituksia ja varmistaa verkkojen ja palvelujen yhteentoimivuus.

104 ARTIKLA

Sähköisen viestinnän verkot ja palvelut

Yhteistyössä keskitytään pääasiassa tiettyihin ensisijaisiin aloihin, jotka liittyvät yhteisön säännöstöön tällä alalla.

Osapuolet lujittavat yhteistyötä erityisesti sähköisen viestinnän verkkojen ja palvelujen alalla pitäen lopullisena tavoitteenaan sitä, että Bosnia ja Hertsegovina ottaa käyttöön tätä alaa koskevan yhteisön säännöstöön vuoden kuluessa tämän sopimuksen voimaantulosta.

105 ARTIKLA

Tiedottaminen ja viestintä

Yhteisö ja Bosnia ja Hertsegovina toteuttavat keskinäisen tietojenvaihdon edistämiseksi tarvittavat toimenpiteet. Etusijalla ovat ohjelmat, joiden tarkoituksena on tarjota Bosnia ja Hertsegovinan suurelle yleisölle perustietoja ja eri ammattiryhmille kohdennettumpaa tietoa yhteisöstä.

106 ARTIKLA

Liikenne

Osapuolten välisessä yhteistyössä keskitytään liikennettä koskevan yhteisön säännösten ensisijaisiin aloihin.

Yhteistyöllä voidaan erityisesti pyrkiä edistämään Bosnia ja Hertsegovinan liikenteen rakenneuudistusta ja nykyaikaistamista, parantamaan matkustajien ja tavaroiden vapaata liikkuvuutta sekä pääsyä liikennemarkkinoille ja -palveluihin, mukaan luettuina satamat ja lentoasemat, tukemaan multimodaali-infrastruktuurin kehittämistä tärkeimpien Euroopan laajuisten verkkojen yhteydessä erityisesti alueellisten yhteyksien lujittamiseksi Kaakkois-Euroopassa keskeisen alueellisen liikenneverkon kehittämisestä tehdyn yhteisymmärryspöytäkirjan mukaisesti, toteuttamaan yhteisön toimintastandardeihin verrattavissa olevat toimintastandardit, kehittämään Bosnia ja Hertsegovinaan liikennejärjestelmä, joka on yhteensopiva ja yhdenmukainen yhteisön järjestelmän kanssa, sekä parantamaan ympäristönsuojelunäkökohtien huomioon ottamista liikennealalla.

107 ARTIKLA

Energia

Yhteistyössä keskitytään pääasiassa energia-alaa koskevan yhteisön säännösten ensisijaisiin aloihin, tarvittaessa myös ydinturvallisuuteen liittyviin näkökohtiin. Se perustuu energiayhteisön perustamissopimukseen, ja sen tavoitteena on Bosnia ja Hertsegovinan asteittainen yhdentäminen Euroopan energiamarkkinoihin.

108 ARTIKLA

Ympäristö

Osapuolet kehittävät ja vahvistavat ympäristöalan yhteistyötään tärkeissä ympäristön pilaantumisen estämiseen liittyvissä kysymyksissä ja toteuttavat toimenpiteitä ympäristön tilan parantamiseksi tavoitteenaan tukea kestävästä ympäristökehitystä.

Osapuolet tekevät yhteistyötä erityisesti hallintorakenteiden ja -menettelyjen lujittamiseksi varmistaakseen ympäristönäkökohtien strategisen suunnittelun ja asianomaisten toimijoiden välisen koordinoinnin ja korostavat Bosnia ja Hertsegovinan lainsäädännön mukauttamista yhteisön säännöstöön. Yhteistyössä voitaisiin myös keskittyä kehittämään strategioita paikallisen, alueellisen ja rajat ylittävän ilman ja veden saastumisen, myös jätteiden ja kemikaalien, vähentämiseksi merkittävästi, luomaan järjestelmä tehokasta, puhdasta, kestävästä ja uusiutuvaa energiantuotantoa ja -kulutusta varten sekä toteuttamaan ympäristövaikutustenarviointi ja strateginen ympäristöarviointi. Erityistä huomiota tulisi kiinnittää Kioton pöytäkirjan ratifiointiin ja täytäntöönpanoon.

109 ARTIKLA

Tutkimusta ja teknologista kehittämistä koskeva yhteistyö

Osapuolet edistävät yhteistyötään siviilitarkoituksiin suunnatun tutkimuksen ja teknologisen kehittämisen alalla yhteisen edun mukaisesti ja varmistavat käytettävissä olevien voimavarojen perusteella riittävät mahdollisuudet osallistua toistensa ohjelmiin, jollei teollis- ja tekijänoikeuksien sekä kaupallisten oikeuksien asianmukaisesta suojaamisesta muuta johdu.

Yhteistyössä otetaan asianmukaisella tavalla huomioon ensisijaiset alat, jotka liittyvät yhteisön säännöstöön tutkimuksen ja teknologian kehittämisen alalla.

110 ARTIKLA

Alueellinen ja paikallinen kehitys

Osapuolet pyrkivät vahvistamaan alueellista ja paikallista kehitystä koskevaa yhteistyötään tavoitteenaan talouskehityksen edistäminen ja alueellisen epätasapainon vähentäminen. Erityistä huomiota kiinnitetään rajat ylittävään sekä valtioiden ja alueiden väliin yhteistyöhön.

Yhteistyössä otetaan asianmukaisella tavalla huomioon aluekehitystä koskevan yhteisön säännösten ensisijaiset alat.

111 ARTIKLA

Julkishallinnon uudistaminen

Yhteistyön tavoitteena on jatkaa tehokkaan ja vastuuvollisen julkishallinnon kehittämistä Bosnia ja Hertsegovinassa alalla tähän mennessä toteutettujen uudistusten perusteella.

Yhteistyössä keskitytään pääasiassa instituutioiden kehittämiseen Eurooppa-kumppanuuden vaatimusten mukaisesti, ja se käsittää myös avoimien ja puolueettomien työhönotomenettelyjen kehittämisen ja täytäntönpäön, henkilöstöhallinnon, virkamiesten urakehityksen, jatkokoulutuksen ja julkishallinnon eettisten normien edistämisen. Uudistuksissa otetaan asianmukaisesti huomioon julkisen talouden kestävyyyteen liittyvät tavoitteet, myös julkisen talouden rakenne. Yhteistyö käsittää kaikki julkishallinnon tasot Bosnia ja Hertsegovinassa.

IX OSASTO

RAHOITUSYHTEISTYÖ

112 ARTIKLA

Bosnia ja Hertsegovina voi tämän sopimuksen tavoitteiden saavuttamiseksi saada yhteisöltä rahoitustukea avustuksina ja lainoina, Euroopan investointipankin lainat mukaan luettuina, sopimuksen 5, 113 ja 115 artiklan mukaisesti. Yhteisön tuen edellytyksenä on edistyminen Kööpenhaminan poliittisten arviointiperusteiden saavuttamisessa ja erityisesti Eurooppakumppanuuden erityistavoitteiden saavuttamisessa. Huomioon otetaan niin ikään Bosnia ja Hertsegovinan edistymistä koskevassa vuotuisessa kertomuksessa esitetty arvio. Yhteisön tuen saaminen edellyttää myös vakautus- ja assosiaatioprosessin ehtojen noudattamista ja varsinkin tuensaajien sitoutumista demokraattisiin, taloudellisiin ja institutionaalisiin uudistuksiin. Bosnia ja Hertsegovinalle myönnettävä tuki

on mukautettava vastaamaan havaittuja tarpeita ja sovittuja painopisteitä, sen on heijastettava tuen hyödyntämiskykyä ja tarvittaessa valmiuksia takaisinmaksuun ja sitä on käytettävä talousuudistus- ja talouden rakenneuudistustoimenpiteiden toteuttamiseen.

113 ARTIKLA

Avustuksina annettava rahoitustuki myönnetään asiaa koskevan neuvoston asetuksen mukaisesti monivuotisesta viiteohjelmasta vuotuisten toimintaohjelmien perusteella, jotka yhteisö vahvistaa Bosnia ja Hertsegovinan kanssa käytyjen neuvottelujen jälkeen.

Rahoitustuki voi kattaa kaikki yhteistyöalat siten, että erityistä huomiota kiinnitetään oikeus- ja sisäasioihin, lainsäädännön yhdenmukaistamiseen ja talouskehitykseen.

114 ARTIKLA

Käytettävissä olevien voimavarojen mahdollisimman tehokkaan käytön varmistamiseksi osapuolet huolehtivat siitä, että yhteisön tuki yhteensovitetään tarkoin muista lähteistä kuten jäsenvaltioista, muista maista ja kansainvälisiltä rahoituslaitoksilta tulevan tuen kanssa.

Tätä varten osapuolet vaihtavat säännöllisesti tietoja kaikista tuen lähteistä.

X OSASTO

INSTITUTIONAALISET MÄÄRÄYKSET, YLEISET MÄÄRÄYKSET JA LOPPUMÄÄRÄYKSET

115 ARTIKLA

Perustetaan vakautus- ja assosiaationeuvosto, joka valvoo tämän sopimuksen täytäntönpäönä ja soveltamista. Se kokoontuu tarkoituksenmukaisessa kokoonpanossa säännöllisin väliajoin ja olosuhteiden sitä edellyttäessä. Se tarkastelee tähän sopimukseen liittyviä tärkeitä kysymyksiä sekä kaikkia muita kahdenvälisiä tai kansainvälisiä osapuolten yhteisen edun mukaisia kysymyksiä.

116 ARTIKLA

1. Vakautus- ja assosiaationeuvosto koostuu Euroopan unionin neuvoston ja Euroopan komission jäsenistä sekä Bosnia ja Hertsegovinan ministerineuvoston jäsenistä.

2. Vakautus- ja assosiaationeuvosto vahvistaa työjärjestyksensä.

3. Vakautus- ja assosiaationeuvoston jäsenet voivat käyttää edustajaa sen työjärjestyksessä vahvistettavien edellytyksin.

4. Vakautus- ja assosiaationeuvoston puheenjohtajana toimii sen työjärjestyksen määräysten mukaisesti vuorotellen yhteisön edustaja ja Bosnia ja Hertsegovinan edustaja.

5. Euroopan investointipankki osallistuu sitä koskevissa asioissa tarkkailijana vakautus- ja assosiaationeuvoston työhön.

117 ARTIKLA

Vakautus- ja assosiaationeuvosto käyttää päätösvaltaa tämän sopimuksen soveltamisalalla ja siinä määräytyissä tapauksissa tässä sopimuksessa vahvistettujen tavoitteiden saavuttamiseksi. Tehdyt päätökset sitovat osapuolia, joiden on toteutettava päätösten täytäntöönpanemiseksi tarvittavat toimenpiteet. Vakautus- ja assosiaationeuvosto voi tarvittaessa myös antaa suosituksia. Se tekee päätöksensä ja antaa suosituksensa osapuolten yhteisestä sopimuksesta.

118 ARTIKLA

1. Vakautus- ja assosiaationeuvostoa avustaa sen tehtävissä vakautus- ja assosiaatiokomitea, joka koostuu Euroopan unionin neuvoston ja Euroopan komission edustajista sekä Bosnia ja Hertsegovinan ministerineuvoston edustajista.

2. Vakautus- ja assosiaationeuvosto määrää työjärjestyksessään vakautus- ja assosiaatiokomitean tehtävät, joihin kuuluu vakautus- ja assosiaationeuvoston kokousten valmistelu, ja päättää kyseisen komitean toimintatavoista.

3. Vakautus- ja assosiaationeuvosto voi siirtää toimivaltaansa vakautus- ja assosiaatiokomitealle. Tällöin vakautus- ja assosiaatiokomitea tekee päätöksensä 117 artiklassa määrättyin edellytyksin.

119 ARTIKLA

Vakautus- ja assosiaatiokomitea voi perustaa alakomiteoita.

Tämän sopimuksen voimaantulopäivää seuraavan ensimmäisen vuoden loppuun mennessä vakautus- ja assosiaationeuvosto perustaa tämän sopimuksen asianmukaisen täytäntöönpanon edellyttämät alakomiteat.

Perustetaan maahanmuuttokysymyksiä käsittelevä alakomitea.

120 ARTIKLA

Vakautus- ja assosiaationeuvosto voi päättää perustaa muita erityiskomiteoita tai - elimiä avustamaan sitä sen tehtävien hoitamisessa. Vakautus- ja assosiaationeuvosto määrittelee työjärjestyksessään tällaisten komiteoiden tai elinten kokoonpanon, tehtävät ja toimintatavat.

121 ARTIKLA

Perustetaan parlamentaarinen vakautus- ja assosiaatiovaliokunta. Siinä kokoontuvat Bosnia ja Hertsegovinan parlamentin ja Euroopan parlamentin jäsenet mielipiteiden vaihtoa varten. Se kokoontuu itse määräämnsä väliajoin.

Parlamentaarinen vakautus- ja assosiaatiovaliokunta muodostuu Euroopan parlamentin sekä Bosnia ja Hertsegovinan parlamentin jäsenistä.

Parlamentaarinen vakautus- ja assosiaatiovaliokunta vahvistaa työjärjestyksensä.

Parlamentarisen vakautus- ja assosiaatiovaliokunnan puheenjohtajana toimii sen työjärjestyksen määräysten mukaisesti vuorotellen Euroopan parlamentin jäsen ja Bosnia ja Hertsegovinan parlamentin jäsen.

122 ARTIKLA

Kumpikin osapuoli sitoutuu varmistamaan tämän sopimuksen soveltamisalaan kuuluvissa asioissa, että toisen osapuolen luonnolliset henkilöt ja oikeushenkilöt voivat, ilman syrjintää sen omiin kansalaisiin verrattuna, saattaa asiansa osapuolten toimivaltaisten tuomioistuinten ja hallintoelinten käsiteltäväksi puolustaessaan yksilönoikeuksiaan ja omistusoikeuksiaan.

123 ARTIKLA

Tämän sopimuksen määräykset eivät estä osapuolta toteuttamasta toimenpiteitä:

a) joita se pitää tarpeellisina keskeisten turvallisuusetujensa vastaisten tietojen luovutuksen estämiseksi;

b) jotka liittyvät aseiden, ammusten tai sotilastarvikkeiden tuotantoon tai kauppaan taikka puolustuksen kannalta välttämättömään tutkimukseen, kehitystyöhön tai tuotantoon, jos nämä toimenpiteet eivät heikennä sellaisten tuotteiden kilpailuedellytyksiä, joita ei ole tarkoitettu nimenomaan sotilaalliseen käyttöön;

c) jotka se arvioi tärkeiksi oman turvallisuutensa kannalta yleisen järjestyksen ylläpitämiseen vaikuttavissa vakavissa sisäisissä levottomuuksissa, sodan aikana tai sodan uhkaa merkitsevässä vakavassa kansainvälisessä jännitystilassa taikka täyttääkseen velvoitteet, joihin se on sitoutunut rauhan ja kansainvälisen turvallisuuden ylläpitämiseksi.

124 ARTIKLA

1. Tämän sopimuksen soveltamisaloilla ja rajoittamatta siihen sisältyviä erityismääräyksiä:

a) Bosnia ja Hertsegovinan yhteisöön soveltamat järjestelyt eivät saa johtaa syrjintään jäsenvaltioiden, niiden kansalaisten tai niiden yritysten välillä;

b) yhteisön Bosnia ja Hertsegovinaan soveltamat järjestelyt eivät saa johtaa syrjintään

Bosnia ja Hertsegovinan kansalaisten tai sen yritysten välillä.

2. Edellä olevan 1 kohdan määräykset eivät rajoita osapuolten oikeutta soveltaa verolainsäädännön asiaan liittyviä säännöksiä verovelvollisiin, jotka ovat keskenään erilaisessa tilanteessa asuinpaikkansa suhteen.

125 ARTIKLA

1. Osapuolet toteuttavat kaikki tarvittavat yleiset tai erityiset toimenpiteet varmistaakseen tästä sopimuksesta johtuvien velvoitteidensa täyttämisen. Ne varmistavat, että tässä sopimuksessa asetetut tavoitteet saavutetaan.

2. Osapuolet sopivat aloittavansa kumman tahansa osapuolen pyynnöstä viipymättä neuvottelut sopivia kanavia käyttäen keskustellakseen tämän sopimuksen tulkintaa tai täytäntöönpanoa koskevista tai muista osapuolten suhteita koskevista kysymyksistä.

3. Kumpikin osapuoli voi saattaa vakautus- ja assosiaationeuvoston käsiteltäväksi kaikki tämän sopimuksen soveltamista tai tulkintaa koskevat riidat. Tällöin sovelletaan 126 artiklaa ja tarvittaessa pöytäkirjaa N:o 6.

Vakautus- ja assosiaationeuvosto voi ratkaista riidan sitovalla päätöksellä.

4. Jos osapuoli katsoo, että toinen osapuoli on jättänyt täyttämättä tämän sopimuksen mukaisen velvoitteensa, se voi toteuttaa tarvittavat toimenpiteet. Ennen näiden toimenpiteiden toteuttamista, lukuun ottamatta erityisen kiireellisiä tapauksia, sen on annettava vakautus- ja assosiaationeuvostolle kaikki tarvittavat tiedot tilanteen perusteellista käsittelyä varten molempien osapuolten hyväksyttävissä olevan ratkaisun löytämiseksi.

Toimenpiteitä valittaessa on etusijalle asetettava ne, joista on vähiten haittaa tämän sopimuksen toiminnalle. Näistä toimenpiteistä on ilmoitettava viipymättä vakautus- ja assosiaationeuvostolle, ja toisen osapuolen sitä pyytäessä niistä neuvotellaan vakautus- ja assosiaationeuvostossa, vakautus- ja assosiaa-

tiokomiteassa tai muussa 119 tai 120 artiklan nojalla perustetussa elimessä.

5. Edellä olevien 2, 3 ja 4 kohdan määräykset eivät vaikuta millään tavoin 30, 38, 39, 40 ja 44 artiklaan sekä pöytäkirjaan N:o 2 eivätkä rajoita niiden soveltamista.

126 ARTIKLA

1. Jos osapuolten välillä syntyy tämän sopimuksen tulkintaa tai soveltamista koskeva riita, toinen osapuoli esittää toiselle osapuolelle ja vakautus- ja assosiaationeuvostolle riidanalaisen asian ratkaisemista koskevan virallisen pyynnön.

Jos osapuoli katsoo, että toisen osapuolen toteuttama toimenpide tai laiminlyömy toiminta on vastoin sille tästä sopimuksesta johdettavia velvoitteita, riidan ratkaisemista koskevassa virallisessa pyynnössä on perusteltava tämä kanta ja tarvittaessa mainittava, että kyseinen osapuoli voi toteuttaa 125 artiklan 4 kohdassa tarkoitettuja toimenpiteitä.

2. Osapuolet pyrkivät ratkaisemaan riidan aloittamalla neuvottelut vakautus- ja assosiaationeuvostossa ja muissa 3 kohdassa tarkoitetuissa elimissä, jotta kummankin osapuolen hyväksyttävissä oleva ratkaisu saavutetaan mahdollisimman pian.

3. Osapuolet antavat vakautus- ja assosiaationeuvostolle kaikki tilanteen perusteellista käsittelyä varten tarvittavat tiedot.

Riidasta neuvotellaan jokaisessa vakautus- ja assosiaationeuvoston kokouksessa, kunnes se saadaan ratkaistua, jollei pöytäkirjan N:o 6 mukaista välimiesmenettelyä ole aloitettu. Riita katsotaan ratkaistuksi, kun vakautus- ja assosiaationeuvosto on tehnyt sitovan päätöksen asian ratkaisemiseksi 125 artiklan 3 kohdassa tarkoitettulla tavalla tai kun se on vahvistanut, että riitaa ei enää ole.

Riidasta voidaan neuvotella missä tahansa vakautus- ja assosiaatiokomitean tai muun 119 tai 120 artiklan nojalla perustetun komitean tai elimen kokouksessa osapuolten yhteisestä sopimuksesta tai toisen osapuolen

pyynnöstä. Neuvotteluja voidaan käydä myös kirjallisesti.

Kaikki neuvottelujen aikana annetut tiedot ovat luottamuksellisia.

4. Pöytäkirjan N:o 6 soveltamisalaan kuuluvissa asioissa kumpi osapuoli tahansa voi saattaa riidan ratkaistavaksi pöytäkirjan mukaisessa välimiesmenettelyssä, jos osapuolet eivät ole onnistuneet ratkaisemaan sitä kahden kuukauden kuluttua 1 kohdan mukaisen riitojenratkaisumenettelyn aloittamisesta.

127 ARTIKLA

Tämä sopimus ei vaikuta niihin oikeuksiin, jotka yksilöille ja talouden toimijoille varmistetaan voimassa olevissa yhtä tai useampaa jäsenvaltiota ja Bosnia ja Hertsegovinaa sitovissa sopimuksissa, ennen kuin samanarvoiset yksilöitä ja talouden toimijoita koskevat oikeudet on saavutettu tämän sopimuksen nojalla.

128 ARTIKLA

Liitteet I–VII sekä pöytäkirjat N:o 1–7 ovat erottamaton osa tätä sopimusta.

Marraskuun 22 päivänä 2004 allekirjoitettu Euroopan yhteisön ja Bosnia ja Hertsegovinan välinen puitesopimus Bosnia ja Hertsegovinan osallistumista yhteisön ohjelmiin koskevista yleisperiaatteista¹ ja sen liite ovat erottamaton osa tätä sopimusta. Puitesopimuksen soveltamista tarkastellaan sen 8 artiklassa määrätyllä tavalla vakautus- ja assosiaationeuvostossa, joka voi tarvittaessa muuttaa puitesopimusta.

129 ARTIKLA

Tämä sopimus tehdään rajoittamattomaksi ajaksi.

¹ EUVL L 192, 22.7.2005, s. 9.

Kumpikin osapuoli voi irtisanoa tämän sopimuksen ilmoittamalla asiasta toiselle osapuolelle. Sopimuksen voimassaolo päättyy kuuden kuukauden kuluttua tällaisesta ilmoituksesta.

Kumpikin osapuoli voi keskeyttää välittömästi tämän sopimuksen soveltamisen, jos toinen osapuoli ei noudata jotakin tämän sopimuksen keskeistä osaa.

130 ARTIKLA

Tätä sopimusta sovellettaessa osapuolilla tarkoitetaan yhteisöä tai sen jäsenvaltioita taikka yhteisöä ja sen jäsenvaltioita, kutakin toimivaltansa mukaisesti, sekä Bosnia ja Hertsegovinaa.

131 ARTIKLA

Tätä sopimusta sovelletaan alueisiin, joihin sovelletaan Euroopan yhteisön perustamissopimusta ja Euroopan atomienergiayhteisön perustamissopimusta, näissä sopimuksissa olevien ehtojen mukaisesti, sekä Bosnia ja Hertsegovinan alueeseen.

132 ARTIKLA

Euroopan unionin neuvoston pääsihteeri on tämän sopimuksen tallettaja.

133 ARTIKLA

Tämä sopimus laaditaan kahtena kappaleena bulgarian, englannin, espanjan, hollannin, italian, kreikan, latvian, liettuan, maltan, portugalilain, puolan, ranskan, romanian, ruotsin,

slovakin, sloveenin, suomen, tanskan, tšekin, unkarin, viron, bosnian, kroatian ja serbian kielellä, ja jokainen teksti on yhtä todistusvoimainen.

134 ARTIKLA

Osapuolet ratifioivat tai hyväksyvät tämän sopimuksen omien menettelyjensä mukaisesti.

Ratifiointi- ja hyväksymiskirjat talletetaan Euroopan unionin neuvoston pääsihteeristöön.

Tämä sopimus tulee voimaan viimeisen ratifiointi- tai hyväksymiskirjan talletuspäivää seuraavan toisen kuukauden ensimmäisenä päivänä.

135 ARTIKLA

Väliaikainen sopimus

Jos ennen tämän sopimuksen voimaantulon edellyttämien menettelyjen päätökseen saattamista tämän sopimuksen joidenkin osien määräykset, erityisesti tavaroiden vapaaseen liikkuvuuteen liittyvät määräykset sekä liikennettä koskevat määräykset, saatetaan voimaan yhteisön ja Bosnia ja Hertsegovinan välisillä väliaikaisilla sopimuksilla, osapuolet sopivat, että näissä olosuhteissa tämän sopimuksen IV osaston ja 71 ja 73 artiklan sekä pöytäkirjojen N:o 1, 2, 4, 5, 6 ja 7 ja pöytäkirjan N:o 3 asianomaisten määräysten soveltamiseksi -sopimuksen voimaantulopäivällä -tarkoitetaan väliaikaisen sopimuksen voimaantulopäivää, kun viitataan kyseisissä määräyksissä määrättyihin velvoitteisiin.

LIITEIDEN JA PÖYTÄKIRJOJEN LUETTELO

LIITTEET

Liite I (21 artikla) – Bosnia ja Hertsegovinan tariffimyönnytykset yhteisön teollisuustuotteille

Liite II (27 artiklan 2 kohta) – Pikkuvasikanlihatuotteiden ("baby beef") määritelmä

Liite III (27 artikla) – Bosnia ja Hertsegovinan tariffimyönnytykset yhteisön maataloustuotteille

Liite IV (28 artikla) – Bosnia ja Hertsegovinasta peräisin olevien tavaroiden tuonnissa yhteisöön sovellettavat tullit

Liite V (28 artikla) – Yhteisön peräisin olevien tavaroiden tuonnissa Bosnia ja Hertsegovinaan sovellettavat tullit

Liite VI (50 artikla) – Sijoittautuminen: rahoituspalvelut

Liite VII (73 artikla) – Teollis- ja tekijänoikeudet sekä kaupalliset oikeudet

---

Vakautus- ja assosiaatiosopimuksen liitteitä I–V ja sopimuksen pöytäkirjoja nro 1,2 ja 7 ei ole julkaistu tämän hallituksen esityksen liitteenä. Tekstit ovat nähtävänä Euroopan unionin neuvoston julkisessa asiakirjahakemistossa "<http://register.concilium.europa.eu>".

PÖYTÄKIRJAT

Pöytäkirja N:o 1 (25 artikla) – Yhteisön ja Bosnia ja Hertsegovinan välinen jalostettujen maataloustuotteiden kauppa

Pöytäkirja N:o 2 (42 artikla) – Käsitteen ”alkuperä tuotteet” määrittely ja hallinnollisen yhteistyön menetelmät tätä yhteisön ja Bosnia ja Hertsegovinan välistä sopimusta sovellettaessa

Pöytäkirja N:o 3 (59 artikla) – Maakuljetukset

Pöytäkirja N:o 4 (71 artikla) – Terästeollisuuden valtiontuki

Pöytäkirja N:o 5 (97 artikla) – Keskinäinen hallinnollinen avunanto tulliasioissa

Pöytäkirja N:o 6 (126 artikla) – Riitojen ratkaiseminen

Pöytäkirja N:o 7 (27 artikla) – Viinien vastavuoroiset etuusmyönnytykset, viinien, väkevien alkoholijuomien ja maustettujen viinien nimitysten vastavuoroinen tunnustaminen, suoja ja valvonta

LIITE VI

SIIJOITTAUTUMINEN: RAHOITUSPALVELUT
(V osaston II luku)RAHOITUSPALVELUT:
MÄÄRITELMÄT

Rahoituspalveluilla tarkoitetaan toisen osapuolen rahoituspalvelujen tarjoajan tarjoamaa rahoitusluonteista palvelua.

Rahoituspalveluihin kuuluvat seuraavat toiminnot:

A. Kaikki vakuutustoiminta ja siihen liittyvät palvelut:

1. ensivakuutus (mukaan luettuna rinnakkaisvakuutus):

- i) henkivakuutus;
- ii) vahinkovakuutus;

2. jälleenvakuutus ja edelleenvakuutus;

3. vakuutusten välittäminen kuten vakuutusmeklarien ja -asiamiesten toiminta;

4. vakuutusten liitännäispalvelut, kuten neuvonta-, aktuaari-, riskinarviointi- ja vahingonkäsittelypalvelut.

B. Pankkipalvelut ja muut rahoituspalvelut (lukuun ottamatta vakuutuspalveluja):

1. talletusten ja muiden takaisinmaksettavien varojen vastaanotto yleisöltä;

2. kaikenlainen antolainaustoiminta, muun muassa kulutusluotot, kiinnitysluotot, factoring-rahoitus ja liiketoiminnan rahoitus;

3. rahoitusleasing;

4. kaikki maksu- ja rahansiirtopalvelut, mukaan luettuina luotto- ja maksukortit, matkasekit ja pankkivekselit;

5. takaukset ja sitoumukset;

6. kauppa omaan tai asiakkaiden lukuun pörssissä, OTC-markkinoilla tai muulla tavalla, erityisesti seuraavilla välineillä:

a) rahamarkkinavälineet (sekit, vekselit, talletustodistukset jne.);

b) ulkomaanvaluutta;

c) johdannaistuotteet, mukaan luettuina, muttei yksinomaan, futuurit ja optiot;

d) valuuttakurssit ja korkovälineet, mukaan luettuina sellaiset tuotteet kuin swapsopimukset, korkotermiinit jne.;

e) siirtokelpoiset arvopaperit;

f) muut markkinakelpoiset välineet ja rahoitusomaisuus, mukaan luettuina jalometalliharkot;

7. osallistuminen asiamiehenä (julkisesti tai yksityisesti) kaikentyyppisten arvopapereiden liikkeeseenlaskuun, myös merkintävastuuseen ja sijoitukseen, ja liikkeeseenlaskuun liittyvien palvelujen tarjoaminen;

8. välitystoiminta rahamarkkinoilla;

9. omaisuuden hoito, erityisesti käteisvarojen tai arvopaperisalkun hoito, yhteissijoitusten hoidon kaikki muodot, eläkerahastojen hoito sekä arvopapereiden talletus- ja notariattipalvelut;

10. rahoitusvaroihin kuten arvopapereihin, johdannaistuotteisiin ja muihin siirtokelpoisiin välineisiin liittyvät maksu- ja selvityspalvelut;

11. rahoitustietojen antaminen ja siirto, rahoitukseen liittyvä tietojenkäsittely ja siihen

liittyvien ohjelmistojen toimittaminen muiden rahoituspalvelujen tarjoajien toimesta;

12. neuvonta, välitys ja muut edellä 1–11 alakohdassa lueteltuihin erilaisiin toimintoihin liittyvät rahoituspalvelut, mukaan luettuina luottotiedot ja luottoarviot, sijoituksiin ja salkunhoitoon liittyvä tutkimus ja neuvonta sekä yritysostoihin ja yritysten uudelleenjärjestelyihin ja toimintaperiaatteisiin liittyvä neuvonta.

Seuraavat toimet eivät kuulu rahoituspalvelujen määritelmään:

a) keskuspankkien tai muiden julkisten laitosten toteuttamat toimet raha- ja valuuttakurssipolitiikkaa harjoitettaessa;

b) keskuspankkien sekä julkisten toimielinten, viranomaisten tai laitosten harjoittama toiminta valtion lukuun tai valtion takuulla lukuun ottamatta tapauksia, joissa näiden julkisten yhteisöjen kanssa kilpailevat rahoituspalvelujen tarjoajat voivat harjoittaa tätä toimintaa;

c) lakisääteiseen sosiaaliturva- tai eläkejärjestelmään kuuluva toiminta lukuun ottamatta tapauksia, joissa julkisten yhteisöjen tai yksityisten laitosten kanssa kilpailevat rahoituspalvelujen tarjoajat voivat harjoittaa tätä toimintaa.

TEOLLIS- JA TEKIJÄNOIKEUDET SEKÄ KAUPALLISET OIKEUDET
(73 artikla)

1. Tämän sopimuksen 73 artiklan 4 kohta koskee seuraavia monenvälisiä sopimuksia, joiden osapuolia jäsenvaltiot ovat tai joita jäsenvaltiot tosiasiallisesti soveltavat:

– Budapestin sopimus mikro-organismien tallettamisen kansainvälisestä tunnustamisesta patentinhakumenettelyä varten (Budapest 1977, muutettu vuonna 1980);

– Haagin sopimus teollismallien kansainvälisestä tallettamisesta (Geneven sopimus, 1999);

– tavaramerkkien kansainvälisestä rekisteröinnistä tehdyn Madridin sopimuksen pöytäkirja (Madridin pöytäkirja 1989);

– tavaramerkkilainsäädäntöä koskeva yleissopimus (Geneve 2000);

– äänitteiden valmistajien suojaamiseksi heidän äänitteidensä luvattomalta jäljentämiseltä tehty yleissopimus (ääniteyleissopimus, Geneve 1971);

– kansainvälinen yleissopimus esittävien taiteilijoiden, äänitteiden valmistajien sekä radioyriyten suojaamisesta (Rooman yleissopimus 1961);

– Strasbourgin sopimus kansainvälisestä patenttiluokituksesta (Strasbourg 1971, muutettu 1979);

– Wienin sopimus tavaramerkkien kuvallisia elementtejä sisältävien osuuksien kansainvälisen luokituksen perustamisesta (Wien 1973, muutettu 1985);

– WIPO:n tekijänoikeussopimus (Geneve, 1996);

– WIPO:n esitys- ja äänitesopimus (Geneve, 1996);

– uusien kasvilajikkeiden suojaamista koskeva kansainvälinen yleissopimus (UPOV-yleissopimus, Pariisi 1961, tarkistettu vuosina 1972, 1978 ja 1991);

– yleissopimus Eurooppapatenttien myöntämisestä (Euroopan patenttisopimus – München, 1973, muutettu, vuoden 2000 tarkistus mukaan luettuna);

– tavaramerkkioikeutta koskeva sopimus (Geneve 1994).

2. Osapuolet vahvistavat pitävänsä tärkeinä seuraaviin monenvälisiin sopimuksiin perustuvia velvoitteita:

– maailman henkisen omaisuuden järjestön perustava yleissopimus (WIPO-yleissopimus, Tukholma 1967, muutettu vuonna 1979);

– Bernin yleissopimus kirjallisten ja taiteellisten teosten suojaamisesta (Pariisin asiakirja 1971);

– Brysselin yleissopimus satelliitin välittämien ohjelmasignaalien jakamisesta (Bryssel 1974);

– Locarnon sopimus teollisuusmallien kansainvälisen luokituksen perustamisesta (Locarno 1968, muutettu 1979);

– Madridin sopimus tavaramerkkien kansainvälisestä rekisteröinnistä (Tukholman asiakirja 1967, muutettu 1979);

– Nizzan sopimus tavaroiden ja palvelujen kansainvälisestä luokituksesta tavaramerkki-

en rekisteröintiä varten (Geneve 1977, muutettu 1979);

– patenttiyhteistyösopimus (Washington 1970, muutettu 1979 ja 1984).

– Pariisin yleissopimus teollisuus oikeuden suojelemisesta (Tukholman asiakirja 1967, muutettu 1979);

PÖYTÄKIRJA N:O 3**MAAKULJETUKSET****1 ARTIKLA***Tarkoitus*

Tämän pöytäkirjan tavoitteena on edistää osapuolten välistä maakuljetusalan yhteistyötä erityisesti kauttakulkuliikenteen osalta ja varmistaa tätä varten osapuolten alueiden välisen ja niiden kautta kulkevan liikenteen yhteensovitettu kehitys soveltamalla tämän pöytäkirjan määräyksiä täysimääräisesti ja yhdenmukaisesti.

2 ARTIKLA*Soveltamisala*

1. Yhteistyö kattaa maakuljetukset, erityisesti maantie- ja rautatiekuljetukset sekä yhdistetyt kuljetukset ja niihin liittyvät infrastruktuurit.

2. Tältä osin tämän pöytäkirjan soveltamisalaan sisältyvät erityisesti:

– liikenteen infrastruktuurit kummankin osapuolen alueella siltä osin kuin se on tarpeen tämän pöytäkirjan tavoitteen saavuttamiseksi,

– vastavuoroinen pääsy maantiekuljetusten markkinoille,

– välttämättömät oikeudelliset ja hallinnolliset tukitoimenpiteet, mukaan lukien kaupalliset, verotukselliset, sosiaaliset ja tekniset toimenpiteet,

– yhteistyö ympäristön tarpeita vastaavan kuljetusjärjestelmän kehittämisessä,

– osapuolten liikennepolitiikkojen ja erityisesti liikenteen infrastruktuurien kehittämistä koskeva säännöllinen tietojenvaihto.

3 ARTIKLA*Määritelmät*

Tässä pöytäkirjassa tarkoitetaan:

a) – yhteisön kauttakulkuliikenteellä – sellaista Bosnia ja Hertsegovinan alueen kautta tapahtuvaa tavaraliikennettä yhteisön jäsenvaltiosta tai yhteisön jäsenvaltioon, jonka suorittaa yhteisöön sijoittautunut liikenteenharjoittaja,

b) – Bosnia ja Hertsegovinan kauttakulkuliikenteellä – sellaista yhteisön alueen kautta tapahtuvaa tavaraliikennettä Bosnia ja Hertsegovinasta kolmanteen maahan tai jostakin kolmannelle maasta Bosnia ja Hertsegovinaan, jonka suorittaa Bosnia ja Hertsegovinaan sijoittautunut liikenteenharjoittaja,

c) – yhdistetyllä kuljetuksella – tavaroiden kuljetusta, jossa kuorma-auton, perävaunun, vetoautollisen tai vetoautottoman puoliperävaunun, vaihtokuormatilan tai vähintään 20 jalan kontin kuljettamiseen käytetään maantietä matkan alku- tai loppuosuudella ja toisella osuudella rautatie-, sisävesi- tai merikuljetusta, silloin kun tämän osuuden pituus on yli 100 km linnuntietä ja se muodostaa maantiekuljetuksen alku- tai loppuosuuden:

– joko tavaroiden kuormauspaikan ja lähimmän sopivan rautatien kuormausaseman välillä, kun on kyse alkuosuudesta, ja lähimmän sopivan rautatien purkausaseman ja ta-

varoiden purkauspaikan välillä, kun on kyse loppuosuudesta, tai

– enintään 150 km säteellä linnuntietä sisävesisatamasta tai merisatamasta, missä tavarat laivataan tai puretaan.

INFRASTRUKTUURIT

4 ARTIKLA

Yleinen määräys

Osapuolet sopivat toteuttavansa vastavuoroisesti yhteensovitettuja toimenpiteitä multimodaaliliikenteen infrastruktuurien kehittämiseksi olennaisena keinona ratkaista ongelmat, jotka liittyvät Bosnia ja Hertsegovinan kautta kulkevaan tavaraliikenteeseen, erityisesti yleiseurooppalaisella liikennekäytävällä V sekä liikennekäytävään VII yhteydessä olevalla Savan sisävesiväylällä, jotka ovat osa 5 artiklassa tarkoitettua yhteisymmärryspöytäkirjassa määriteltyä keskeistä alueellista liikenneverkkoa.

5 ARTIKLA

Suunnittelu

Bosnia ja Hertsegovinan ja Kaakkois-Euroopan alueen tarpeita palvelevan, tärkeimmät maantie- ja rautatieväylät, sisävesiväylät ja -satamat, meriliikennesatamat, lentoasemat ja muut liikenneverkon tärkeät osat kattavan alueellisen multimodaaliliikenneverkon kehittäminen Bosnia ja Hertsegovinan alueella on yhteisölle ja Bosnia ja Hertsegovinalle erityisen tärkeää. Tämä verkko määriteltiin alueen ministerien ja Euroopan komission kesäkuussa 2004 allekirjoittamassa yhteisymmärryspöytäkirjassa keskeisen alueellisen liikenneinfrastruktuuriverkon kehittämisestä Kaakkois-Euroopassa. Allekirjoittajien edustajista koostuva ohjauskomitea huolehtii verkon kehittämisestä ja ensisijaisten alojen valinnasta.

6 ARTIKLA

Rahoitus

1. Yhteisö voi osallistua tämän pöytäkirjan 5 artiklassa tarkoitettujen infrastruktuuritöiden rahoitukseen tämän sopimuksen 112 artiklan mukaisesti. Rahoitukseen osallistuminen voidaan toteuttaa Euroopan investointipankin myöntäminä luottoina sekä käyttäen muita rahoitusmuotoja, joilla voidaan antaa käyttöön lisävaroja.

2. Töiden nopeuttamiseksi Euroopan komissio pyrkii mahdollisuuksien mukaan edistämään muiden täydentävien rahoituslähteiden käyttöä, kuten tiettyjen yhteisön jäsenvaltioiden kahdenvälisiä sijoituksia tai sijoituksia julkisista ja yksityisistä rahastoista.

RAUTATIEKULJETUKSET JA YHDISTETYT KULJETUKSET

7 ARTIKLA

Yleinen määräys

Osapuolet toteuttavat vastavuoroisesti yhteensovitettuja toimenpiteitä rautatiekuljetusten ja yhdistettyjen kuljetusten kehittämiseksi ja edistämiseksi, jotta näiden kuljetusmuotojen avulla voidaan tulevaisuudessa hoitaa merkittävä osa osapuolten välisistä kuljetuksista ja kauttakulkuliikenteestä Bosnia ja Hertsegovinan kautta entistä ympäristöystävällisemmällä tavalla.

8 ARTIKLA

Infrastruktuureihin liittyvät erityisnäkökohdat

Bosnia ja Hertsegovinan rautateiden nykyaikaistamisen yhteydessä toteutetaan tarvittavat toimet niiden mukauttamiseksi yhdistettyjen kuljetusten järjestelmää varten kiinnittäen erityisesti huomiota pääteasemien kehittämiseen ja rakentamiseen, tunnelien kokoon sekä kapasiteettiin, mikä edellyttää huomattavia sijoituksia.

9 ARTIKLA

Tukitoimenpiteet

Osapuolet toteuttavat kaikki tarvittavat toimenpiteet yhdistettyjen kuljetusten kehittämiseksi.

Näiden toimenpiteiden tarkoituksena on:

– kannustaa kuljetuspalvelujen käyttäjiä ja tavarantoimittajia käyttämään yhdistettyjä kuljetuksia,

– saattaa yhdistetyt kuljetukset kilpailukykyisiksi maantiekuljetuksiin verrattuna erityisesti yhteisön tai Bosnia ja Hertsegovinan lainsäädäntönsä mukaisesti myöntämän taloudellisen tuen avulla,

– kannustaa yhdistettyjen kuljetusten käyttöä pitkillä matkoilla ja edistää erityisesti vaihtokorien, konttien ja yleensä miehittämättömien kuljetusten käyttöä,

– nopeuttaa yhdistettyjä kuljetuksia ja parantaa niiden luotettavuutta sekä erityisesti:

– lisätä junavuoroja ja mukauttaa ne tavarantoimittajien ja kuljetuspalvelujen tarpeisiin, lyhentää odotusaikoja pääteasemilla ja lisätä asemien tuottavuutta,

– poistaa soveltuvin keinoin esteet lähestymisväyliltä yhdistettyjen kuljetusten käytön helpottamiseksi,

– yhdenmukaistaa tarvittaessa erityiskaluston painoja, mittoja ja tiettyjä muita teknisiä ominaisuuksia koskevia määräyksiä, erityisesti mittojen riittävän yhteensopivuuden varmistamiseksi, ja toteuttaa yhteensovitettuja toimenpiteitä liikennemäärien vaatiman kaluston tilaamiseksi ja käyttöön ottamiseksi, ja

– yleisesti ottaen toteuttaa muut asiaa koskevat toimenpiteet.

10 ARTIKLA

Rautateiden osuus

Osapuolet suosittelevat sen mukaisesti, kuuluuko asia valtion vai rautateiden toimivaltaan, sekä matkustaja- että tavaraliikenteen osalta seuraavia toimia:

– kahden- ja monenvälisen sekä rautatiealan kansainvälisissä järjestöissä tehtävän yhteistyön lujittaminen kaikilla aloilla erityisesti liikennepalvelujen laadun ja turvallisuuden parantamiseksi,

– sellaisen yhteisen rautatiejärjestelmän käyttöön ottaminen, jonka avulla tavarantoimittajia kannustetaan lähettämään lasti erityisesti kauttakulkuliikenteessä mieluummin rautatie- kuin maantiekuljetuksena noudattaen terveen kilpailun ja käyttäjän vapaan valinnan periaatteita,

– Bosnia ja Hertsegovinan valmistautuminen osallistumaan rautateiden kehittämistä koskevan yhteisön säännösten täytäntöönpanoon ja tulevaan kehitykseen.

MAANTIELIIKENNE

11 ARTIKLA

Yleiset määräykset

1. Vastavuoroisen kuljetusmarkkinoille pääsyn osalta osapuolet sopivat säilyttävänsä alkuvaiheessa järjestelmän, joka perustuu kunkin yhteisön jäsenvaltion ja Bosnia ja Hertsegovinan välillä tehtyihin kahdenvälisiin sopimuksiin tai muihin kahdenvälisiin kansainvälisiin asiakirjoihin, tai jos tällaisia sopimuksia tai asiakirjoja ei ole, vuonna 1991 vallinneeseen tosiasialliseen tilanteeseen, sanotun kuitenkin rajoittamatta 2 kohdan soveltamista.

Kunnes 12 artiklassa tarkoitettu yhteisön ja Bosnia ja Hertsegovinan välinen maantiekuljetusten markkinoille pääsyä koskeva sopimus ja 13 artiklan 2 kohdassa tarkoitettu yhteisön ja Bosnia ja Hertsegovinan tieliikenteen verotusta koskeva sopimus tehdään, Bosnia ja Hertsegovina toimii yhteistyössä yhteisön jäsenvaltioiden kanssa tarvittavien muutosten tekemiseksi voimassa oleviin kahdenvälisiin sopimuksiin niiden mukauttamiseksi tähän pöytäkirjaan.

2. Osapuolet sopivat vapauttavansa kokonaan yhteisön kauttakulkuliikenteen pääsyn Bosnia ja Hertsegovinan kautta ja Bosnia ja Hertsegovinan kauttakulkuliikenteen pääsyn yhteisön kautta tämän sopimuksen voimaantulopäivästä.

3. Jos yhteisön tieliikenteen harjoittajien kauttakulkuliikenne lisääntyy 2 kohdan nojalla myönnettyjen oikeuksien seurauksena siten, että se aiheuttaa tai uhkaa aiheuttaa vakavaa vahinkoa teiden infrastruktuurille ja/tai liikenteen sujuvuudelle 5 artiklassa mainituilla väylillä, tai jos Bosnia ja Hertsegovinan rajojen lähellä olevalla yhteisön alueella ilmenee ongelmia samoissa olosuhteissa, asia toimitetaan vakautus- ja assosiaationeuvoston käsiteltäväksi tämän sopimuksen 117 artiklan mukaisesti. Osapuolet voivat ehdottaa kyseisen vahingon rajoittamiseksi tai lieventämiseksi tarvittavia poikkeuksellisia väliaikaisia syrjimättömiä toimenpiteitä.

4. Jos yhteisö vahvistaa sääntöjä, joiden tavoitteena on vähentää Euroopan unionissa rekisteröityjen raskaiden tavarankuljetusajoneuvojen aiheuttamaa ympäristön pilaantumista ja parantaa liikenneturvallisuutta, samanlaista järjestelmää sovelletaan Bosnia ja Hertsegovinassa rekisteröityihin raskaisiin tavarankuljetusajoneuvoihin, jotka haluavat liikkua yhteisön alueella. Vakautus- ja assosiaationeuvosto päättää tarvittavista yksityiskohtaisista säännöistä.

5. Osapuolet pidättäytyvät yksipuolisista toimista, jotka voivat johtaa syrjintään yhteisön ja Bosnia ja Hertsegovinan liikenteenharjoittajien tai ajoneuvojen välillä. Kumpikin osapuoli toteuttaa tarvittavat toimet toisen osapuolen alueelle suuntautuvan tai sen kaut-

ta kulkevan maantieliikenteen helpottamiseksi.

12 ARTIKLA

Pääsy markkinoille

Osapuolet sitoutuvat ensisijaisesti toimimaan yhdessä sisäisten sääntöjensä mukaisesti löytääkseen:

– toimintatapoja, joilla voidaan edistää sellaisen kuljetusjärjestelmän kehittämistä, joka vastaa osapuolten tarpeita ja joka on yhteensopiva yhteisön sisämarkkinoiden täytäntöönpanon ja yhteisen kuljetuspolitiikan toteuttamisen sekä Bosnia ja Hertsegovinan talous- ja liikennepolitiikan kanssa,

– lopullisen järjestelmän, jolla säännellään osapuolten pääsyä tulevaisuudessa toistensa maantiekuljetusmarkkinoille vastavuoroisuusperiaatteen mukaisesti.

13 ARTIKLA

Verotus, tiemaksut ja muut maksut

1. Osapuolet hyväksyvät, että kummankin osapuolen tieliikenteen ajoneuvojen verotus, tiemaksut ja muut maksut eivät saa olla syrjiviä.

2. Osapuolet aloittavat neuvottelut päästäkseen sopimukseen tieliikenteen verotuksesta mahdollisimman pian yhteisön hyväksymien asiaa koskevien sääntöjen perusteella. Tämän sopimuksen tarkoituksena on erityisesti rajat ylittävän liikenteen vapaan kulun varmistaminen, osapuolten soveltamien tieliikennettä koskevien verotusjärjestelmien välisten erojen asteittainen poistaminen ja kyseisistä eroista johtuvien kilpailun vääristymien poistaminen.

3. Siihen saakka, kun 2 kohdassa mainitut neuvottelut saatetaan päätökseen, osapuolet poistavat yhteisön ja Bosnia ja Hertsegovinan tieliikenteen harjoittajien välisen eriarvoisen kohtelun raskaiden tavarankuljetus-

ajoneuvojen liikennöimistä ja/tai omistamista koskevien verojen ja maksujen määräämisessä sekä osapuolten alueella tapahtuvaa kuljetustoimintaa koskevien verojen tai maksujen määräämisessä. Bosnia ja Hertsegovina sitoutuu pyydettäessä ilmoittamaan Euroopan komissiolle soveltamiensa verojen, tiemaksujen ja muiden maksujen määrät sekä niiden laskentamenetelmät.

4. Edellä 2 kohdassa ja 12 artiklassa tarkoitettujen sopimusten tekemiseen saakka tämän sopimuksen voimaantulon jälkeen esitetyistä Bosnia ja Hertsegovinan kautta kulkevaan yhteisön kauttakululiikenteeseen sovellettavien verojen, tiemaksujen tai muiden maksujen sekä niiden kantamisjärjestelyjen muutoksista on järjestettävä ennakolta kuulemismenettely.

14 ARTIKLA

Painot ja mitat

1. Bosnia ja Hertsegovina hyväksyy yhteisön paino- ja mittastandardien mukaisten tieliikenteen ajoneuvojen vapaan ja esteettömän liikkumisen 5 artiklassa mainituilla väylillä. Kuuden kuukauden ajan tämän sopimuksen voimaantulosta Bosnia ja Hertsegovinan standardeista poikkeavista tieliikenteen ajoneuvoista peritään erityinen ketään syrjimätön maksu, joka on suhteessa ylimääräisestä akselipainosta aiheutuvaan vahinkoon.

2. Bosnia ja Hertsegovina pyrkii yhdenmukaistamaan lainsäädäntönsä ja standardinsa tienrakentamisen alalla yhteisössä voimassa olevan lainsäädännön mukaisesti viidennen tämän sopimuksen voimaantuloa seuraavan vuoden loppuun mennessä ja tekee kaiken voitavansa 5 artiklassa tarkoitettujen olemassa olevien väylien parantamiseksi ehdotetussa ajassa uuden lainsäädännön ja uusien standardien mukaisiksi taloudellisten mahdollisuuksiensa mukaisesti.

15 ARTIKLA

Ympäristö

1. Osapuolet pyrkivät ympäristön suojelemiseksi ottamaan käyttöön raskaiden tavarankuljetusajoneuvojen kaasua- ja hiukkaspäästöjä sekä melutasoa koskevia standardeja, joiden avulla varmistetaan suojelun korkea taso.

2. Jotta alan teollisuudelle voidaan antaa selkeää tietoa ja jotta kannustettaisiin tutkimus- ja ohjelmointitoiminnan sekä tuotannon yhteensovittamista, vältetään poikkeuksellisten kansallisten standardien antamista.

3. Myös ympäristöä koskevissa kansainvälisissä sopimuksissa vahvistettujen standardien mukaiset ajoneuvot voivat liikennöidä osapuolten alueella ilman muita rajoituksia.

4. Osapuolet toimivat yhdessä uusien standardien käyttöön ottamiseksi ja edellä mainittujen tavoitteiden saavuttamiseksi.

16 ARTIKLA

Sosiaaliset näkökohdat

1. Bosnia ja Hertsegovina yhdenmukaistaa maantiekuljetusalan henkilöstön koulutusta koskevan lainsäädäntönsä yhteisön standardien mukaiseksi erityisesti vaarallisten aineiden kuljetuksen osalta.

2. Kansainvälisessä tieliikenteessä käytettävien ajoneuvojen miehistöjen työstä tehdyn Euroopan sopimuksen (AETR) osapuolena Bosnia ja Hertsegovina ja yhteisö pyrkivät yhdenmukaistamaan mahdollisimman hyvin ajoaikaa ja kuljettajien taukoja ja lepoaikoja sekä miehistöjen kokoonpanoa koskevat politiikkansa tieliikennealan sosiaalilainsäädännön tulevan kehityksen mukaisesti.

3. Osapuolet toimivat yhteistyössä tieliikennealan sosiaalilainsäädännön täytäntöönpanossa ja soveltamisessa.

4. Osapuolet varmistavat tieliikenteen harjoittajan ammattiin pääsyä koskevien lainsäädäntöjensä vastaavuuden, jotta ne voitaisiin vastavuoroisesti tunnustaa.

17 ARTIKLA

Liikennettä koskevat määräykset

1. Osapuolet asettavat kokemuksensa yhteiseen käyttöön ja pyrkivät yhdenmukaistamaan lainsäädäntönsä liikennevirran sujuvuuden parantamiseksi ruuhka-aikoina (viikonloput, juhlapyhät, matkailukausi).

2. Osapuolet edistävät yleisesti tieliikenteen tietojärjestelmän käyttöönottoa, kehittämistä ja yhteensovittamista.

3. Ne pyrkivät yhdenmukaistamaan lainsäädäntönsä pilaantuvien tavaroiden, elävien eläinten ja vaarallisten aineiden kuljetuksen osalta.

4. Osapuolet pyrkivät myös yhdenmukaistamaan kuljettajille annettavan teknisen avun, liikennettä ja muita keskeisiä kysymyksiä koskevien olennaisten tietojen jakamisen matkailijoille sekä pelastuspalvelut, mukaan lukien sairaankuljetukset.

18 ARTIKLA

Liikenneturvallisuus

1. Bosnia ja Hertsegovina yhdenmukaistaa erityisesti vaarallisten aineiden kuljetuksen osalta liikenneturvallisuutta koskevan lainsäädäntönsä yhteisön lainsäädännön kanssa tämän sopimuksen voimaantuloa seuraavan kolmannen vuoden loppuun mennessä.

2. Vaarallisten aineiden kansainvälisistä tiekuljetuksista tehdyn eurooppalaisen sopimuksen (ADR) sopimuspuolena Bosnia ja Hertsegovina ja yhteisö pyrkivät yhdenmukaistamaan mahdollisimman hyvin vaarallisten aineiden kuljetuksia koskevat politiikkansa.

3. Osapuolet toimivat yhteistyössä liikenneturvallisuutta koskevan lainsäädännön täytäntöönpanossa ja soveltamisessa erityisesti ajokorttien ja liikenneonnettomuuksien vähentämiseen tähtäävien toimenpiteiden osalta.

MUODOLLISUUKSIEN YKSINKERTAISTAMINEN

19 ARTIKLA

Muodollisuuksien yksinkertaistaminen

1. Osapuolet sopivat yksinkertaistavansa tavaravirtojen kulkua sekä niiden välisessä että niiden kautta kulkevassa rautatie- ja maantieliikenteessä.

2. Osapuolet sopivat aloittavansa neuvotellut tavaraliikenteeseen liittyvien tarkastusten ja muodollisuuksien helpottamista koskevan sopimuksen tekemiseksi.

3. Osapuolet sopivat tarpeen mukaan toimivansa yhdessä muiden yksinkertaistamiseen liittyvien toimenpiteiden toteuttamisessa ja toteutuksen edistämisessä.

LOPPUMÄÄRÄYKSET

20 ARTIKLA

Soveltamisalan laajentaminen

Jos toinen osapuoli päättelee tämän pöytäkirjan soveltamisesta saadun kokemuksen perusteella, että muiden tämän pöytäkirjan soveltamisalaan kuulumattomien toimenpiteiden toteuttaminen on yhteensovitettuna eurooppalaisen kuljetuspolitiikan edun mukaista ja että niiden avulla voidaan erityisesti edistää kauttakulkuliikenteen ongelman ratkaisemista, se tekee toiselle osapuolelle asiaa koskevat ehdotukset.

21 ARTIKLA

Täytäntöönpano

1. Osapuolet tekevät yhteistyötä tämän sopimuksen 119 artiklan mukaisesti perustettavassa erityisessä alakomiteassa.

2. Kyseinen alakomitea:

a) laatii yhteistyösuunnitelmia rautatiekuljetusten, yhdistettyjen kuljetusten, liikenteen tutkimuksen sekä ympäristön alalla;

b) tutkii tässä pöytäkirjassa olevien määräysten soveltamista ja suosittaa vakautus- ja assosiaatiokomitealle tarkoituksenmukaisia toimenpiteitä mahdollisten ongelmien ratkaisemiseksi;

c) arvioi tilannetta kahden vuoden kuluttua tämän sopimuksen voimaantulosta infrastruktuurien parantamisen ja vapaasta kauttakulusta aiheutuneiden seurausten osalta;

d) yhteensovittaa kansainvälisten kuljetusten ja erityisesti kauttakulkuliikenteen seurantaa, ennusteita ja muuta tilastointia koskevia toimia.

YHTEINEN JULISTUS

1. Yhteisö ja Bosnia ja Hertsegovina ottavat huomioon, että raskaiden tavarankuljetusajoneuvojen tyyppihyväksyntää varten yhteisössä tällä hetkellä hyväksytyt kaasupäästö- ja kohinarajat ovat 9 päivästä marraskuuta 2006¹ seuraavat²:

ESC- ja ELR-testeissä mitatut raja-arvot:

		Hiilimonoksidin massa	Hiilivetyjen massa	Typen oksidien massa	Hiukkasten massa	Savu
		(CO) g/kWh	(HC) g/kWh	(NOx) g/kWh	(PT) g/kWh	m ⁻¹
Rivi B1	Euro IV	1,5	0,46	3,5	0,02	0,5

¹ Euroopan parlamentin ja neuvoston direktiivi 2005/55/EY, annettu 28 päivänä syyskuuta 2005, ajoneuvojen puristus- ja tyttymootoreiden kaasumaisten ja hiukkasmaisten päästöjen sekä ajoneuvoissa käytettävien maa- ja nestekaasulla toimivien ottomootoreiden kaasupäästöjen torjumiseksi toteutettavia toimenpiteitä koskevan jäsenvaltioiden lainsäädännön lähentämisestä (EUVL L 275, 20.10.2005, s. 1), direktiivi sellaisena kuin se on viimeksi muutettuna komission direktiivillä 2006/51/EY (EUVL L 152, 7.6.2006, s. 11).

² Raja-arvoja päivitetään asianomaisten direktiivien sekä niihin mahdollisten myöhemmin tehtävien tarkistusten mukaisesti.

ETC-testissä mitatut raja-arvot:

		Hiilimonoksidin massa	Metaanittomien hiilivetyjen massa	Metaanin massa	Typen oksidien massa	Hiukkasten massa
		(CO) g/kWh	(NMHC) g/kWh	(CH ₄) (a) g/kWh	(NOx) g/kWh	(PT) (b) g/kWh
Rivi B1	Euro IV	4,0	0,55	1,1	3,5	0,03

a)

Ainoastaan maakaasumootoreille.

b) Ei sovelleta kaasukäyttöisiin moottoreihin.

2. Yhteisö ja Bosnia ja Hertsegovina pyrkivät tulevaisuudessa vähentämään moottoriajoneuvojen päästöjä käyttämällä edistynyttä ajoneuvopäästöjen valvontatekniikkaa ja laadukkaampia moottoripolttoaineita.

PÖYTÄKIRJA N:O 4

TERÄSTEOLLISUUDEN VALTIONTUKI

1. Osapuolet toteavat, että Bosnia ja Hertsegovinan on pyrittävä ratkaisemaan viipymättä teräsalansa mahdolliset rakenteelliset heikkoudet maailmanlaajuisen kilpailukykyä varmistamiseksi teollisuudessa.

2. Tämän sopimuksen 71 artiklan 1 kohdan c alakohdan mukaisten sääntöjen lisäksi alueellisista valtiontuista vuosiksi 2007–2013 annettujen suuntaviivojen liitteessä I määritellyn terästeollisuuden valtiontuen soveltuvuutta arvioidaan EY:n perustamissopimuksen 87 artiklan ja johdetun oikeuden perusteella.

3. Sovellettaessa tämän sopimuksen 71 artiklan 1 kohdan c alakohdan määräyksiä terästeollisuuteen yhteisö tunnustaa, että viiden vuoden ajan tämän sopimuksen voimaantulosta Bosnia ja Hertsegovina voi poikkeuksellisesti myöntää valtiontukea vaikeuksissa olevien terästeollisuusyritysten rakenneuudistuksiin, kunhan

(a) tuki johtaa siihen, että tuensaajayritykset ovat pitkällä aikavälillä kannattavia tavanomaisissa markkinaolosuhteissa rakenneuudistuskauden lopussa;

(b) tuen määrä ja tuki-intensiteetti rajoitetaan tiukasti tasolle, joka on ehdottomasti välttämätön kannattavuuden palauttamiseksi, ja tukea vähennetään tarvittaessa asteittain;

(c) maa laatii rakenneuudistusohjelmat, jotka liittyvät yleiseen tuotantokyvyn järkeistämiseen myös sulkemalla tehotonta tuotantokapasiteettia. Jokainen rakenneuudistustukea saava terästeollisuusyritys tarjoaa mahdollisuuksien mukaan vastasuoritteita tuen aiheuttaman kilpailun vääristymisen tasapainottamiseksi.

4. Bosnia ja Hertsegovinan on toimitettava Euroopan komission arvioitavaksi kansallinen rakenneuudistusohjelma ja jokaisen rakenneuudistustukea saavan yrityksen osalta

erillinen liiketoimintasuunnitelma, joka osoittaa, että edellä mainitut edellytykset täyttyvät.

Erillisten liiketoimintasuunnitelmien on oltava tämän sopimuksen 71 artiklan 4 kohdan nojalla perustetun viranomaisen arvioimia ja hyväksymiä tämän pöytäkirjan 3 kohdan noudattamisen osalta.

Euroopan komissio varmistaa, että kansallinen rakenneuudistusohjelma noudattaa 3 kohdan vaatimuksia.

5. Euroopan komissio valvoo suunnitelmien täytäntöönpanoa läheisessä yhteistyössä toimivaltaisten kansallisten viranomaisten kanssa ja erityisesti tämän sopimuksen 71 artiklan 4 kohdan nojalla perustetun viranomaisen kanssa.

Jos valvonta osoittaa, että tämän sopimuksen allekirjoituspäivän jälkeen on myönnetty sellaista tukea tuensaajille, jota ei ole hyväksytty kansallisessa rakenneuudistusohjelmassa, tai rakenneuudistustukea on myönnetty terästeollisuusyrityksille, joita ei ole mainittu kansallisessa rakenneuudistusohjelmassa, Bosnia ja Hertsegovinan valtiontuen valvontaviranomaisen on varmistettava, että tällainen tuki maksetaan takaisin.

6. Yhteisö antaa Bosnia ja Hertsegovinalle pyydettyä teknistä tukea kansallisen rakenneuudistussuunnitelman ja erillisten liiketoimintasuunnitelmien valmisteluun.

7. Osapuolet varmistavat valtiontukien täydellisen läpinäkyvyyden. Erityisesti terästuotantoon Bosnia ja Hertsegovinassa myönnettystä valtiontuesta sekä rakenneuudistusohjelman ja liiketoimintasuunnitelmien täytäntöönpanosta vaihdetaan jatkuvasti kattavia tietoja.

8. Vakautus- ja assosiaationeuvosto valvoo 1–4 kohdassa määrättyjen vaatimusten täy-

täntöönpanoa. Vakautus- ja assosiaationeuvosto voi laatia täytäntöönpanosääntöjä tässä tarkoituksessa.

9. Jos toinen osapuolista katsoo, että toisen osapuolen tietty käytäntö on ristiriidassa tämän pöytäkirjan määräysten kanssa, ja jos tämä käytäntö aiheuttaa tai uhkaa aiheuttaa

haittaa ensiksi mainitun osapuolen eduille tai merkittävää vahinkoa sen omalle tuotannonalalle, kyseinen osapuoli voi toteuttaa tarvittavat toimenpiteet neuvoteltuaan tilanteesta kilpailuasioiden alakomiteassa tai kolmenkymmenen työpäivän kuluttua neuvottelupyynnön esittämisestä.

PÖYTÄKIRJA N:O 5

KESKINÄINEN HALLINNOLLINEN AVUNANTO TULLIASIOISSA

1 ARTIKLA

Määritelmät

Tässä pöytäkirjassa tarkoitetaan:

a) – tullilainsäädännöllä – osapuolten alueilla sovellettavia säännöksiä ja määräyksiä, jotka koskevat tavaroiden tuontia, vientiä, kauttakuljetusta ja asettamista mihin tahansa tullimenettelyyn mukaan luettuina kielto-, rajoitus- ja valvontatoimenpiteet;

b) – pyynnön esittäväällä / esittäneellä viranomaisella – toimivaltaista hallintoviranomaista, jonka osapuoli on nimennyt tähän tarkoitukseen ja joka pyytää avunantoa tämän pöytäkirjan mukaisesti;

c) – pyynnön vastaanottavalla / vastaanotaneella viranomaisella – toimivaltaista hallintoviranomaista, jonka osapuoli on nimennyt tähän tarkoitukseen ja joka vastaanottaa pyynnön avunannosta tämän pöytäkirjan mukaisesti;

d) – henkilötiedoilla – kaikkia tunnistettua tai tunnistettavissa olevaa yksilöä koskevia tietoja;

e) – tullilainsäädännön vastaisella toimella – mitä tahansa tullilainsäädännön rikkomista tai yritystä rikkoa kyseistä lainsäädäntöä.

2 ARTIKLA

Soveltamisala

1. Osapuolet antavat toisilleen apua toimivaltaansa kuuluvilla aloilla tässä pöytäkirjassa määrätyn tavoin ja edellytyksin varmistukseen erityisesti tullilainsäädäntöä rikkovia toimia ehkäisemällä, tutkimalla ja torjumalla, että tätä lainsäädäntöä sovelletaan oikein.

2. Tässä pöytäkirjassa tarkoitettu avunanto tulliasioissa koskee niitä osapuolten hallintoviranomaisia, jotka ovat toimivaltaisia soveltamaan tätä pöytäkirjaa. Avunanto ei rajoita rikosasioissa annettavaa keskinäistä avunantoa koskevien sääntöjen soveltamista. Avunannon piiriin eivät myöskään kuulu tiedot, jotka on saatu oikeusviranomaisten pyynnöstä käytettyjen valtuuksien perusteella, jolleivät nämä viranomaiset ole ennakolta hyväksyneet kyseisten tietojen luovuttamista.

3. Tämän pöytäkirjan soveltamisalaan ei kuulu tullien, verojen ja sakkojen kantamisessa annettava apu.

3 ARTIKLA

Pyynnöstä annettava apu

1. Pynnön vastaanottanut viranomainen toimittaa pyynnön esittäneelle viranomaiselle tämän pyynnöstä kaikki tarvittavat tiedot, jotta tämä voi varmistaa, että tullilainsäädäntöä sovelletaan oikein, mukaan luettuina tiedot havaituista tai suunnitelluista toimista, jotka ovat tai saattaisivat olla tullilainsäädännön vastaisia.

2. Pynnön vastaanottanut viranomainen ilmoittaa pyynnön esittäneelle viranomaiselle tämän pyynnöstä:

a) onko toisen osapuolen alueelta viedyt tavarat tuotu asianmukaisesti toisen osapuolen alueelle, ja yksilöi tarvittaessa tavaroihin sovelletun tullimenettelyn;

b) onko toisen osapuolen alueelle tuodut tavarat viety asianmukaisesti toisen osapuolen alueelta, ja yksilöi tarvittaessa tavaroihin sovelletun tullimenettelyn.

3. Pynnön vastaanottanut viranomainen toteuttaa pyynnön esittäneen viranomaisen

pyynnöstä tarvittavat säännösten mukaiset toimenpiteet varmistaakseen, että erityinen valvonta kohdistetaan:

a) luonnollisiin henkilöihin tai oikeushenkilöihin, joiden perustellusti uskotaan osallistuvan tai osallistuneen tullilainsäädännön vastaisiin toimiin;

b) paikkoihin, joihin tavaroita on koottu tai voidaan koota varastoitaviksi siten, että on perusteltua uskoa, että tavarat on tarkoitettu käytettäväksi tullilainsäädännön vastaisissa toiminna;

c) tavaroihin, joita kuljetetaan tai voidaan kuljettaa siten, että on perusteltua uskoa, että ne on tarkoitettu käytettäväksi tullilainsäädännön vastaisissa toiminna;

d) kuljetusvälineisiin, joita käytetään tai voidaan käyttää siten, että on perusteltua uskoa, että ne on tarkoitettu käytettäväksi tullilainsäädännön vastaisissa toiminna.

4 ARTIKLA

Oma-aloitteinen avunanto

Osapuolet antavat omasta aloitteestaan toisilleen apua säännöstensä ja määräystensä mukaisesti, jos ne pitävät sitä tullilainsäädännön oikean soveltamisen kannalta tarpeellisenä, erityisesti välittämällä seuraavia seikkoja koskevia saamia tietoja:

a) toimet, jotka ovat tai näyttävät olevan tullilainsäädännön vastaisia ja joilla saattaa olla merkitystä toiselle osapuolelle,

b) tullilainsäädännön vastaisissa toiminna käytettävät uudet keinot ja menetelmät,

c) tavarat, joiden tiedetään olevan tullilainsäädännön vastaisten toimien kohteena,

d) luonnolliset henkilöt tai oikeushenkilöt, joiden perustellusti uskotaan osallistuvan tai osallistuneen tullilainsäädännön vastaisiin toimiin;

e) kulkuvälineet, joita perustellusti uskotaan käytetyn tai käytettävän tai voitavan

käyttää tullilainsäädännön vastaisissa toiminna.

5 ARTIKLA

Asiakirjojen toimittaminen ja päätöksistä ilmoittaminen

Pyynnön vastaanottanut viranomaisen toteuttaa pyynnön esittäneen viranomaisen pyynnöstä säännöstensä ja määräystensä mukaisesti kaikki tarvittavat toimenpiteet:

a) kaikkien sellaisten asiakirjojen toimittamiseksi tai

b) sellaisista päätöksistä ilmoittamiseksi, jotka tulevat pyynnön esittävältä viranomaiselta ja

jotka kuuluvat tämän pöytäkirjan soveltamisalaan, pyynnön vastaanottaneen viranomaisen alueella asuvalle tai sinne sijoittautuneelle vastaanottajalle.

Asiakirjojen toimittamista tai päätöksistä ilmoittamista koskevat pyynnot on esitettävä kirjallisesti pyynnön vastaanottavan viranomaisen virallisella kielellä tai jollakin sen hyväksymällä kielellä.

6 ARTIKLA

Avunantoa koskevien pyyntöjen muoto ja sisältö

1. Tämän pöytäkirjan mukaisesti esitetyt pyynnot on tehtävä kirjallisesti. Pyyntöön on liitettävä asiakirjat, jotka katsotaan tarpeelliseksi sen täyttämiseksi. Myös suulliset pyynnot voidaan hyväksyä asian kiireellisyyden perusteella, mutta ne on viipymättä vahvistettava kirjallisesti.

2. Edellä 1 kohdassa tarkoitetuissa pyynnoissa on oltava seuraavat tiedot:

a) pyynnön esittänyt viranomaisen,

b) pyydetty toimenpide,

c) pyynnön tarkoitus ja syy,

d) asiaan liittyvä lainsäädäntö ja muu oikeudellinen aineisto,

e) mahdollisimman tarkat ja laajat tiedot tutkimuksen kohteena olevista luonnollisista henkilöistä tai oikeushenkilöistä,

f) yhteenveto asiaa koskevista merkityksellisistä seikoista ja jo tehdyistä tutkimuksista.

3. Pyynnöt on tehtävä pyynnön vastaanottavan viranomaisen virallisella kielellä tai jollakin sen hyväksymällä kielellä. Tämä vaatimus ei koske 1 kohdassa tarkoitettuun pyyntöön liitettyjä asiakirjoja.

4. Jos pyyntö ei täytä edellä määrättyjä muotovaatimuksia, sen korjaamista tai täydentämistä voidaan vaatia; sitä ennen voidaan kuitenkin määrätä toteutettaviksi varoimenpiteitä.

7 ARTIKLA

Pyyntöjen täyttäminen

1. Pynnön vastaanottanut viranomainen toimii avunpyynnön täyttämiseksi toimivaltansa ja käytettävissä olevien voimavarojensa mukaan samalla tavoin kuin se toimisi omaan lukuunsa tai saman osapuolen muiden viranomaisten pyynnöstä ja toimittaa sillä jo olevia tietoja sekä tekee tai teettää tarkoituksenmukaisia tutkimuksia. Tämä määräys koskee myös kaikkia muita viranomaisia, joille pyynnön vastaanottanut viranomainen on välittänyt pyyntönsä, kun se ei voi toimia itse.

2. Avunantopyynnot täytetään pyynnön vastaanottaneen osapuolen lainsäädännön mukaisesti.

3. Osapuolen toimivaltaiset viranomaiset voivat toisen osapuolen suostumuksella ja sen määräämin edellytyksin saada pyynnön vastaanottaneelta tai 1 kohdan mukaisesti valtuutetulta muulta viranomaiselta näiden toimipaikassa tietoja, jotka koskevat tullilainsäädäntöä tosiasiallisesti tai mahdollisesti rikkovia toimia ja joita pyynnön esittänyt viranomainen tarvitsee tämän pöytäkirjan soveltamiseksi.

4. Osapuolen toimivaltaiset viranomaiset voivat toisen osapuolen suostumuksella ja sen määräämin edellytyksin olla läsnä tämän alueella suoritettavissa tutkimuksissa.

8 ARTIKLA

Ilmoitettavien tietojen muoto

1. Pynnön vastaanottanut viranomainen ilmoittaa tiedustelujen tulokset pyynnön esittäneelle viranomaiselle kirjallisesti ja liittää mukaan tarvittavat asiakirjat, oikeaksi todistetut asiakirjajäljennökset tai muun aineiston.

2. Tiedot voivat olla sähköisessä muodossa.

3. Asiakirjojen alkuperäiskappaleita voidaan toimittaa pyynnöstä ainoastaan tapauksissa, joissa oikeiksi todistetut jäljennökset eivät riitä. Alkuperäiset asiakirjat on palautettava mahdollisimman pian.

9 ARTIKLA

Poikkeukset avunantovelvollisuudesta

1. Avunannosta voidaan kieltäytyä tai sen antamiselle voidaan asettaa edellytyksiä tai vaatimuksia, jos osapuoli katsoo, että tämän pöytäkirjan mukainen avunanto:

a) todennäköisesti vaarantaisi Bosnia ja Hertsegovinan tai yhteisön sellaisen jäsenvaltion täysivaltaisuuden, jolta on tämän pöytäkirjan mukaisesti pyydetty apua; tai

b) todennäköisesti uhkasi yleistä järjestystä, turvallisuutta tai muita keskeisiä etuja erityisesti 10 artiklan 2 kohdassa tarkoitetuissa tapauksissa; tai

c) loukkaa teollisia salaisuuksia taikka liike- tai ammattisalaisuuksia.

2. Pynnön vastaanottanut viranomainen voi lykätä avun antamista, jos se katsoo avunannon häiritsevän vireillä olevia tutkimuksia, syytetoimia tai oikeuskäsittelyjä. Tällöin pyynnön vastaanottanut viranomaisen neuvottelee pyynnön esittäneen viranomaisen kanssa sen selvittämiseksi, voidaan-

ko apua antaa sen tarpeellisina pitämiä edellytyksiä tai vaatimuksia noudattaen.

3. Jos pyynnön esittävä viranomainen pyytää apua, jota se ei itse voisi pyydettyään antaa, se huomauttaa tästä seikasta pyynnössään. Pynnön vastaanottanut viranomainen saa päättää, miten se vastaa tällaiseen pyyntöön.

4. Edellä 1 ja 2 kohdassa tarkoitetuissa tapauksissa pyynnön vastaanottaneen viranomaisen päätöksestä ja sen perusteluista on ilmoitettava pyynnön esittäneelle viranomaiselle viipymättä.

10 ARTIKLA

Tietojenvaihto ja salassapito

1. Kaikki tiedot, jotka annetaan missä tahansa muodossa tämän pöytäkirjan mukaisesti, ovat luonteeltaan salassa pidettäviä tai rajoitettuun käyttöön tarkoitettuja riippuen kunkin osapuolen alueella sovellettavista säännöistä. Tiedot kuuluvat virka-asioita koskevan salassapitovelvollisuuden piiriin, ja niille on taattava tiedot vastaanottaneen osapuolen asiaa koskevassa lainsäädännössä sekä yhteisön toimielimiin sovellettavissa vastaavissa säännöksissä samanlaisille tiedoille säädetty suoja.

2. Henkilötietoja saa toimittaa ainoastaan, jos ne vastaanottava osapuoli sitoutuu suojelemaan niitä vähintään samalla tavalla kuin tiedot toimittava osapuoli suojelisi niitä kyseisessä tapauksessa. Tätä varten osapuolet antavat toisilleen tietoja, joista ilmenevät osapuolten soveltamat säännöt, tarvittaessa myös yhteisön jäsenvaltioiden voimassa olevat säännökset.

3. Tämän pöytäkirjan mukaisesti saatujen tietojen käytön tullilainsäädännön vastaisia toimia koskevissa oikeudenkäynti- tai hallintomenettelyissä katsotaan olevan tämän pöytäkirjan mukaista. Näin ollen osapuolet voivat käyttää tämän pöytäkirjan määräysten mukaisesti saatuja tietoja ja tutkittuja asiakirjoja näyttönä todistusasiakirjoissa, kertomuksissa ja lausunnoissa sekä oikeudessa esitetyissä kanteissa ja syytteissä. Tällaisesta käyt-

töstä ilmoitetaan tiedot toimittaneelle tai asiakirjat käyttöön antaneelle toimivaltaiselle viranomaiselle.

4. Saatuja tietoja voidaan käyttää ainoastaan tämän pöytäkirjan soveltamiseksi. Jos toinen osapuoli haluaa käyttää kyseisiä tietoja muihin tarkoituksiin, sen on hankittava tiedot toimittaneelta viranomaiselta kirjallinen ennakkosuostumus. Tietojen käytössä on noudatettava tämän viranomaisen asettamia rajoituksia.

11 ARTIKLA

Asiantuntijat ja todistajat

Pyynnön vastaanottaneen viranomaisen edustaja voidaan valtuuttaa esiintymään hänelle annetun valtuutuksen rajoissa asiantuntijana tai todistajana oikeudenkäynti- tai hallintomenettelyissä, jotka koskevat tässä pöytäkirjassa tarkoitettuja aloja, ja esittämään esineitä, asiakirjoja tai niiden oikeaksi todistettuja jäljennöksiä, jotka voivat olla menettelyn kannalta tarpeellisia. Todistamis- tai kuulemispyynnössä on ilmoitettava selkeästi, minkä oikeus- tai hallintoviranomaisen edessä, missä asiassa ja missä asemassa tai ominaisuudessa edustajaa kuullaan.

12 ARTIKLA

Avunannosta aiheutuvat kustannukset

Osapuolet eivät vaadi toisiltaan korvausta tämän pöytäkirjan soveltamisesta aiheutuvi- ta kustannuksista, lukuun ottamatta tapauksen mukaan asiantuntijoita ja todistajia sekä tulkkeja ja kääntäjiä koskevia kustannuksia silloin, kun nämä eivät ole julkishallinnon palveluksessa.

13 ARTIKLA

Täytäntöönpano

1. Tämän pöytäkirjan täytäntöönpano annetaan Bosnia ja Hertsegovinan tulliviranomaisten ja Euroopan komission toimivaltaisten yksikköjen sekä soveltuvin osin jä-

senvaltioiden tulliviranomaisten tehtäväksi. Ne päättävät kaikista pöytäkirjan soveltamisessa tarvittavista käytännön toimenpiteistä ja järjestelyistä, ja ne ottavat huomioon erityisesti tietosuojaa koskevat voimassa olevat säännöt. Ne voivat suositella toimivaltaisille elimille muutoksia, jotka niiden käsityksen mukaan pitäisi tehdä tähän pöytäkirjaan.

2. Osapuolet neuvottelevat keskenään ja ilmoittavat sen jälkeen toisilleen yksityiskohtaisista täytäntöönpanosäännöistä, jotka vahvistetaan tämän pöytäkirjan määräysten mukaisesti.

14 ARTIKLA

Muut sopimukset

1. Ottaen huomioon yhteisön ja sen jäsenvaltioiden toimivallan tämän pöytäkirjan määräykset

a) eivät vaikuta kansainvälisistä yleissopimuksista tai muista sopimuksista johtuviin osapuolten velvollisuuksiin,

b) katsotaan yksittäisten jäsenvaltioiden ja Bosnia ja Hertsegovinan välillä tehtyjä tai mahdollisesti tehtäviä keskinäistä avunantoa koskevia sopimuksia täydentäviksi, ja

c) eivät vaikuta niihin yhteisön säännöksiin ja määräyksiin, jotka koskevat tämän pöytäkirjan perusteella saatujen, yhteisölle mahdollisesti merkityksellisten tietojen toimittamista Euroopan komission toimivaltaisten yksikköjen ja jäsenvaltioiden tulliviranomaisten välillä.

2. Sen estämättä, mitä 1 kohdassa määrätään, tämän pöytäkirjan määräyksiä sovelletaan tapauksissa, joissa yhteisön yksittäisten jäsenvaltioiden ja Bosnia ja Hertsegovinan mahdollisten kahdenvälisen keskinäistä avunantoa koskevien sopimusten määräykset ovat ristiriidassa tämän pöytäkirjan määräysten kanssa.

3. Osapuolet pyrkivät ratkaisemaan tämän pöytäkirjan soveltamista koskevat kysymykset vakautus- ja assosiaationeuvoston perustamassa vakautus- ja assosiaatiokomiteassa.

PÖYTÄKIRJA N:O 6

RIITOJENRATKAISU

I LUKU

KOHDJE JA SOVELTAMISALA

1 ARTIKLA

Kohde

Tämän pöytäkirjan tarkoituksena on välttää ja ratkaista osapuolten väliset riidat molempien osapuolten hyväksyttävissä olevien ratkaisujen saavuttamiseksi.

2 ARTIKLA

Soveltamisala

Tämän pöytäkirjan määräyksiä sovelletaan ainoastaan seuraavien määräysten tulkintaa ja soveltamista koskeviin riitoihin, myös silloin kun osapuoli katsoo, että toisen osapuolen toteuttama toimenpide tai toiminnan laiminlyönti on vastoin sille näistä määräyksistä johtuvia velvollisuuksia:

a) IV osasto ”Tavaroiden vapaa liikkuvuus”, lukuun ottamatta 31 ja 38 artiklaa sekä 39 artiklan 1, 4 ja 5 kohtaa (siltä osin kuin ne koskevat 39 artiklan 1 nojalla toteutettuja toimenpiteitä) sekä 45 artiklaa;

b) V osasto ”Työntekijät, sijoittautuminen, palvelujen tarjoaminen ja pääomanliikkeet”

– II luku ”Sijoittautuminen” (50–54 ja 56 artikla)

– III luku ”Palvelujen tarjoaminen” (57 ja 58 artikla ja 59 artiklan 2 ja 3 kohta)

– IV luku ”Maksuliikenne ja pääomanliikkeet” (60 ja 61 artikla)

– V luku ”Yleiset määräykset” (63–69 artikla);

c) VI osasto ”Lainsäädännön lähentäminen, lainvalvonta ja kilpailusäännöt”:

– 73 artiklan 2 kohta (teollis- ja tekijänoikeudet sekä kaupalliset oikeudet) ja 74 artiklan 1 kohta, 2 kohdan ensimmäinen alakohta ja 3–6 kohta (julkiset hankinnat).

II LUKU

RIITOJENRATKAISUMENETTELYT

I JAKSO

VÄLIMIESMENETTELY

3 ARTIKLA

Välimiesmenettelyn aloittaminen

1. Jos osapuolet eivät ole saavuttaneet riidan ratkaisua, kantajaosapuoli voi toimittaa tämän sopimuksen 126 artiklan mukaisten ehtojen täytyessä kirjallisen pyynnön välimiespaneelin perustamisesta vastaajaosapuolelle ja vakautus- ja assosiaatiokomitealle.

2. Kantajaosapuolen on pyynnössään ilmoitettava riidan aihe ja vastaajaosapuolen toteuttama toimenpide tai laiminlyönti, jonka kantajaosapuoli katsoo rikkovan tämän pöytäkirjan 2 artiklassa mainittuja määräyksiä.

4 ARTIKLA

Välimiespaneelin kokoonpano

1. Välimiespaneeli koostuu kolmesta välimiehestä.

2. Osapuolet kuulevat toisiaan sopiakseen välimiespaneelin kokoonpanosta 10 päivän kuluessa siitä, kun vakautus- ja assosiaatiokomitealle on toimitettu pyyntö välimiespaneelin perustamisesta.

3. Jos osapuolet eivät pääse sopimukseen kokoonpanosta 2 kohdan mukaisessa määräajassa, kumpi tahansa osapuoli voi pyytää vakautus- ja assosiaatiokomitean puheenjohtajaa tai tämän valtuuttamaa henkilöä valitsemaan arvalla kaikki kolme jäsentä 15 artiklan mukaisesti laaditusta luettelosta siten, että yksi valitaan kantajaosapuolen ehdokkaista, yksi vastaajaosapuolen ehdokkaista ja yksi osapuolten puheenjohtajiksi valitsemista välimiehistä.

Jos osapuolet pääsevät sopimukseen yhdestä tai useammasta välimiespaneelin jäsenestä, vielä nimittämättä olevat jäsenet nimitetään samaa menettelyä noudattaen.

4. Vakautus- ja assosiaatiokomitean puheenjohtaja tai tämän valtuuttama henkilö valitsee välimiehet kummankin osapuolen edustajan läsnäollessa.

5. Välimiespaneelin perustamispäiväksi katsotaan päivä, jolloin osapuolten yhteisellä sopimuksella nimittämistä kolmesta välimiehestä ilmoitetaan paneelin puheenjohtajalle, tai tarvittaessa päivä, jolloin välimiehet valitaan 3 kohdan mukaisesti.

6. Jos osapuoli katsoo, että välimies ei noudata 18 artiklassa tarkoitettujen menettelysääntöjen mukaisia vaatimuksia, osapuolet kuulevat toisiaan ja voivat sopia välimiehen korvaamisesta ja valita korvaavan välimiehen tämän artiklan 7 kohdan mukaisesti. Jos osapuolet eivät pääse sopimukseen välimiehen korvaamisen tarpeesta, asia siirretään välimiespaneelin puheenjohtajalle, jonka päätös asiassa on lopullinen.

Jos osapuoli katsoo, että välimiespaneelin puheenjohtaja ei noudata 18 artiklassa tarkoitettujen menettelysääntöjen mukaisia vaatimuksia, asia siirretään jollekin toiselle niiden välimiesten joukosta, jotka on valittu toimimaan puheenjohtajana, siten, että vakautus- ja assosiaatiokomitean puheenjohtaja tai tämän valtuuttama henkilö valitsee kyseisen henkilön arvalla kummankin osapuolen edustajan läsnäollessa, jollei osapuolten kesken toisin sovita.

7. Jos välimies ei pysty osallistumaan menettelyyn, vetäytyy tai korvataan 6 kohdan mukaisesti, korvaava välimies valitaan viiden päivän kuluessa alkuperäisen välimiehen valinnassa sovellettua valintamenettelyä noudattaen. Paneelimenettelyt keskeytetään valintaprosessin edellyttämäksi ajaksi.

5 ARTIKLA

Välitystuomiot

1. Välimiespaneeli ilmoittaa tuomiostaan osapuolille ja vakautus- ja assosiaatiokomitealle 90 päivän kuluessa välimiespaneelin perustamispäivästä. Jos paneeli katsoo, että määräaika ei pystytä noudattamaan, paneelin puheenjohtajan on ilmoitettava asiasta kirjallisesti osapuolille ja vakautus- ja assosiaatiokomitealle ja mainittava syyt viivästykseseen. Välitystuomio olisi joka tapauksessa annettava viimeistään 120 päivän kuluttua paneelin perustamispäivästä.

2. Kiireellisissä tapauksissa, mukaan lukien pilaantuvia tavaroita koskevat tapaukset, välimiespaneelin olisi kaikin keinoin pyrittävä antamaan tuomionsa 45 päivän kuluessa paneelin perustamispäivästä. Välitystuomio olisi joka tapauksessa annettava viimeistään 100 päivän kuluttua paneelin perustamispäivästä. Välimiespaneeli voi tehdä 10 päivän kuluessa perustamispäivästään alustavan päätöksen siitä, katsotaanko asia kiireelliseksi.

3. Välitystuomiossa esitetään selvitetty toiseikat, tämän sopimuksen asiaa koskevien määräysten sovellettavuus sekä selvitettyjen seikkojen ja niihin pohjautuvien päätelmien perustelut. Välitystuomio voi sisältää suosituksia sen noudattamiseksi toteuttavista toimenpiteistä.

4. Kantajaosapuoli voi peruuttaa valituksen ilmoittamalla asiasta kirjallisesti välimiespaneelin puheenjohtajalle, vastaajaosapuolelle ja vakautus- ja assosiaatiokomitealle milloin tahansa ennen välitystuomion tiedoksiantoa osapuolille ja vakautus- ja assosiaatiokomitealle. Valituksen peruuttaminen ei rajoita kantajaosapuolen oikeutta esittää myöhemmin uusi samaa asiaa koskeva valitus.

5. Molempien osapuolten sitä pyytäessä välimiespaneelin on keskeytettävä työnsä milloin tahansa enintään 12 kuukaudeksi. Näiden 12 kuukauden kuluttua paneelin perustamisvaltuutus raukeaa, mutta tämä ei kuitenkaan vaikuta kantajaosapuolen oikeuteen pyytää myöhemmin paneelin perustamista saman toimenpiteen osalta.

II JAKSO

VÄLITYSTUOMIOIDEN NOUDATTAMINEN

6 ARTIKLA

Välitystuomioiden noudattaminen

Kumpikin osapuoli toteuttaa tarvittavat toimenpiteet välitystuomion noudattamiseksi, ja osapuolet pyrkivät sopimukseen välitystuomioiden noudattamista koskevasta kohtuullisesta määräajasta.

7 ARTIKLA

Välitystuomioiden noudattamista koskeva kohtuullinen määräaika

1. Vastajaosapuolen on ilmoitettava kantajaosapuolelle viimeistään 30 päivän kuluttua välitystuomion tiedoksiannosta määräaika, jonka kuluessa se edellyttää välitystuomion noudattamista, jäljempänä 'kohtuullinen määräaika'. Osapuolet pyrkivät sopimaan yhdessä kohtuullisesta määräajasta.

2. Jos osapuolten välillä on erimielisyyttä välitystuomion noudattamisen edellyttämästä kohtuullisesta määräajasta, kantajaosapuoli voi pyytää 20 päivän kuluessa 1 kohdan mukaisesta tiedoksiannosta vakautus- ja assosiaatiokomiteaa kutsumaan alkuperäisen välimiespaneelin uudelleen koolle määrittämään kohtuullisen määräajan pituus. Välimiespaneeli antaa tuomionsa tiedoksi 20 päivän kuluessa tämän pyynnön esittämisestä.

3. Jos alkuperäinen välimiespaneeli tai joku sen jäsenistä eivät pysty kokoontumaan uudelleen, sovelletaan 4 artiklan mukaisia menettelyjä. Välitystuomion tiedoksiannon

määräaika on 20 päivää paneelin perustamispäivästä.

8 ARTIKLA

Välitystuomion noudattamiseksi toteutettujen toimenpiteiden tarkastelu

1. Vastajaosapuolen on ilmoitettava toiselle osapuolelle ja vakautus- ja assosiaatiokomitealle ennen kohtuullisen määräajan päättymistä toimenpiteistä, jotka se on toteuttanut välitystuomion noudattamiseksi.

2. Jos osapuolten välillä on erimielisyyttä tämän artiklan 1 kohdan nojalla ilmoitettujen toimenpiteiden yhteensopivuudesta 2 artiklassa mainittujen määräysten kanssa, kantajaosapuoli voi pyytää alkuperäistä välimiespaneelia ratkaisemaan asian. Tällaisessa pyynnössä on selitettävä, miksi toimenpide ei ole yhteensopiva tämän sopimuksen kanssa. Kun välimiespaneeli on kutsuttu uudelleen koolle, se antaa tuomionsa 45 päivän kuluessa päivästä, jona se perustettiin uudelleen.

3. Jos alkuperäinen välimiespaneeli tai joku sen jäsenistä eivät pysty kokoontumaan uudelleen, sovelletaan 4 artiklan mukaisia menettelyjä. Välitystuomion tiedoksiannon määräaika on 45 päivää paneelin perustamispäivästä.

9 ARTIKLA

Välitystuomioiden noudattamatta jättämisestä seuraavat väliaikaiset korjaavat toimenpiteet

1. Jos vastajaosapuoli ei ilmoita välitystuomioiden noudattamiseksi toteuttamistaan toimenpiteistä ennen kohtuullisen määräajan päättymistä tai jos välimiespaneeli päättää, että 8 artiklan 1 kohdan mukaisesti ilmoitettu toimenpide ei ole tästä sopimuksesta johtuvien osapuolten velvollisuuksien mukainen, vastajaosapuolen on kantajaosapuolen tätä vaatiessa tarjottava väliaikaista korvausta.

2. Jos korvauksesta ei päästä sopimukseen 30 päivän kuluessa kohtuullisen määräajan päättymisestä tai 8 artiklan nojalla annetusta välitystuomiosta, jonka mukaan toimenpide

ei ole tämän sopimuksen mukainen, kantajaosapuolella on oikeus keskeyttää 2 artiklassa tarkoitettujen määräysten nojalla myönnettujen etuuskien soveltaminen tuomion rikkomisesta johtuvia taloudellisia haittavaikutuksia vastaavassa määrin ilmoitettuaan tästä toiselle osapuolelle ja vakautus- ja assosiaatiokomitealle. Kantajaosapuoli voi aloittaa keskeytyksen 10 päivän kuluttua ilmoituksesta, jollei vastaajaosapuoli ole pyytänyt välimiesmenettelyä tämän artiklan 3 kohdan mukaisesti.

3. Jos vastaajaosapuoli katsoo, että etuuskien keskeyttämisen taso ei vastaa rikkomisen aiheuttamia taloudellisia haittavaikutuksia, se voi pyytää kirjallisesti alkuperäisen välimiespaneelin puheenjohtajalta ennen 2 kohdassa tarkoitettua 10 päivän määräajan päättymistä alkuperäisen välimiespaneelin kutsumista uudelleen koolle. Välimiespaneelin on annettava etuuskien keskeyttämisen tasoa koskeva tuomionsa tiedoksi osapuolille ja vakautus- ja assosiaatiokomitealle 30 päivän kuluessa pyynnön esittämisestä. Etuuskia ei saa keskeyttää ennen kuin välimiespaneeli on antanut tuomionsa, ja keskeytys on toteutettava välitystuomiota noudattaen.

4. Etuuskien keskeyttämisen on oltava tilapäistä, ja sitä voidaan jatkaa ainoastaan siihen asti kun sopimuksen vastaiseksi katsottu toimenpide peruutetaan tai sitä muutetaan sen saattamiseksi sopimuksen mukaiseksi tai kun osapuolet ovat sopineet riidan ratkaisemisesta.

10 ARTIKLA

Välitystuomioiden noudattamiseksi toteutettujen toimenpiteiden tarkastelu etuuskien keskeyttämisen jälkeen

1. Vastaajaosapuolen on ilmoitettava toiselle osapuolelle ja vakautus- ja assosiaatiokomitealle toimenpiteistä, jotka se on toteuttanut välitystuomion noudattamiseksi, ja pyynnöstään kantajaosapuolen soveltaman etuuskien keskeyttämisen lopettamiseksi.

2. Jos osapuolet eivät pääse sopimukseen ilmoitetun toimenpiteen yhteensopivuudesta

sopimuksen kanssa 30 päivän kuluessa ilmoituksen tekemisestä, kantajaosapuoli voi pyytää kirjallisesti alkuperäisen välimiespaneelin puheenjohtajalta, että paneeli ratkaisee asian. Tällaisesta pyynnöstä on ilmoitettava samanaikaisesti toiselle osapuolelle ja vakautus- ja assosiaatiokomitealle. Välimiespaneeli antaa tuomionsa tiedoksi 45 päivän kuluessa pyynnön esittämisestä. Jos välimiespaneeli päättää, että välitystuomion noudattamiseksi toteutettu toimenpide ei ole sopimuksen mukainen, välimiespaneeli määrittää, voiko kantajaosapuoli jatkaa etuuskien keskeyttämistä alkuperäisessä tai muussa määrin. Jos välimiespaneeli päättää, että välitystuomion noudattamiseksi toteutettu toimenpide on sopimuksen mukainen, etuuskien keskeyttäminen lopetetaan.

3. Jos alkuperäinen välimiespaneeli tai jotkut sen jäsenistä eivät pysty kokoontumaan uudelleen, sovelletaan 4 artiklan mukaisia menettelyjä. Välitystuomion tiedoksiannon määräaika on 45 päivää paneelin perustamispäivästä.

III JAKSO

YHTEISET MÄÄRÄYKSET

11 ARTIKLA

Käsittelyjen julkisuus

Välimiespaneelin kokoukset ovat yleisölle avoimia 18 artiklassa tarkoitettua tyjärjestyksen mukaisin ehdoin, jollei välimiespaneeli toisin päättä omasta aloitteestaan tai osapuolten pyynnöstä.

12 ARTIKLA

Tiedot ja tekniset neuvot

Paneeli voi osapuolen pyynnöstä tai omasta aloitteestaan hankkia tietoja kaikista lähteistä, joita se pitää asianmukaisina paneelimenettelyn kannalta. Paneelilla on myös oikeus hankkia asianmukaisiksi katsomansa asian tuntijalausunnot. Kaikki tällä tavoin saadut

tiedot on ilmoitettava molemmille osapuolille ja niiden johdosta on voitava esittää huomautuksia. Muut asiaan liittyvät tahot saavat toimittaa *amicus curiae* -lausumia välimiespaneelille 18 artiklassa tarkoitetun työjärjestyksen mukaisin edellytyksin.

13 ARTIKLA

Tulkintaperiaatteet

Välimiespaneelien on sovellettava ja tulkittava tämän sopimuksen määräyksiä yleisen kansainvälisen oikeuden tavanomaisten tulkintasääntöjen ja myös valtiosopimusoikeutta koskevan Wienin yleissopimuksen mukaisesti. Paneelit eivät saa tulkinta yhteisön säännöstöä. Vaikka määräys vastaisi asiasisällöltään Euroopan yhteisön perustamissopimuksen määräystä, sitä ei pidetä kyseisen määräyksen tulkinnan kannalta ratkaisevana.

14 ARTIKLA

Välimiespaneelin päätökset ja välitystuomiot

1. Kaikki välimiespaneelin päätökset, myös välitystuomiot, tehdään enemmistöpäätöksellä.

2. Välitystuomiot ovat osapuolia velvoittavia. Ne annetaan tiedoksi osapuolille ja vakautus- ja assosiaatiokomitealle, joka asettaa ne yleisön saataville, jollei komitea yksimielisesti toisin päättä.

III LUKU

YLEISET MÄÄRÄYKSET

15 ARTIKLA

Välimiesten luettelo

1. Vakautus- ja assosiaatiokomitea laatii viimeistään kuuden kuukauden kuluttua tämän pöytäkirjan voimaantulosta luettelon 15 henkilöstä, jotka ovat halukkaita ja kykeneviä toimimaan välimiehinä. Kumpikin osa-

puoli valitsee viisi henkilöä toimimaan välimiehinä. Osapuolet sopivat viidestä henkilöstä, jotka toimivat välimiespaneelin puheenjohtajina. Vakautus- ja assosiaatiokomitea varmistaa, että luettelossa on aina 15 henkilöä.

2. Välimiehillä pitäisi olla erityistietoja ja -kokemusta lainsäädännön, kansainvälisen oikeuden, yhteisön oikeuden ja/tai kansainvälisen kaupan alalta. Välimiesten on oltava riippumattomia ja toimittava henkilökohtaisessa ominaisuudessaan, heillä ei saa olla sidoksia mihinkään organisaatioon tai hallitukseen, he eivät saa ottaa näiltä ohjeita, ja heidän on noudatettava 18 artiklassa tarkoitettuja menettelysääntöjä.

16 ARTIKLA

Suhde Maailman kauppajärjestön jäsenyysvelvoitteisiin

Jos Bosnia ja Hertsegovina liittyy Maailman kauppajärjestöön, jäljempänä WTO, sovelletaan seuraavia määräyksiä:

a) Tämän pöytäkirjan nojalla perustetut välimiespaneelit eivät käsittele riitoja, jotka koskevat Maailman kauppajärjestön perustamisesta tehdystä sopimuksesta johtuvia kummankin osapuolen oikeuksia ja velvoitteita.

b) Osapuolten oikeus soveltaa tämän pöytäkirjan riitojenratkaisua koskevia määräyksiä ei vaikuta WTO:n puitteissa toteutettuihin toimiin, riitojenratkaisumenettelyt mukaan lukien. Jos osapuoli kuitenkin on aloittanut tiettyä toimenpidettä koskevan riitojenratkaisumenettelyn joko tämän pöytäkirjan 3 artiklan 1 kohdan tai WTO-sopimuksen mukaisesti, se ei voi aloittaa samaa toimenpidettä koskevaa riitojenratkaisumenettelyä toisella foorumilla ennen ensimmäisen menettelyn päättymistä. Osapuolen katsotaan aloittaneen tässä kohdassa tarkoitetulla tavalla WTO-sopimuksen mukaisen riitojenratkaisumenettelyn, jos se pyytää paneelin perustamista WTO:n riitojen ratkaisusta annettuja sääntöjä ja menettelyjä koskevan sopimuksen 6 artiklan mukaisesti.

c) Tämän pöytäkirjan määräykset eivät estä osapuolta soveltamasta WTO:n riitojenratkaisuelimen hyväksymää velvoitteiden keskeyttämistä.

17 ARTIKLA

Määräajat

1. Tässä pöytäkirjassa vahvistetut määräajat lasketaan kalenteripäivinä alkaen sitä toimea tai tosiseikkaa seuraavasta päivästä, johon ne viittaavat.

2. Osapuolet voivat yhteisellä sopimuksella pidentää mitä tahansa tässä pöytäkirjassa mainittua määräaika.

3. Välimiespaneelin puheenjohtaja voi jatkaa tässä pöytäkirjassa mainittua määräaika jommankumman osapuolen perustellusta pyynnöstä tai omasta asianmukaisesti perustellusta aloitteestaan.

18 ARTIKLA

Työjärjestys, menettelysäännöt ja tämän pöytäkirjan muuttaminen

1. Vakautus- ja assosiaationeuvosto vahvistaa viimeistään kuuden kuukauden kuluttua tämän pöytäkirjan voimaantulopäivästä välimiespaneelimenettelyissä noudatettavan työjärjestyksen.

2. Vakautus- ja assosiaationeuvosto täydentää työjärjestystä viimeistään kuuden kuukauden kuluttua tämän pöytäkirjan voimaantulopäivästä antamalla menettelysäännöt, joilla varmistetaan välimiesten riippumattomuus ja puolueettomuus.

3. Vakautus- ja assosiaationeuvosto voi päättää muutoksista tämän pöytäkirjan muutoksista.